

KS. STANISŁAW LIBROWSKI

REPERTORIUM
AKT WIZYTACJI KANONICZNYCH
DAWNEJ ARCHIDIECEZJI GNIEŹNIENSKIEJ

CZEŚĆ 1

AKTA PRZECHOWYWANE
W ARCHIWUM DIECEZJALNYM WE WŁOCŁAWKU

ZESZYT 3

SYGNATURY 67—89: AKTA Z LAT 1775—1792

LUBLIN 1975

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie	[337]
I. Informacje ogólne	[337]
II. Ujmowanie repertorium pontyfikatami	[338]
III. Źródła do formalnej strony odbywania wizytacji w zeszycie 3	[338]
IV. Nieco uwag o dokumentacji wizytacyjnej 3 odcinka dzieła i jej zachowanych przekazach	[341]
V. Akta wizytacyjne w archiwach i w niniejszym repertorium	[343]
VI. Omówienie ważniejszej i bardziej charakterystycznej zawartości akt	[345]
VII. Schemat najważniejszych elementów formalnych i treściowych 3 odcinka dzieła	[348]
VIII. Konkordancja sygnatur. Skróty	[352]
1. Konkordancja sygnatur ksiąg wchodzących w skład 3 zeszytu repertorium	[352]
2. Skróty stosowane na niniejszym etapie opracowania	[353]
Opis i zawartość akt	[357]
Pontyfikat Gabriela J. Podoskiego 1767—1777	[357]
Seria specjalnych wizytacji diekańskich	[357]
67. Akta wizytacji dekanatu konińskiego z roku 1775	[358]
68. Akta wizytacji dekanatu radomszczańskiego z roku 1775	[360]
Pontyfikat Antoniego K. Ostrowskiego 1777—1784	[363]
Seria ekstraordinaryjnych wizytacji diekańskich	[363]
69. Akta wizytacji dekanatu kaliskiego z roku 1778	[363]
70. Akta wizytacji dekanatu konińskiego z roku 1778	[367]
71. Akta wizytacji dekanatu wieruszowskiego z roku 1778	[370]
Seria wizytacji generalnych	[372]
72. Akta wizytacji dekanatów szadkowskiego, warkiego i uniejowskiego z roku 1779	[373]
73. Akta wizytacji dekanatów radomszczańskiego, brzeźnickiego i lutomińskiego z roku 1779	[381]
74. Sprawozdania z wizytacji 3 parafii w dekanacie radomszczańskim, 4 w brzeźnickim i 13 w terytorium wieluńskim z lat 1779—1780	[387]
75. Dekrety reformacyjne do sprawozdań wiz. parafii wymienionych w poz. 74 oraz dla kolegiaty wieluńskiej z lat 1779—1780	[391]
76. Akta wizytacji pozostałych parafii terytorium wieluńskiego, nie uwzględnionych w poz. 74—75, z roku 1780	[394]

77. Akta wizytacji kolegiat w Uniejowie, Sieradzu, Łasku i Kuzelowie oraz parafii w Piotrkowie z roku 1780 . . . . . [398]
78. Akta wizytacji archidiaconatu kaliskiego (i kolegiaty kaliskiej) z lat 1781—1783 . . . . . [404]
79. Część akt wizytacji archidiaconatu kaliskiego, mian. dekanatów stawiszyńskiego i stawskiego, z lat 1782—1783 . . . . [417]
- Pontyfikat Michała J. P o n i a t o w s k i e g o 1785—1794 . . . [421]
- Seria nadzwyczajnych wizytacji d z i e k a ń s k i c h . . . . . [421]
80. Akta wizytacji dekanatu lutomierskiego z roku 1786 . . . . . [422]
81. Akta wizytacji dekanatu szadkowskiego z roku 1788 . . . . . [424]
82. Akta wizytacji dekanatu tuszyńskiego z lat 1786—1787 . . . [429]
83. Akta wizytacji dekanatu warckiego z roku 1787 . . . . . [433]
- Seria wizytacji g e n e r a l n y c h . . . . . [436]
84. Odpowiedzi na pytania przed wizytacją generalną, opracowane przez prepozyta parafii św. Mikołaja w Kaliszu w roku 1792 [438]
85. Akta wizytacji dekanatu konińskiego z lat 1790—1791 . . . . [440]
86. Akta wizytacji dekanatu krotoszyńskiego z roku 1790 . . . . [445]
87. Odpisy akt wizytacyjnych dekanatu sompoleńskiego z lat 1791—1792 . . . . . [449]
88. Akta wizytacji dekanatu uniejowskiego z lat 1790—1791 . . . [453]
89. Akta wizytacji dekanatu warckiego (wraz z kolegiatą sieradzką) z roku 1791 . . . . . [455]

WPROWADZENIE

I. INFORMACJE OGÓLNE

Wprowadzenie niniejsze jest dalszym ciągiem ogólnego wstępu do repertorium. Jako napisane z okazji opracowywania ksiąg wizytacyjnych od 67 do 89 odnosi się ono przede wszystkim do 3 zeszytu dzieła. Jednak w wielu wypadkach uzupełnia również wstępy ogólne dwóch poprzednich odcinków pracy.

Już na samym początku komunikuję czytelnikowi, że 3 zeszyt repertorium jest pod kilku aspektami szerzej opracowany aniżeli dwa poprzednie, zwłaszcza pierwszy. Odnosi się to głównie do drugich części składowych poszczególnych pozycji (B: zawartość księgi). Pierwszą przyczyną tego stanu rzeczy jest fakt, że wizytacje generalne czasu pontyfikatu a-bpa Ostrowskiego (1777—1784), a szczególnie Poniatowskiego (1785—1794) są bardzo bogate w treść, przynoszące ze sobą wiele danych związanych z duszpasterstwem, bibliotekami i archiwami kościelnymi, które wypadało uwzględniać. Po wtóre — skoro od 2 zeszytu dzieła podaję informacje np. o licznych kaplicach prywatnych i pustelniach, najczęściej dworskich, postanowiłem również od tego odcinka repertorium meldować w nim — na ile materiały dopiszą — także o świątyniach akatolickich i bożnicach żydowskich.

Każdy odcinek wstępu ogólnego jest właściwie rozprawą, wprowadzającą odbiorcę repertorium w stan rzeczy zawartych w kilkunastu czy nawet kilkadziesiąciu księgach wizytacyjnych. Właśnie ze względu na ów ogólny charakter wprowadzenia nie chciałbym w nim operować kartami czy stronami rękopisów, ale samymi pozycjami czyli sygnaturami i akt. Wystarczą one w zupełności za dokumentację podawanego tekstu. Odpowiednie zaś strony czy karty akt znajdzie czytelnik niżej, we właściwym repertorium — zawsze w drugich częściach pozycji (B: zawartość księgi) i prawie zawsze w szóstych punktach (6: uwagi) pierwszych części sygnatur (A: opis księgi), jako że owe uwagi stanowią wstępy szczegółowe do kolejnych ksiąg w moim opracowaniu. Zresztą cytowanie kart i stron na tym miejscu byłoby nawet dublowaniem informacji, a przede wszystkim wielką stratą drogiego czasu, tym bardziej że już

we wprowadzeniu do 2 zeszytu opracowania w większej mierze tak postąpiłem.

II. UJMOWANIE REPERTORIUM PONTYFIKATAMI

Sam zbiór wrocławski akt wizytacji gnieźnieńskich w zupełności wystarczy, ażeby akcję wizytacyjną i jej dokumentację przedstawić latami rządów poszczególnych arcybiskupów. W podobny sposób postąpiłem już w zeszycie 2 repertorium — przy prym. W.A. Łubińskim (1759—1767), gdzie jednak zepsuła mi nieco porządek w tym względzie odnaleziona przypadkowo później syg. 21, przynależna jeszcze do pontyfikatu a-bpa A.I. Komorowskiego (1749—1759). Właśnie potraktowanie kolejnych ksiąg pontyfikatami uczyni mój informator bardziej przejrzystym.

W niniejszym odcinku opracowania spotykamy się z wizytacjami trzech kolejnych arcybiskupów: G.J. Podoskiego (1767—1777) — chociaż akcją tą zajmował się wtedy bp I.A. Kozierowski, A.K. Ostrowskiego (1777—1784) i M.J. Poniatowskiego (1785—1794) — kiedy obowiązki te spoczywały na barkach administratora gen. archidiecezji S.W. Łubińskiego.

Z czasu pontyfikatu Podoskiego Archiwum Wrocławskie posiada akta 2 specjalnych wizytacji dziekańskich, z okresu a-bpa Ostrowskiego — dokumentację 3 podobnych lustracji dziekańskich i 6 generalnych w 8 tomach, wreszcie z czasu rządów Poniatowskiego — akta 4 nadzwyczajnych wizytacji dziekańskich i 5 lustracji generalnych; do tych ostatnich dochodzi częściowy materiał przygotowany dla wizytatora jednego dekanatu (poz. 84).

Poszczególne akta lustracji dziekańskich, które zasadniczo odbywały się w bliskich od siebie odstępach czasowych i dotyczyły pojedynczych dekanatów, oraz generalnych Poniatowskiego — z podobnych względów, szereguję w swym przewodniku alfabetycznie, nazwami tychże dekanatów. Natomiast wizytacje generalne a-bpa Ostrowskiego, które niekiedy dzieli od siebie różnica kilku lat, ujmuję tutaj chronologicznie.

Wizytacjami generalnymi są w 3 zeszycie repertorium poz. 72—79 i 84—89, a dziekańskimi ekstraordynaryjnymi syg. 67—71 i 80—83.

III. ŹRÓDŁA DO FORMALNEJ STRONY ODBYWANIA WIZYTACJI W ZESZYCIE 3

Sposób przeprowadzania wizytacji kan. daje się najlepiej śledzić na podstawie ściśle prawnych i zwyczajowych dokumentów w tym celu powstałych. Dokumenty te ocalały w mniejszym jeszcze stopniu aniżeli

same sprawozdania wiz. i następujące po nich dekrety ref. Głównym powodem tego było niewpisywanie ich do akt nawet w czasach, w których jeszcze nie oddawano drukiem najważniejszych spośród nich, jak zapowiedzi wizytowania i instrukcje wiz.

Wspomniane dokumenty zestawiam tutaj genetycznie, wyliczając na pierwszym miejscu te, od których się akcja wizytacyjna zaczynała, a na ostatnim — na których się kończyła. Siłą rzeczy najprzód będzie mowa o źródłach wizytacyjnych urzędowych, a potem zwyczajowych.

Pierwszym chronologicznie dokumentem w przebiegu akcji wizytacyjnej bywała zwykle zapowiedź (obwieszczenie) wizytacji kan. przez ordynariusza, względnie jej polecenie, nakazane w wypadkach, kiedy przeprowadzali ją jego zastępcy. Otóż takie polecenie (processus) odbycia specjalnych wizytacji przez dziekanów, nakazane przez a-bpa Ostrowskiego 30 września 1777 r., wpisano do księgi o syg. 69. Było ono drukowane, ale egzemplarza w tej postaci nie znam. Z poz. 81 i 83 dowiaduję się, że również a-bp Poniatowski wydał 2 sierpnia 1785 r. wszystkim dziekanom podobne polecenie, prawdop. drukowane, którego także nie znam.

Następną czynnością prawną ze strony arcybiskupów repertoriowanego okresu akt (1767—1794) było wyznaczenie wizytatora czy wizytatorów generalnych lub dekanalnych. Prymas był zawsze zasadniczym wizytatorem generalnym. Spośród trzech omawianych arcybiskupów Podoski nigdy osobiście nie wizytował. Przy specjalnych lustracjach dziekańskich arcybiskup lub administrator gen. archidiecezji (bp Kozierowski) wyznaczał wizytatorów—dziekanów gremialnie, ale generalnych pojedynczo. Wprawdzie adm. gen. Łubieński (w obwieszczeniu wizytacji z 18 lutego 1790 r.) również wizytatorów generalnych deleguje ogólnie, atoli później na osobnych formularzach upoważnia do lustrowania parafii każdego z osobna. Omawiane w 3 zeszytach dzieła akta przechowały or. dok. delegacji wizytatora gen. (bpa J.M. Dembowskiego), wyst. 11 września 1779 r. przez a-bpa Ostrowskiego (poz. 77) i kopię, wyd. przez tegoż prymasa 30 października 1781 dla kan. J. Gembarta (syg. 78).— Skoro jest tu mowa o wizytatorach można zaznaczyć, iż lustracja gen. o syg. 76 była przeprowadzona przez dwóch równorzędnych wizytatorów (J. Gałęskiego i J. Chrzanowskiego). Także lustrację przedstawioną w poz. 78 przeprowadzało dwóch wizytatorów, z których jeden (J. Gembarth) odwiedził kan. ogół kościołów, a drugi (J. Rokosowski) tylko niektóre parafie.— Dodam tu jeszcze, że podczas nadzwyczajnej lustracji dziekańskiej, opisanej w księdze o syg. 80, dziekan (W. Kępiński) wizytował także własną parafię Lutomiensk.

Po nominacjach wizytatorów, albo równocześnie z nimi, czy nawet niekiedy nieco pierwej, arcybiskupi lub ich administratorzy gen. (S.W.

Łubieński) ogłaszali instrukcje wizytacyjne — istotny dokument w procesie odbywania lustracji, zwłaszcza generalnych. Reperториowana w nin. zeszycie dokumentacja dostarcza nam w jednym wypadku takich punktów, wciągniętych do poz. 69. Jest to mianowicie instrukcja wyd. przez a-bpa Ostrowskiego 30 września 1777 r. do przeprowadzenia nadzw. wizytacji dziekańskich, drukowana (lecz nie znana mi w tej postaci).— Punkty wizytacyjne, którymi posługiwano się w czasie odbywania podobnych lustracji dziekańskich w czasie rządów prym. Podoskiego, można odtworzyć z ich nagłówków, uwidoczniionych w sprawozdaniach syg. 68.

Wizytatorzy delegowani (generalni i dziekani przeprowadzający wizytacje specjalne swoich dekanatów), mający już upoważnienie do lustrowania oraz instrukcję wiz., powiadamiali urzędowo (najczęściej „via cursoria”) duchowieństwo terytoriów, które mieli odwiedzić kan., o nadchodzącej lustracji. Czynieili to za pomocą okólników, które także w obecnym okresie dziejów wizytacji zwały się „litterae innotescentiales” lub tylko „innotescentiales”.— Opisane w 3 odcinku dzieła akta dostarczają kopii trzech takich okólników, rozesłanych przed wizytacjami gen. Są to 2 powiadomienia of. J. Gembarta, zawarte w poz. 78 (z 31 października 1781 r. do kleru kolegiaty i m. Kalisza oraz z 19 listopada tr. do duchowieństwa dek. kaliskiego) i 1 kan. I. Łuby (z 23 września 1790 r. do kleru dek. krotoszyńskiego) w księdze 86.— W syg. 78 jeszcze czytamy, że podobny okólnik wystosował wspom. Gembarth (pewnie w r. 1782) do duchowieństwa dek. krotoszyńskiego.— Wiadomo również o takich powiadomieniach rozsyłanych do podwładnego sobie kleru przez dziekanów, wizytujących „ekstraordinaryjnie” za pontyfikatu Poniatowskiego, jakkolwiek owe teksty, nie wpisane do ksiąg, nie doszły do naszych czasów. Mowa tu o dziek. szadkowskim (W. Drzewieckim) w r. 1788 (poz. 81) i warckim (D. Wartskim) w 1787 (syg. 83).

Po tych formalnościach zaczynała się właściwa akcja wizytacyjna. Zeszyt nin. dostarcza nam po raz pierwszy nowego elementu, złączonego ze sposobem przeprowadzania lustracji kan. Mianowicie w księdze 77 znajdujemy akty rozpoczęcia i zakończenia (przez bpa J.M. Dembowskiego) wizytacji gen., na które składają się czynności liturgiczne i prawne, przekazane aż po 5 razy z okazji lustracji 4 kolegiat i prep. piotrkowskiej.

Na omówionych powyżej kończą się dokumenty urzędowe związane ze sposobem odbywania wizytacji kan. Oprócz nich spotykamy w rękopisach wiele przekazów z tej dziedziny, w większym lub mniejszym stopniu z y c z a j o w y c h. Najczęstszym ich przejawem są dedykacje akt wizytacyjnych wypisane przez lustratorów (generalnych i specjalnych) dla arcybiskupów lub administratorów gen. (bp Kozierowski), za-

mieszczonych przeważnie na początku ksiąg. Znajdują się one w poz. 67—70, 72, 77—78 i 85. Kiedy indziej list dedykacyjny występuje w połączeniu z przedmową do akt (syg. 67) lub w postaci wierszowanej ody (poz. 68).

Jedyny raz dotąd napotkałem informację wizytatora, zatyt. „Do czytelnika”, przez którego należy rozumieć urzędowego odbiorcę dokumentacji wiz. tj. arcybiskupa lub jego kurię (syg. 72). Informacja ta wydaje się nawet potrzebną, albowiem mamy tu do czynienia z b. obszerną dokumentacją, wytworzoną przez gorliwego lustratora gen. (a-diak. F. Grochowalskiego).

Już w 2 zeszytcie tego przewodnika wspomniałem o pewnym umiejętnym wizytatorze, który dostrzegał w procesie wizytacyjnym 3 kolejne etapy, czynności. Obecnie takim samym okazał się dziek. szadkowski W. Drzewiecki, dla którego wizytacja również jest „facta, descripta et expedita” — on lustrację przeprowadził, sporządził po niej dokumentację i tę ostatnią przekazał swej władzy (poz. 81).

Zestawiając powyższe elementy z rękopisów 3 zeszytu repertorium, jego autor czyni sobie tym samym dalsze przygotowanie do publikacji pt. *Forma przeprowadzania wizytacji kanonicznych w archidiecezji gnieźnieńskiej. Zbiór dokumentów z lat 1602—1820.*

IV. NIECO UWAG O DOKUMENTACJI WIZYTACYJNEJ 3 OD-CINKA DZIEŁA I JEJ ZACHOWANYCH PRZEKAZACH

Poczynając od wizytacji generalnych z okresu rządów a-bpa Poniatowskiego (syg. 84—89) dokumentację wiz. opracowuje się na dobre parafiami, a nie — jak to było dotychczas — według kościołów parafialnych. Jednakże wizytatorzy nie zagląдают jeszcze w głąb parafii — do poszczególnych wsi, jak to czynią w naszym stuleciu biskupi, lecz trzymają się po dawnemu ciaśniejszego trójkąta zainteresowań: kościół parafialny — plebania — kolator.

Zasadniczym materiałem do opisu wizytacyjnego (sprawozdań) dla lustratora generalnego za pontyfikatu Poniatowskiego (1785—1794) stają się obszerne odpowiedzi na 5 złożonych pytań, rozesłanych do beneficjantów w r. 1790 przez administratora gen. archidiecezji Łubieńskiego. Przykład tego widzimy w poz. 84.

Dokumentacja lustracji generalnych składa się w dalszym ciągu ze sprawozdań wiz., ilustrowanych tabelami ludnościowymi i gospodarczymi, zwłaszcza w syg. 85—89, oraz z dekretów ref. W następstwie tego sprawozdania i dekrety posiadają lustracje pod nr. 72—73, 76—79, 85—89; same sprawozdania — poz. 74; tylko dekrety — syg. 75. Dzie-

kańskie wizytacje specjalne czasu wszystkich trzech omawianych tu pontyfikatów zawierają jedynie sprawozdania (poz. 67—71, 80—83).

Dekrety ref., wydawane za rządów a-bpa Ostrowskiego przez wizytatorów gen. dla parafii administrowanych przez dziekanów (syg. 72—73, 75—79), w pierwszych swych częściach odnoszą się do danych placówek duszpasterskich, a w drugich do tychże dziekanów (urzędów dziekańskich). Z księgi nr 78 dowiadujemy się, że of. kaliski Franciszek Radoliński, po zlustrowaniu przez siebie w r. 1778 parafii dziekańskich w swoim oficjalacie (w czasie gdy dziekani przeprowadzali serię wizytacji nadzwyczajnych), wydał dla nich jakąś wspólną ordynację.

W dokumentacji wizytacyjnej poz. 69, 71, 73—79, 82 cz. I, 86—87 (nie zawsze) znajduje się szczegółowa chronologia marszruty lustracyjnej — dzienna, miesięczna i czasem roczna, zamieszczana przeważnie na początku sprawozdań kolejnych parafii.

Dopiero od wizytacji gen. prym. Poniatowskiego (syg. 84—89 z lat 1790—1792) dokumentacja wiz., tak sprawozdania, jak też dekrety, jest w całości redagowana po polsku. Z poprzednich — poz. 68—71, 75, 82—83 są wykonane całkowicie w j. łacińskim. Łącznie po łacinie i polsku opracowano syg. 67, 77—81. Wspólnie w j. polskim i łacińskim powstały akta poz. 72—74, 76.

Całość dokumentacji 3 zeszytu repertorium, za wyjątkiem syg. 71, sporządzono na papierze ze znakami wodnymi. 15 ksiąg (poz. 68—69, 71—76, 78—83, 87) wykonano na papierze formatu foliału zwykłego (2°), a 8 (syg. 67, 70, 77, 84—86, 88—89) zapisano na materiale foliału większego, tzw. królewskiego.

Charakteru uroczystego dodawały aktom m.in. zamieszczane w nich herby biskupów, za których lub przez których wizytacje były przeprowadzane. Element ten łączy się z aspektem panegirycznym, wyrażanym przez różnego rodzaju dedykacje, opisane wyżej w rozdz. III. Z ksiąg wiz. tego zeszytu tylko poz. 77 posiada 2 pięknie wykonane herby — a-bpa Ostrowskiego i lustr. bpa Dembowskiego.

Akta prowadzone najczęściej przez notariuszy wizytacji były uwieryczelnione, zwykle na końcu ksiąg, przez lustratorów i tychże sekretarzy podpisami i nierzadko pieczęciami. Nie ma jednak w tym odcinku repertorium żadnej pieczęci wizytatora jako takiego.

I tak w księdze 77 znajduje się 1 pieczęć a-bpa Ostrowskiego i 5 piecz. wiz. bpa Dembowskiego; 1 pieczęć wiz. bpa Garnysza zachowuje się w poz. 74, a wiele w syg. 75; pieczęć wiz. J. Gembarta (jako oficjała kal.) widnieje w poz. 78—79; 18 pieczęci wiz. J. Murzynowskiego mieści w sobie syg. 87; po kilka pieczęci wiz. A. Gałęskiego i J. Chrzanowskiego spotykamy w poz. 76; syg. 80 posiada pieczęć wiz. dziek. (lutomińskiego) W. Kępińskiego, a 69 — piecz. dek. kaliskiego.— Warto tu dodać, że dzie-

kańskie wizytacje specjalne za Podoskiego (poz. 67—68) i Ostrowskiego (syg. 69—71) pilnie sprawdzają, czy proboszczowie posiadają p i e c z ą t k i p a r a f i a l n e z wyobrażeniem patrona kościoła par.

Sporządzone i uwierzytelnione akta wizytatorzy bądź osobiście odwozili do arcybiskupów względnie ich kurii, bądź odsyłałi je za pośrednictwem odpowiednich konsystorzy. Akta kościelne tych czasów, podobnie jak świeckie, służyły ciągle jeszcze prawie wyłącznie administracji archidiecezjalnej — arcybiskupom i oficjałom oraz późniejszym wizytatorom, którzy jednak w dużej mierze korzystali także z partykularnych odpisów, znajdujących się po parafiach.

Celem łatwiejszego poszukiwania w aktach, które z reguły przekazywano w różny sposób opracione, już wizytatorzy, a właściwie ich notariusze dokonywali topograficznych czy alfabetycznych spisów zwizytowanych parafii względnie kościołów. Jedne z nich są szczegółowsze, drugie tylko ogólne, jedne staranniejsze, inne niedbałe — w sumie o przeciętnej użyteczności praktycznej, co każdorazowo omawiam przy napotkanym spisie.

Otóż indeksy współczesne, pochodzące z tymczasowej kancelarii lustratorów, posiada 13 sygnatur: 67, 72—74, 76—79, 81—82, 85, 88—89; w składnicy akt Konsystorza Gnieź. otrzymała spis księga 87; w Archiwum Kapituły Włoc. (pod kon. XIX w.) poz. 68, 70; reszta tj. 7 rękopisów: 69, 71, 75, 80, 83—84, 86 — nie ma żadnych wykazów.

W jednym egzemplarzu czystopisu przechowuje się we Włocławku 17 ksiąg: 67—77, 81—83, 85, 88—89; w brulionie, traktowanym przez wytwórcę jako drugi egz., znajduje się poz. 84; podobnie w brulionie istnieje syg. 78, której jednak część czystopisu stanowi poz. 79 (reszta zachowuje się w Gnieźnie); drugie egz. czystopisu stanowią syg. 80 i 86 — pierwsze ich odpowiedniki są w Gnieźnie; część odpisu księgi pozostałej w Gnieźnie zawiera poz. 87. Zatem na 23 sygnatury nin. zeszytu repertorium 5 jednostek (znajdujących się w Gnieźnie i Włocławku) jest drugimi egzemplarzami akt.

V. AKTA WIZYTACYJNE W ARCHIWACH I W NINIEJSZYM REPERTORIUM

W poprzednich dwóch zeszytach tej pracy informowałem, że akta z przeprowadzonych wizytacji lustratorów odwozili osobiście lub za pośrednictwem konsystorzy do kurii arcybiskupiej względnie konsystorza gen. w Łowiczu. Dokumentacja przygotowywana do 3 odcinka dzieła potwierdza dotychczasową praktykę w tym przedmiocie.

Najdokładniej spostrzegamy to za rządów a-bpa Ostrowskiego (1777—1784). Zarówno w dokumentach wyst. przez niego dla wizytatorów, jak

też w instrukcjach wiz. prymas ten poleca odsyłać sobie do Łowicza akta wizytacyjne. Dotyczy to tak lustracji generalnych (poz. 77—78), jak i nadzwyczajnych dziekańskich (syg. 69).— Ze śledzenia dokumentacji powstałej ze specjalnych wizytacji dziekańskich, odbytych za rządów a-bpa Poniatowskiego w l. 1786—1788 (poz. 80—83) wynika, że pierwszy egzemplarz akt przesyłali dziekani na ręce prymasa lub jego urzędów, a drugi do swoich konsystorzów.— Ponieważ Ostrowski (a przed nim już W. Łubieński 1759—1767) najczęściej rezydował w Skierniewicach, a Poniatowski w Warszawie, nie jest wykluczone, że opisywane akta wpływały do ich urzędów w wymienionych miastach, by dopiero później przejść do Łowicza czy Gniezna.

A nie tylko dokumentację wizytacyjną, lecz również potrzebne akta poszczególnych parafii kazali sobie arcybiskupi przysyłać do Łowicza. Oto według świadectwa syg. 68 (r. 1775 — za Podoskiego) pewne ważne akta par. Radomsko miały się znajdować w Archiwum Kolegiaty w Łowiczu.

Księgom 79 i 85—87 nie nadano sygnatury w Konsystorzu Kaliskim w r. 1857. Nie mogły otrzymać sygnatury kaliskiej akta wizytacyjne gnieźnieńskie pozyskane przez ks. S. Chodyńskiego dla Włocławka z prowincji diecezjalnej w końcu XIX w. (poz. 80—83). Zarówno oznaczeń kaliskich, jak też włocławskich sprzed r. 1918 nie mogły posiadać akta, które dopiero po r. 1946 zdobył dla tut. archiwum ks. Librowski (syg. 75 i 84). № 11 nadano w Kons. Kal. nieopatrznie dwom księgom: 73 i 74.

Liczne przekazy źródłowe nin. odcinka repertorium potwierdzają poprzednio wyrażoną opinię, że ogół instytucji kościelnych pragnął albo był zobowiązany przez prawo posiadać kopie akt wizytacyjnych dot. własnych beneficjów, wydane współcz. i uwierzytelnione przez lustratorów. Fakty te poświadczają szczeg. poz. 78 i 87. A już dekrety reformacyjne zostawiali wizytatorzy generalni wszystkim parafiom i kościołom. Dlatego spotyka się je z lat dawniejszych w późniejszych sprawozdaniach wiz.

Odpisy z *Liber beneficiorum* Łaskiego wydawała urzędowo tylko kapituła metr. gnieźnieńska, przechowująca jego oryginał w swoim archiwum. Z takimi odpisami, wyst. na przestrzeni XVII i XVIII stulecia, spotykamy się w dokumentacji wiz. odnośnie wielu parafii. Jak większość poprzednich wizytatorów, tak i lustr. gen. dek. konińskiego z l. 1790—1791 (syg. 85) uważa wspom. opisy beneficjów za jedną z wizytacji kanońskich.

W repertorium mym tytuły oryginalne zachowałem dla ksiąg 67—73, 76—78, 80—81, 83 i 86. Uznałem je za poprawne względnie za możliwe do przyjęcia, jakkolwiek w licznych wypadkach przydługie.— Nato-

miast w przypadku, gdy tytułów w rękopisach nie było, albo okazały się niewystarczające czy wręcz niemożliwe do utrzymania, wytypowane księgi otrzymały ode mnie tytuły nowe, zwięzłe, zawsze w j. polskim. Są to pozycje: 74—75, 79, 82, 84—85 i 87—89. Tytuły oryginalne, jakie miały niektóre z nich, zostały pomieszczone w szóstych punktach opisu danych jednostek archiwalnych.

VI. OMÓWIENIE WAŻNIEJSZEJ I BARDZIEJ CHARAKTERYSTYCZNEJ ZAWARTOŚCI AKT

Treść nin. rozdziału ułożyłem rzeczowo według jej ważności.— Bardzo ważnym materiałem dla przyszłych prac nad wizytacjami są odnalezione także w tym odcinku dzieła przekazy o dawniejszych lustracjach oraz ich zaginionych aktach. Wymieniam je chronologicznie, zaopatrując w tym wypadku przytaczane pozycje ksiąg w odpowiednie karty i strony.— Oto z syg. 85 k. 231 wynika, że a-bp Baranowski wizytował 23 X 1609 kościół par. w Koninie; poz. 89 k. 7v wspomina o wizytacji archidiakonatu uniejowskiego (prawdop. archidiakońskiej) z r. 1668 (za rządów prym. Olszowskiego); syg. 77 s. 380 informuje o lustracji gen., odbytej w r. 1699 w archidiakonacie łęczycyckim przez kanc. kap. gnieź. Andrzeja Łackiego (za kard. Radziejowskiego); poz. 89 k. 12v powiadamia o wizytacji gen. odprawionej w archidiakonacie uniejowskim ok. r. 1702 (za Radziejowskiego); księga 78 mówi o lustracji gen. przeprowadzonej przez a-bpa Potockiego 11 VI 1731 w par. Krotoszyn (dek. krot. k. 32, 38) i 12 VI 1731 w kolegiacie kaliskiej (dek. kal. k. 126); o wizytacji gen. odbytej ok. l. 1744—1747 (za K. Szembeka) przez kan. Bartłomieja Sokołowskiego w dek. uniejowskim, szadkowskim i warckim wspominają syg. 72 na s. 715 i poz. 83 na s. 24; o lustracji gen. dokonanej w archidiakonacie uniejowskim przez kan. gnieź. Jana Mlickiego w l. 1753—1755 (za a-bpa Komorowskiego) donoszą syg. 80 (s. 7, 13, 36, 51, 149) i 88 (k. 85v).

Z tego powodu, że kilka parafii nadgoplańskich przeszło w r. 1765 z diec. włocławskiej (kujawskiej i pomorskiej) do archidiecezji, w księdze 87 (pod par. Warzymowo — s. 139, 142, 143, 145) znajdujemy wzmianki o wizytacji odbytej w r. 1526 w archidiakonacie kruszwickim i w r. 1553 w archidiakonacie włocławskim (pod par. Broniszewo — s. 83). Podobna informacja odnośnie lustracji w r. 1526 mogła istnieć również w opisie par. Skulsk, wyciętym z tych akt.

Wizytacje generalne a-bpa Ostrowskiego (najdokładniej poz. 72) po raz pierwszy umiejscawiają poszczególne parafie we wszystkich okręgach administracji kościelnej i państwowej oraz podają odległość tychże kościołów od głównych miast jednego i drugiego wy-

miaru. Spośród przydziałów kościelnych wymieniają na pierwszym planie oficjałaty, od w. XIV najważniejsze, jako że oficjałowie dzierżyli w swym ręku (z ramienia ordynariuszy) administrację diecezjalną i sądownictwo duchowne.

Z księgi 78 przekonujemy się, że obszar oficjałatu kaliskiego pokrywał się w opisywanym czasie z terytorium takiegoż archidiaconatu.— W syg. 72 spotykamy pierwszą wiadomość (r. 1779) o oficjałacie for. w Piotrkowie, przeniesionym tu z Wolborza. Dalsze informacje o mało znanym Oficjałacie i Konsystorzu Piotrkowskim przynoszą poz. 77 i 82. Ta pierwsza podaje nawet rok przeniesienia oficjałatu i konsystorza (1766). Księga 81 mylnie nazywa Kons. Piotrkowski generalnym.— O znacznie wcześniejszym, ale również nie dosyć znanym Oficjałacie i Kons. For. w Radomsku wspominają rpsy 68 i 73 (pod r. 1725).— Jeszcze w l. 1779—1780 wiz. bp Garnysz nazywa przynajmniej 9 razy terytorium wieluńskie częścią archidiaconatu uniejowskiego (syg. 74).

Już w 2 odcinku tego przewodnika wzmiankowałem o zachodzącej na przełomie XVII i XVIII w. ewolucji w organizacji prepozytur parafialnych. Kolegia mansjonarzy zanikają w większości tych prepozytur razem z upadkiem pierwotnego ich uposażenia, a na ich miejsce bywają erygowane nowe beneficja sympliczne w postaci prebend w kaplicach wewnątrzkościelnych, promotorii i kapelanii bractw oraz w dalszym ciągu altarii — mniej zależne od prepozytów aniżeli dawni mansjonarze. Rozumie się, że gdziekolwiek istniało kolegium mansjonarskie proboszcz zatrzymał tytuł prepozyta, choćby tamto zrzeszenie zanikło i na jego miejsce nie powstała żadna nowa instytucja. Ów zreformowany obraz prepozytury par. najlepiej widać w nin. zeszycie na przykładzie Krotoszyna (poz. 86 — r. 1790).

Sprawozdania wizytacyjne tego odcinka pracy, zwłaszcza lustracji generalnych, są z reguły obszernie. Ilustrują je w ks. 67—68 i 85—89 po dwie tabele ludnościowe i po więcej gospodarczych, dot. głównie dochodów beneficjalnych. Tych drugich w rpsach 85—89 jest nawet dla poszcz. parafii po kilka.— W aktach nadzw. wizytacji dziekańskiej dek. wieruszowskiego z r. 1778 (syg. 71) znajduje się specjalny dodatek, zawierający ogólny wykaz dochodów i rozchodów beneficjów duszpasterskich.

Stan duszpasterzowania w omawianym okresie dziejów najlepiej został opisany — poszczególnymi parafiami — w wizytacjach gen. a-bpa Ostrowskiego, zwł. w syg. 72 — r. 1779. Ten sam lustrator (prał. F. Grochowalski) podzielił w wym. księdze kościoły dek. szadkowskiego, warckiego i uniejowskiego na 3 grupy: znajdujące się w stanie dobrym czy zadowolającym, nadające się do reperacji, zupełnie niezdatne do dalszej konserwacji czyli skazane na rozebranie.

W miarę jak zbliżamy się do naszych czasów, spotykamy w aktach wiz. dane na temat patronów kościołów, którymi zostały najczęściej dawniejsze tytuły (wezwania) tychże świętyń. Patroni ci przejdą później sporadycznie z danych kościołów na parafie. Owe przykłady wyliczam tu alfabetycznie miejscowościami.— I tak kościół par. pw. św. Katarzyny pm. w Gorzkowicach znajduje się obecnie pod opieką (patroni) św. Walentego i Wawrzyńca mm. (poz. 82); kościół klasz. Reformatów w Kaliszu jest pw. i zarazem opieką (protectio) św. Józefa (ks. 78); kościół prep. w Lutomiarsku stoi pw. Wniebowzięcia NMP, lecz pod opieką (patrocinium) św. Piotra i Pawła ap. (rps 73 — r. 1779); natomiast w r. 1786 (syg. 80) powiedziano, że jest on pt. Św. Trójcy, a opieką (patroni) Wniebowzięcia NMP oraz św. Piotra i Pawła ap.; kościół par. we wsi Męka posiada wezw. św. Wojciecha b., a cieszy się opieką (patrocinium) św. Benona b. (poz. 73); kościół par. w Mikołajewicach jest pw. Narodzenia NMP oraz opieką (patroni) św. Piotra i Pawła ap. (ks. 80); kościół prep. w Rudzie ma za wezw. Narodzenie NMP a za opiekuna (patronus) św. Wojciecha b. (rps 74); kościół preb. w Strzałkowie k. Radomska stoi pw. Nawiedzenia NMP, lecz jako patronów (patronowie) posiada św. Andrzeja ap. i św. Barbarę pm. (syg. 74). Wszystko to bardzo rozrosło się w Uniejowie; kościół kol. jest tam pt. (titulus) Wniebowzięcia NMP, opieką (patrocinium) św. Floriana m., wezw. (invocatio) św. Wawrzyńca m. oraz św. Wojciecha i Stanisława bb., z modlitwą (cum collecta) o bł. Bogumile b. (poz. 77).

Nawiązując do opieki św. Benona nad kościołem (czy parafią) w Męce wypadnie tu zaznaczyć, iż „drobny” kult tego biskupa był rozposzechniony na terenie archidiecezji gnieź. Spotyka się mianowicie po licznych tamt. kościołach ołtarze, obrazy i feretrony poświęcone jego czci.

Świętemu Łazarzowi, bratu św. Marii i Marty z Betanii, pod którego wezw. znajduje się (przy kościele pt. Ducha Św.) jeden ze szpitali w m. Warcie (ks. 83), nie daję w informatorze bliższego określenia.

Cała dokumentacja wizytacyjna 3 odcinka repertorium jest nasycona chronologią i wyliczaniem dokumentów poszcz. beneficjów. Na czoło pod tym względem wysuwają się przecież lustracje generalne pontyfikatu Poniatowskiego (rpsy 84—89), w których zestawia się sumariusze akt nie tylko kolejnych parafii, lecz również beneficjów prostych, istniejących przy kościele par., i bractw.

Biblioteki kościelne doczekały się w omawianych aktach szczególnego potraktowania. Jednak rekord pod tym względem bije wizytacja gen. dek. krotoszyńskiego z r. 1790 (syg. 86), która wymienia zestawy książek nie tylko księgozbiorów parafialnych, ale także podrzędnych instytucji: prebend, altarii, bractw.

Wykazy dzieł zasobniejszych księgozbiorów, przeważnie kościołów kolegiackich i parafialnych, rejestrują tu według pozycji aktowych czyli niemal chronologicznie (pomiędzy r. 1779 a 1792), wymieniając poszcz. miejscowości w brzmieniu rzeczownikowym. Zatem w ks. 72 uwypuklam bibliotekę parafii Szadek, w 73 — Lutomiersk, w 74 — Krzepice (Kan. Reg. Lat. i par.), w 77 — Łask (kol. i par.) oraz Kurzelów (kol. i par.), w 80 — Lutomiersk i Pabianice, w 81 — Widawa, Szadek i Marzenin, w 78 i 84 — św. Mikołaja w Kaliszu (Kan. Reg. Lat. i par.), w 85 — Trąbczyn, Tuliszków, Konin i Koło (Bernardyni), w 86 — Sulmierzyce (w pow. krot.), Kobierno i Krotoszyn, w 89 — Warta, Sieradz (kol. i par.), Stolec.

Akta wizytacyjne także obecnie wspominają o wpisywaniu przez proboszczów do ksiąg metrykalnych innej ważnej dokumentacji — mianowicie inwentarzy kościelnych i beneficjalnych w parafiach terytorium wieluńskiego (rps 76) oraz dokumentów fundacyjnych, erekcyjnych i konsekuracyjnych, tudzież wzmiankowanych inwentarzy w archidiakonacie kaliskim (syg. 78—79).

Z ciekawostek historycznych trzeba uwzględnić przynajmniej dwie. Pierwszą stanowi przekaz o zapadnięciu się wsi wraz z kościołem par., leżącej pomiędzy m. Zduny i Sulmierzyce w dek. kobylińskim — później krotoszyńskim, na którym to miejscu wystawiono potem w lesie k. wsi Perzyce kaplicę publ. pw. św. Marcina b. (poz. 86), znaną od pocz. XVII w. (ks. 2).— Druga zapiska przynosi wiadomość o uroczystych procesjach, odbywanych corocznie z obrazem tzw. Matki Boskiej Trybunalskiej w Piotrkowie z kościoła farnego do ołtarza uprzywilejowanego w gmachu trybunału (rps 82).

VII. SCHEMAT NAJWAŻNIEJSZYCH ELEMENTÓW FORMALNYCH I TREŚCIOWYCH 3 ODCINKA DZIEŁA

Zasady wyboru wiadomych elementów z kolejnych ksiąg pozostają takie same jak w 1 i 2 zeszytcie repertorium.

[Syg. akt.] AAG. Wiz. 67

Akta wizytacji dekanatu konińskiego (w a-diak. gnieźnieńskim) z roku 1775.— Wizytacja dziekańska nadzwyczajna, zewnętrzna i wewnętrzna, czystopis akt obejmujący same sprawozdania wiz. Z treści: przedmowa do księgi i jedn. dedykacja akt, wykaz i charakterystyka kapłanów, spis zwiz. kościołów.

[Syg. akt.] AAG. Wiz. 68

Akta wizytacji dekanatu radomszczańskiego (w a-diak. uniejowskim) z roku 1775.— Wizytacja dziekańska specjalna, zewnętrzna

i wewnętrzna, czystopis akt zawierający tylko sprawozdania wiz. Z treści: dedykacja akt, oda do bpa Kozierowskiego, wykaz zwiz. parafii.

[Syg. akt.] AAG. Wiz. 69

Akta wizytacji dekanatu kaliskiego z roku 1778.— Wizytacja dziekańska ekstraordynaryjna, zewnętrzna i wewnętrzna, czystopis akt posiadający jedynie sprawozdania wiz. Z treści: przedmowa do księgi i dedykacja akt, zarządzenie lustracji dziekańskich przez a-bpa Ostrowskiego, instrukcja wiz. tegoż dla lustr. dziek., pieczęć dek. kal.

[Syg. akt.] AAG. Wiz. 70

Akta wizytacji dekanatu konińskiego (w a-diak. gnieźnieńskim) z roku 1778.— Wizytacja dziekańska nadzwyczajna, zewnętrzna i wewnętrzna, czystopis akt obejmujący same sprawozdania wiz. Z treści: dedykacja akt, spis zwiz. kościołów.

[Syg. akt.] AAG. Wiz. 71

Akta wizytacji dekanatu wieruszowskiego (w teryt. wieluńskim) z roku 1778.— Wizytacja dziekańska specjalna, zewnętrzna i wewnętrzna, czystopis akt zawierający tylko sprawozdania wiz. Z treści: dodatek akt gosp.

[Syg. akt.] AAG. Wiz. 72

Akta wizytacji dekanatów szadkowskiego, warckiego i uniejowskiego z roku 1779.— Wizytacja generalna, zewnętrzna i wewnętrzna, czystopis akt posiadający sprawozdania wiz. i dekrety ref. Z treści: dedykacja księgi, informacja o sposobie korzystania z niej, obszerne materiały duszpasterskie, wykaz książek biblioteki kośc. w Szadku, indeks zwiz. parafii.

[Syg. akt.] AAG. Wiz. 73

Akta wizytacji dekanatów radomszczańskiego, brzeźnickiego i lutomińskiego (w a-diak. uniejowskim) z roku 1779.— Wizytacja generalna, zewnętrzna i wewnętrzna, czystopis akt obejmujący sprawozdania wiz. i dekrety ref. Z treści: spis dzieł księgozbioru par. w Lutomińsku, wykaz zwiz. kościołów.

[Syg. akt.] AAG. Wiz. 74

Sprawozdania z wizytacji 3 parafii w dekanacie radomszczańskim, 4 w dek. brzeźnickim (a-diak. uniejowskiego) i 13 w terytorium wieluńskim z lat 1779—1780.— Wizytacja generalna, zewnętrzna i wewnętrzna, czystopis akt. Z treści: pieczęć bpa Garnysza, spis zwiz. parafii.

[Syg. akt.] AAG. Wiz. 75

Dekrety reformacyjne do sprawozdań wizytacyjnych parafii wymienionych w poz. 74 oraz dla kolegiaty wieluńskiej z lat 1779—1780.— Wizytacja generalna, zewnętrzna i wewnętrzna, czystopis akt. Z treści: wiele pieczęci bpa Garnysza.

[Syg. akt.] AAG. Wiz. 76

Akta wizytacji pozostałych parafii terytorium wieluńskiego, nie uwzględnionych w syg. 74—75, z roku 1780.— Wizytacja generalna, zewnętrzna i wewnętrzna, przepr. przez 2 lustratorów, czystopis akt obejmujący sprawozdania wiz. i dekrety ref. (właściwie tylko materiały do nich). Z treści: po kilka pieczęci kan. Gałęskiego i Chrzanowskiego, spis zwiz. kościołów.

[Syg. akt.] AAG. Wiz. 77

Akta wizytacji kolegiat w Uniejowie, Sieradzu, Łasku i Kurzelowie oraz prep. par. w Piotrkowie z roku 1780.— Wizytacja generalna, zewnętrzna i wewnętrzna, czystopis akt zawierający sprawozdania wiz. i dekrety ref. Z treści: dedykacja księgi, delegacja do lustracji wyst. bpowi Dembowskiemu przez a-bpa Ostrowskiego, pięciokrotne akty rozpoczęcia i zakończenia wiz., katalogi książek bibliotek kap. kol. w Łasku i Kurzelowie, pieczęć Ostrowskiego i 5 pieczęć Dembowskiego, wykaz ważniejszej treści w księdze.

[Syg. akt.] AAG. Wiz. 78

Akta wizytacji archidikonatu kaliskiego (i kolegiaty kaliskiej) z lat 1781—1783.— Wizytacja generalna, zewnętrzna i wewnętrzna, przepr. cz. przez 2 lustratorów, brudnopis akt posiadający sprawozdania wiz. i dekrety ref. Z treści: dedykacja akt, dok. delegujący wizytatora, 2 okólniki lustratora do zainteresowanego duchowieństwa, pieczęć of. J. Gembarta, indeks zwiz. parafii.

[Syg. akt.] AAG. Wiz. 79

Część akt wizytacji archidikonatu kaliskiego, mianowicie dekanatów stawiszyńskiego i stawskiego, z lat 1782—1783.— Wizytacja generalna, zewnętrzna i wewnętrzna, czystopis akt obejmujący sprawozdania wiz. i dekrety ref. Z treści: pieczęć of. J. Gembarta, spis zwiz. kościołów dla całej lustracji.

[Syg. akt.] AAG. Wiz. 80

Akta wizytacji dekanatu lutomińskiego (w a-diak. uniejowskim) z roku 1786.— Wizytacja dziekańska nadzwyczajna, zewnętrzna

na i wewnętrzna, czystopis akt zawierający same sprawozdania wiz. Z treści: biblioteki kośc. w Lutomiersku i Pabianicach, pieczęć dziek. Kępińskiego.

[Syg. akt.] AAG. Wiz. 81

Akta wizytacji dekanatu szadkowskiego (w a-diak. uniejowskim) z roku 1788.— Wizytacja dziekańska specjalna, zewnętrzna i wewnętrzna, czystopis akt mający tylko sprawozdania wiz. Z treści: wzorowe zrozumienie zadań wizytatora („*visitatio [...] facta, descripta et expedita*”), inwentarze księgozbiorów par. w Widawie, Szadku i Marzynie, indeks zwiz. kościołów i kaplic publ.

[Syg. akt.] AAG. Wiz. 82

Akta wizytacji dekanatu tuszyńskiego (w a-diak. łączyckim) z lat 1786—1787.— Wizytacja dziekańska ekstraordynaryjna, zewnętrzna i wewnętrzna, czystopis akt obejmujący jedynie sprawozdania wiz. Z treści: jest to lustracja zasadnicza i jej uzupełnienie, wykaz zwiz. parafii tylko w cz. I.

[Syg. akt.] AAG. Wiz. 83

Akta wizytacji dekanatu warckiego (w a-diak. uniejowskim) z roku 1787.— Wizytacja dziekańska nadzwyczajna, zewnętrzna i wewnętrzna, czystopis akt zawierający same sprawozdania wiz.

[Syg. akt.] AAG. Wiz. 84

Odpowiedzi na pytania przed wizytacją generalną, opracowane przez prepozyta parafii św. Mikołaja w Kaliszu w roku 1792.— Unikalny materiał do opisu wiz., zewnętrzny i wewnętrzny, drugi egz. czystopisu czy raczej brulion akt. Z treści: wzm. o bibliotece miejsc. Kanoników Reg. Lat.

[Syg. akt.] AAG. Wiz. 85

Akta wizytacji dekanatu konińskiego (w a-diak. gnieźnieńskim) z lat 1790—1791.— Wizytacja generalna, zewnętrzna i wewnętrzna, czystopis akt posiadający sprawozdania wiz. i dekrety ref. Z treści: dedykacja księgi dla prym., wykazy księgozbiorów kośc. w Trąbczynie, Tuliszkowie, Koninie i Kole (bern.), rejestr zwiz. parafii.

[Syg. akt.] AAG. Wiz. 86

Akta wizytacji dekanatu krotoszyńskiego (w a-diak. kaliskim) z roku 1790.— Wizytacja generalna, zewnętrzna i wewnętrzna, czystopis akt obejmujący sprawozdania wiz. i dekrety ref. Z treści: okólnik lustratora do duchowieństwa dek., spisy książek bibliotek par. w Sulmierzycach, Kobiernie i Krotoszynie.

[Syg. akt.] AAG. Wiz. 87

Odpisy akt wizytacyjnych dekanatu sompoleńskiego (w a-diak. gnieźnieńskim) z lat 1791—1792.— Wizytacja generalna, zewnętrzna i wewnętrzna, uwierzytelnione kopie akt zawierające sprawozdania wiz. i dekrety ref. Z treści: 18 pieczęci kan. Murzynowskiego, wykaz zwiz. kościołów.

[Syg. akt.] AAG. Wiz. 88

Akta wizytacji dekanatu uniejowskiego z lat 1790—1791.— Wizytacja generalna, zewnętrzna i wewnętrzna, czystopis akt obejmujący sprawozdania wiz. i dekrety ref. Z treści: spis zwiz. parafii.

[Syg. akt.] AAG. Wiz. 89

Akta wizytacji dekanatu warckiego (wraz z kolegiatą sieradzką, w a-diak. uniejowskim) z roku 1791.— Wizytacja generalna, zewnętrzna i wewnętrzna, czystopis akt zawierający sprawozdania wiz. i dekrety ref. Z treści: wykazy dzieł księgozbiorów kośc. w Warcie, Sieradzu (kol.) i Stolcu, rejestr zwiz. kościołów.

VIII. KONKORDANCJA SYGNATUR. SKRÓTY

1. KONKORDANCJA SYGNATUR KSIĄG WCHODZĄCYCH W SKŁAD 3 ZESZYTU REPERTORIUM

Informacje wstępne na temat dróg wiodących, opracowane tu akta wizytacyjne gnieźnieńskie do Włocławka, oraz konkordancji tychże rękopisów są takie same jak w 1 i 2 odcinku przewodnika.

Syg. aktualna	Syg. Chodyńskiego	Syg. Kons. Kal.	Drogi prowadzące akta do Włocławka
AAG.Wiz.67	186	№ 45	— w r. 1822 z Gniezna do Kalisza, po 1835 do Włocławka
AAG.Wiz.68	165	№ 44	— w r. 1822 z Gniezna do Kalisza, po 1835 do Włocławka
AAG.Wiz.69	187	№ 41	— w r. 1822 z Gniezna do Kalisza, po 1835 do Włocławka
AAG.Wiz.70	163	№ 33	— w r. 1822 z Gniezna do Kalisza, po 1835 do Włocławka
AAG.Wiz.71	166	№ 39	— w r. 1822 z Gniezna do Kalisza, po 1835 do Włocławka
AAG.Wiz.72	184	№ 37	— w r. 1822 z Gniezna do Kalisza, po 1835 do Włocławka

Syg. aktualna	Syg. Chodyńskiego	Syg. Kons. Kal.	Drogi prowadzące akta do Włocławka
AAG.Wiz.73	183	№ 11	— w r. 1822 z Gniezna do Kalisza, po 1885 do Włocławka
AAG.Wiz.74	169	№ 11 błęd.	— w r. 1822 z Gniezna do Kalisza, po 1885 do Włocławka
AAG.Wiz.75	—	—	— pocz. XX w. ks. Kubicki, w r. 1937 do Paulinów, w 1973 do Włocławka
AAG.Wiz.76	170	№ 7	— w r. 1822 z Gniezna do Kalisza, po 1885 do Włocławka
AAG.Wiz.77	109	№ 6	— w r. 1822 z Gniezna do Kalisza, po 1885 do Włocławka
AAG.Wiz.78	171	№ 8	— w r. 1822 z Gniezna do Kalisza, po 1885 do Włocławka
AAG.Wiz.79	172	—	— w r. 1822 z Gniezna do Kalisza, po 1885 do Włocławka
AAG.Wiz.80	173	—	— ok. r. 1880 z Uniejowa przez m. Wartę do Włocławka
AAG.Wiz.81	175	—	— ok. r. 1880 z Uniejowa przez m. Wartę do Włocławka
AAG.Wiz.82	cz. 199?	—	— w końcu XIX w. z Piotrkowa Tryb.? do Włocławka
AAG.Wiz.83	174	—	— ok. r. 1880 z Uniejowa przez m. Wartę? do Włocławka
AAG.Wiz.84	—	—	— w r. 1949 z Kalisza do Włocławka
AAG.Wiz.85	190	—	— w r. 1822 z Gniezna do Kalisza, po 1885 do Włocławka
AAG.Wiz.86	176	—	— w r. 1822 z Gniezna do Kalisza, po 1885 do Włocławka
AAG.Wiz.87	n.uw. 177	—	— w r. 1822 z Gniezna do Kalisza, po 1885 do Włocławka
AAG.Wiz.88	188	№ 24	— w r. 1822 z Gniezna do Kalisza, po 1885 do Włocławka
AAG.Wiz.89	189	№ 21	— w r. 1822 z Gniezna do Kalisza, po 1885 do Włocławka

2. SKRÓTY STOSOWANE NA NINIEJSZYM ETAPIE OPRACOWANIA

Poniższy słownik skrótów jest uzupełnieniem zestawu podanego w zeszytach 1 i 2 mego informatora. W obecnym etapie repertorium posługuję się zarówno nim, jak też dwoma poprzednimi wykazami. Zmieniłem w nim znaczną ilość skrótów występujących w tamtych dwóch zestawieniach, a jeszcze więcej razy aniżeli w zeszycie 2 podciągnąłem nowe terminy rzeczownikowe i przymiotnikowe pod poprzednio stosowane skróty. Jak w 2 odcinku dzieła tak i tutaj owe zmiany skrótów melduję

przez (zmien.), a podciągnięcia nowych słów pod dawniejsze skróty za pomocą (uz.).

- adiut. — adiutant
 adm. — administracja, administracyjny, administrator, administrowany
 afil. — afiliować, afiliowany
 ak. — akademia, akademicki
 akt. (uz.) — aktualnie, aktualny
 alf. (zmien.) — alfabetycznie, alfabetyczny
 b. (uz.) — bardzo, biskup, były (im.)
 bern. — bernardyński
 bezp. — bezpośrednio, bezpośrednio
 bezpod. — bezpodstawnie, bezpodstawny
 biel. — bielski
 błęd. — błędnie, błędny
 bolesł. — bolesławiecki
 bp — biskup
 bpi — biskupi (przym.)
 brzeź. — brzeźnicki
 burgr. — burgrabia, burgrabina
 całk. — całkowicie, całkowity
 chor. — chorąży, chorążyna
 chron. — chronologicznie, chronologiczny
 cz. (uz.) — częściowo, częściowy, część
 cześ. — cześniak, cześniakowa
 ded. (zmien.) — dedykacja, dedykować, dedykowany
 drew. — drewniany
 duch. — duchowieństwo, duchowny
 duszp. — duszpasterski, duszpasterz
 dziedz. — dziedzic, dziedziczka, dziedziczny
 dziek. (uz.) — dziekan, dziekański
 dziś. — dzisiaj, dzisiejszy
 ekon. — ekonom, ekonomiczny
 ekstr. — ekstraordinaryjny
 erek. — erekcja, erekcyjny
 eryg. (uz.) — erygować, erygowany
 fil. — filia, filialny
 franc. — franciszkański
 fund. (uz.) — fundacja, fundować, fundowany
 gen. (uz.) — generalnie, generalny, generał
 głów. — głównie, główny
 gosp. — gospodarczy, gospodarski
 grodz. — grodzki
 hr. — hrabia, hrabina
 im. — imiesłów
 in. — inny
 infl. — inflancki
 infor. — informacja, informować
 ink. (zmien.) — inkorporować, inkorporowany
 inowl. — inowłodzki
 inowr. — inowrocławski
 j. — język
 jedn. — jednocześnie
 kanc. — kanclerz, kanclerzyna
 kapł. — kaplica
 kapł. — kapłan, kapłański
 kasz. — kasztelan, kasztelania, kasztelanowa
 kąk. — kąkolenicki
 kier. — kierownik, kierunek
 klasz. (uz.) — klasztor, klasztorny
 klon. — klonowski
 koad. — koadiutor, koadiutoria
 kol. (uz.) — kolator, kolatorka, kolatorstwo, kolegiacki, kolegiata, kolegium
 kom. (zmien.) — komendariusz, komendarz, komendatariusz, komendataryjny
 komor. — komornik
 kons. (uz.) — konsekrować, konsekrowany, konsystorz
 konw. (uz.) — konwent, konwentaulny
 kor. — korona, koronna, koronny
 kow. — kowalski
 kr. (uz.) — król, królewicz, królowa
 krań. (zmien.) — krańcowy
 krot. — krotoszyński
 król. — królestwo, królewski
 krusz. — kruszwicki
 ks. (uz.) — ksiądz, książę, księga, księstwo, księżna
 kuj. — kujawski
 kust. — kustosz
 lak. — lakowy
 ładz. — ładzki
 lit. — litewski

- lustr. — lustracja, lustrator, lustrować, lustrowany
 lut. — lutomierski
 łącz. — łączycy
 łow. — łowicki
 łowcz. — łowczy, łowczyzna
 m. (uz.) — mały, męczennica, męczennik, miasto
 maj. — majuskuła, majuskułowy
 marsz. — marszałek, marszałkowa
 mat. — materialnie, materialny
 metr. (zmien.) — metropolia, metropolita, metropolitalny
 mian. — mianowicie
 miech. — miechowski
 miecz. — miecznik, miecznikowa
 miejs. — miejski
 miesz. — mieszczanin, mieszcza
 min. — minuskuła, minuskułowy
 mor. — moralnie, moralny
 mur. — murowany
 nadzw. — nadzwyczajnie, nadzwyczajny
 nak. — nakielski
 nar. — narodowy
 nast. (uz.) — następnie, następny
 następn. — następująco, następujący
 nn. — następne
 nr — numer
 n. uw. — nie uwidoczniiony
 ob. — obojga
 obec. — obecnie, obecny
 odb. (zmien.) — odbudować, odbudowany
 oddz. — oddzielać, oddzielnie, oddzielny, oddzielony
 odn. (zmien.) — odnawiany, odnowić, odnowiony
 of. — oficjał
 oficj. — oficjałat
 og. — ogólnie, ogólny
 okł. — okładka, okładzina
 okr. (zmien.) — okręg, okręgowy
 omaw. — omawiać, omawianie, omawiany
 opis. — opisać, opisywać, opisywanie, opisywany
 opr. — oprawa, oprawiony
 oprac. — opracować, opracowanie, opracowany
 osob. — osobno, osobny
 pab. — pabianicki
 pap. — papieski, papież
 peł. — pełny
 piecz. — pieczęć, pieczęć
 piotr. — piotrkowski
 pleb. — pleban, plebański
 plesz. — pleszewski
 pocz. — początek, początkowo, początkowy
 pod. — podać, podany, podawać
 podcz. — podczaszy, podczaszyna
 podk. — podkomorzy, podkomorzyna
 podnisz. — podniszczony
 pods. — podsędek, podsędkowa
 podst. — podstoli, podstolina
 pol. (uz.) — polski, język polski
 pom. — pomocniczy
 poprz. — poprzedni, poprzednio
 por. (uz.) — porównaj, porucznik
 pos. — posiadać, posiadanie
 poszcz. — poszczególnie, poszczególne
 pośw. (uz.) — poświęcać, poświęcony
 powięk. — powiększać, powiększony
 powiz. (zmien.) — powizytacyjny
 preb. — prebenda, prebendalny, prebendarz
 pryw. — prywatny
 przedst. — przedstawiać, przedstawianie, przedstawiany
 przemęc. — przemęcki
 przepr. — przeprowadzać, przeprowadzony
 przym. — przymiotnik
 pułk. — pułkownik
 radz. — radziejowski
 raj. — rajca
 raw. — rawski
 ref. (uz.) — reformacki, reformacyjny
 reg. (uz.) — regest, regularny
 rej. — rejent
 rejes. — rejestracja, rejestracyjny, rejestrować, rejestrowanie
 rekt. — rektor, rektoralny
 repert. — repertoriować, repertoriowany, repertorium
 rog. — rogoziński
 rozp. — rozpierski, rozprański
 sędz. — sędzia, sędzina
 sier. — sieradzki

- skarb. — skarbnik, skarbnikowa
 smol. — smoleński
 soch. — sochaczewski
 sokol. — sokolnicki
 spec. — specjalnie, specjalny
 spic. — spicimierski
 spis. — spisać, spisany, spisywać, spisywanie, spisywany
 st. — stary
 star. — staranie, starosta, starościna
 staw. — stawski
 stawisz. — stawiszyński
 stol. — stolnik, stolnikowa
 sur. — surogat
 syg. (zmien.) — sygnatura
 szad. — szadkowski
 szczeg. — szczególnie, szczególnie, szczegółowy
 szl. — szlachcianka, szlachcic, szlachecki, szlachetnie
 szpit. — szpital, szpitalny
 śrem. — śremski
 ter. — teren
 teryt. (uz.) — terytorialny, terytorium
 topogr. (uz.) — topograficznie, topograficzny
 trad. — tradycja
 tryb. — trybunalski
 tul. — tuliszkowski
 tur. — turecki
 ul. — ulica
 ur. — urodzony
 uszk. — uszkodzenie, uszkodzony
 utw. (zmien.) — utworzony, utworzyć
 uz. (zmien.) — uzupełniać, uzupełnienie, uzupełniony
 w. (uz.) — wiek, wielki, wieś, wynawca
 warc. — warcki
 wciąg. — wciągać, wciągnięty
 wend. — wendeński
 wew. — wewnątrznie, wewnętrzny
 wid. — widawski
 wiecz. — wieczysty, wieczście
 wiej. — wiejski
 wiz. (zmien. i uz.) — wizytacja, wizytacyjny, wizytator, wizytować, wizytowany
 w-kanc. — wicekanclerz, wicekanclerzyna
 włas. — własny
 woj. (uz.) — wojewoda, wojewodzina, województwo
 wojs. — wojska, wojski
 woź. — woźna, woźny
 wpis. — wpisać, wpisanie, wpisany
 w-rej. — wicerejent
 wschow. — wschowski
 wspom. (uz.) — wspominać, wspomniany, wspomnienie
 wspóln. — wspólnie, wspólny
 współcz. (uz.) — współczesny, współcześnie
 wydz. (zmien. i uz.) — wydzielać, wydzielenie, wydzielony
 wyk. (uz.) — wykonać, wykonanie, wykonany
 wykaz. — wykazywać, wykazywanie, wykazywany
 wypis. — wypisać, wypisanie, wypisany
 wyrep. (uz.) — wyreperować, wyreperowanie, wyreperowany
 wyst. (zmien.) — wystawić, wystawienie, wystawiony
 wzgl. — względ, względnie
 wzm. — wzmianka, wzmiankowany
 zach. — zachodni, zachód
 zapis. — zapisać, zapisanie, zapisany
 zarz. — zarząd, zarządzać, zarządzany
 zatyt. — zatytułować, zatytułowany
 zew. (uz.) — zewnętrznie, zewnętrzny
 ziden. — zidentyfikować, zidentyfikowany
 ziem. — ziemski
 złoc. (uz.) — złocenie, złożony
 znisz. — zniszczenie, zniszczony
 zwiz. — zwizytować, zwizytowanie, zwizytowany
 zwł. — zwłaszcza

OPIS I ZAWARTOŚĆ AKT

PONTYFIKAT G.J. PODOSKIEGO 1767—1777

SERIA SPECJALNYCH WIZYTACJI DZIEKAŃSKICH

A-bp Gabriel Jan Podoski¹⁵¹ mało interesował się sprawami duchowymi archidiecezji, a już wizytacji kanonicznej żadnej nie zarządził. Wizytacje ekstraordynaryjne we wszystkich dekanatach arcybiskupstwa (syg. 67 s. 1) nakazał dopiero w r. 1775 jego oficjał gen. gnieźnieński, bp Ignacy Augustyn Kozierowski, w czasie gdy Podoski od kilku lat znajdował się poza granicami archidiecezji i uważano, że raczej do niej nie wróci. Dokument nakazujący owe lustracje nie przetrwał do nas w żadnej postaci, a jak wynika z poz. 68 instrukcją, której trzymali się dziekani w czasie wizytowania, była przepisana w r. 1720 przez synod archidiecezjalny S. Szembeka.

Znane mi są tylko cztery wizytacje tej serii lustracji — 2 przechowywane we Włocławku, obydwie z r. 1775: dekanatu konińskiego (syg. 67) i radomszczańskiego (syg. 68), dek brzeźnickiego — znajdująca się w Archiwum Diec. w Częstochowie i dek zgierskiego — zachowana w Arch. Diec. w Łodzi. Można żywić nadzieję, że uda się jeszcze odnaleźć jakąś księgę z opisywanej grupy lustracji na prowincji kościelnej. Z obu poniżej opracowanych ksiąg widać, że dziekani nie mieli w tym wypadku uprawnienia do wydawania dekretów reformacyjnych, pozostawiając nam w dokumentacji same s p r a w o z d a n i a wizyt. W aktach, o których mowa, ani razu nie wspomina się o smutnej pamięci prym. Podoskim, natomiast wprost z uwielbieniem mówi się o jego zastępcy bpie Kozierowskim.

¹⁵¹ Gabriel Jan Podoski h. Junosza (1719—1777), dr ob. prawa, od r. 1767 arcybiskup gnieźnieński i prymas Polski. Prowadził życie ześwieczone, sprawami Kościoła prawie się nie zajmował. Zmarł we Francji (Marsylia). (*Teka G.J. Podoskiego...*, wyd. K. Jarochoński, t. 1—6, Poznań 1854—1862.— Korytkowski A, V 70—96.— Szostkiewicz s. 148).

67

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Syg. akt.] **AAG. Wiz. 67.**

[2. Tyt. or.] Visitatio **decanalis** [**Decanatus Coninensis** in Archidiaconatu Gnesnensi] ex mandato illrmi et rnelmi [s] domini, domini Ignatii Augustini Saryusz a Kozierogi K o z i e r o w s k i ¹⁵², episcopi Adratensis, canonici metropolitani et vicarii in sprtualibus gnalis Gnesnien[is], Mstovien[is] et Radomscen[is] praepositi, per illrem adm. rndum Mathiam Maliński ¹⁵³, decanum foraneum Coninen[sem], praepum Tulisz[co-]viensem] expedita anno Dni **1775**-to.

[3. Daty krań.] 1775.

[4. Opis zew.] Łac., pol. (tylko na s. 66—67).— 2° (36,4×23,1 cm).— Stron (ponownie policzb.) II, 94; str. czyste: II, 85—94.— Oprawa współcz. w skórę, z brzegami złoc., wyrep. w r. 1974. Na 1 s. okładki tłocz. złotem majusk. napis: Decanatus | Coninensis. Między obu wierszami h. Sariusz. Rzemiki (4) do zawiązywania urwane. Na grzbiecie naklejka z syg. Kons. Kal. Str. 87—94 od góry noszą ślady daw. zwilgocenia.

[5. Syg. daw.] 186 (Inw. 1918, Chodyński).— № 45 (Spis 1857, Kons. Kal.).

[6. Uwagi] Wizytacja ta należy do serii dziekańskich lustracji nadzycznych, nakazanych przez bpa Kozierowskiego w całej archidiecezji (s. 1).— Dziekan koniński przeprowadzał ją m.in. w miesiącu maju 1775 r. (s. 3, 5).— Jest to czystopis akt. Tytuł księgi został wykonany artystycznie w obwódce ołtarzowej. Tekst całego rękopisu, sporz. na papierze ze znakami wodnymi, obwiedziony ramką. Pismo samego wizytatora Malińskiego staranne, ale mało przejrzyste, stąd trudne do czytania i nie pozwalające na odtworzenie nagłówków instrukcji wizytacyjnej.— Mamy tu do czynienia z wizytacją pełną, zewnętrzną i wewnętrzną łącznie.— Księga składa się z samych tylko sprawozdań wizytacyjnych.— Dziekan, nie posiadający upoważnienia do wydawania dekretów ref., pilnie badał, czy proboszczowie wprowadzili w życie owe dekrety z ostatniej wizytacji gen., odbytej w dekanacie w l. 1765—1766 (zob. poz. 63). W dalszej treści można wskazać na podawanie po raz pierwszy liczby ludności z każdej miejscowości na terenie poszczeg. parafii. Maliński powołuje się w każdym sprawozdaniu na *Liber beneficiorum* Łaskiego, który nazywa wizytacją. Dziekan wizytował również własną parafię (Tulizzków), gdzie podał wiadomość o po-

¹⁵² Por. przyp. 39 i 134.

¹⁵³ Ks. Maciej **Maliński**, prepozyt par. Tulizzków, dziekan koniński. (ADW: AAG. Wiz. 67 s. 70).

zarze (20 VIII 1774) swoich zabudowań plebańskich (s. 66—67). Elementami, które podkreślam w księdze, są następujące: 1) dedykacja akt dla bpa Kozierowskiego, 2) alfab. wykaz kościołów par. w dekanacie, 3) charakterystyka poszczeg. kapłanów w dekanacie, stanowiąca niemal oddzielną część dokumentacji (wizytacja wewnętrzna).— Księga przekazana w r. 1822 z Gniezna do Kalisza, skąd po 1885 została przewieziona do Włocławka.— Niestaranna paginacja, wykonana pod kon. XIX w. niebieskim ołówkiem przez ks. S. Chodyńskiego, została w r. 1974 wytarta i zastąpiona czarnym tuszem.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

„Praefatio“ — dedykacja dziek. Malińskiego dla bpa Kozierowskiego s. 1.

Wspólcz. alfab. wykaz kościołów par. w dek. konińskim. Ale cyfry przy miejscowościach pochodzą już od ks. S. Chodyńskiego s. 2.

1. Białkow, wieś. Kościół par. pw. św. Stanisława b., wizyt. 22 V [1775] s. 3—4.
2. Brudzew miasto (oppidum), podupadła prepozytura par. Kościół par. pw. św. Mikołaja b. i św. Małgorzaty pm., wizyt. 7 V s. 5—7:
  - a. Prepozytura szpitalna z kościołem pw. św. Jakuba ap. s. 7.
3. Conin, miasto (civitas), prepozytura par. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap. s. 8—12:
  - a. Prepozytura szpitalna z kościołem pw. Duchą Św. na przedmieściu s. 12.
  - b. Na miejscu kaplicy (oratorium) pw. św. Krzyża, istniejącej niegdyś wewnątrz murów miasta, stoi obecnie figura Ukrzyżowanego s. 12.
4. Dąbroszyn, wieś. Tytułu kościoła par. (konsekr. w r. 1601) nie zapisano s. 13.
5. Dobrowo, wieś. Kościół par. nowy, mur., nie dedyk. s. 14—15:
  - a. Kościół par. stary, drew. — nie wiadomo, czy był konsekr. s. 14.
  - b. Kaplica (oratorium) nad brzegiem rz. Warty, zupełnie zrujnowana („summe desolata“) s. 14.
6. Grabienice, wieś. Kościół par. pw. św. Katarzyny pm. s. 16—17.
7. Grodziec, wieś. Kościół par. pw. św. Andrzeja ap. s. 18—19.
8. Grochowy, wieś. Kościół par. pw. św. Doroty pm. s. 19—21.
9. Grzymiszewo, miasto (oppidum). Kościół par. pw. Narodzenia NMP s. 21—23.
10. Janiszew, wieś. Kościół par., znajdujący się nad brzegiem rz. Warty zw. Ostrów, pw. św. Jadwigi ks. s. 24—25:
  - a. Na miejscu poprz. kościoła par. pw. św. Bartłomieja ap., który stał niegdyś w samej wsi J., istnieje figura św. Jana Nepomucena s. 24.
11. Koscieliec, wieś. Istnieje wątpliwość, czy kościół par. był konsekr. s. 26—27.
12. Kowale, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych s. 28—29.
13. Krolikow, wieś. Wezwania kościoła par. nie podano s. 29—30.
14. Krzymow, wieś. Kościół par. nie konsekr. s. 31—32.

15. Kuchary Cerkiewne, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych s. 32—34.
  16. Lisiec Major, wieś. Kościół par. pw. św. Jana Chrzc. s. 34—35.
  17. Psary, wieś. Kościół par. nowy, tylko pośw. s. 36—38:
    - a. Słomowo, wieś. Parafia z kościołem całkowicie zrujnowanym („summe desolata“), którego tytułu nie zapisano, afiliowana do paraskiej s. 37—38.
  18. Rossocice, wieś aktualnie zw. Władysławo, miasto (oppidum), wygasła prepozytura par. (eryg. w r. 1528). Kościół par. pw. św. Michała arch. s. 38—40:
    - a. Upadła względnie niedoszła prepozytura szpitalna we Władysławowie s. 40.
  19. Rotopolis vulgo Koło, miasto (civitas), prepozytura par. Kościół par (10 ołtarzy) pw św. Krzyża s. 41—48:
    - a. Kaplica (oraculum) publ. pw. św. Wawrzyńca m. poza miastem s. 42.
    - b. Prepozytura szpitalna z kościołem pw. Ducha Św., zupełnie zrujnowanym („deintegro desolata“) s. 48.
  20. Rychwał, miasto (oppidum). Kościół par. pw. Trójcy Św. s. 49—52:
    - a. Kaplica (oratorium) pryw. w miejsc. dworze (Ignacego Leszczyca Dobrzyckiego) s. 52.
  21. Rzgów, wieś, dawniej miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Jakuba ap. s. 53—57.
  22. Sławsk, wieś. Kościół par. pw. św. Wawrzyńca m. s. 58—60.
  23. Stare Miasto — Konin Antiqua, wieś. Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap. s. 61—62:
    - a. Zychlin, wieś w par. Stare Miasto, gdzie znajduje się kaplica (oratorium) dysydencka s. 62.
  24. Trąbczyn, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b. s. 63—65.
  25. Tuliszków, miasto (oppidum), upadła prepozytura par. (eryg. w r. 1473). Kościół par. pw. św. Wita m. s. 65—72.
  26. Turek, miasto (oppidum), prepozytura par. Kościół par. pw. św. Jana Chrzc. s. 73—76:
    - a. Kaplica (capella) publ. pw. św. Leonarda op. na cmentarzu s. 73.
    - b. Prepozytura szpitalna z kościołem pw. Ducha Św., stojącym za miastem, tylko pośw. s. 75.
  27. Wyszyna, wieś. Kościół par. pw. Narodzenia NMP s. 77—78.
  28. Zagorów, miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap. s. 79—81.
- „Elenchus presbyterorum...“ w dekanacie, z oceną działalności i obyczajów s. 82—84.

68

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Syg. akt.] AAG. Wiz. 68.

[2. Tyt. or.] Visitatio [decanalis] Decanatus Radomscensis [in Archi-

diaconatu Uniejoviensi] ex mandato illmi Ignatii Augustini Saryusz a Kozierogi Kozierowski¹⁵⁴, episcopi Adratensis, canonici metropolitani et vicarii in spiritualibus generalis Gnesnensis, Mstoviensis et Radomscensis praepositi, per me Joannem Nepomucenum Linowski¹⁵⁵, rectorem ecclesiae Kodrębensis [decanum Radomscensem] die 9-na maii anno Dni 1775 inchoata, die vero 8 junii ejusdem anni, juxta modum in synodo Szembekoviana praescriptum, ea, qua par est, diligentia peracta.

[3. Daty krań.] 1775.

[4. Opis zew.] Łac.— 2° (34,5×21,8 cm).— Stron (ponownie policzb.) II, 48; str. czyste: II, 38—48.— Oprawa z r. 1974 w płótno. Ślady złocenń brzegów z pierwszej oprawy.

[5. Syg. daw.] 165 (Inw. 1918, Chodyński).— № 44 (Spis 1857, Kons. Kal.).

[6. Uwagi] Mamy tu do czynienia z wizytacją wchodzącą w skład serii dziekańskich lustracji specjalnych, zarządzonych w całej archidiecezji przez bpa Kozierowskiego.— Dziekan radomszczański przeprowadzał ją w maju i czerwcu 1775 r.— Jest to wizytacja całkowita, zarówno zewnętrzna, jak i wewnętrzna.— Akta obejmują jedynie sprawozdania wizytacyjne.— Jest to czystopis akt, wykonany osobiście przez dziek. Linowskiego na papierze z filigranami. Tekst księgi został obwiedziony w całości ramką. Na odkreślonych lewostronnych marginesach stron wypisano nagłówki instrukcji wizyt., przepisanej w r. 1720 przez synod a-diec. gnieźnieński dla odbywania lustracji dziekańskich, zastosowanej przez naszego dziekana.— Treść sprawozdań raczej przeciętna. Podobnie jak w księdze poprzedniej (syg. 67) dziekan pilnie bada, czy dekret ref. z ostatniej wizytacji gen., przeprowadzonej w dekanacie w r. 1763 (zob. poz. 59), został wykonany, podaje liczby ludności w poszczeg. wsiach, sprawdza pieczęcie parafialne... I w tej księdze znajdują się informacje (s. 9, 24), że nie tylko akta wizytacyjne, ale także inne dokumenty kościołów lustrowanego dekanatu znajdowały się w owym czasie w Łowiczu; ks. Linowski podaje nawet, iż przy tamt. kolegiacie. Na s. 22 dziekan powołał się na dokument wystawiony w r. 1747 przez nowszy Konsystorz For. Radomszczański. Wadą w dokumentacji Linowskiego jest niewypisywanie tytułów kościołów par. na początku sprawozdań, ale głęboko w tekście, czy w ogóle ich niepodawanie, w następstwie czego wypadło je nieraz brać z treści pieczęci par. Dziekan nie wizytował własnej parafii Kodrąb oraz zarządzanej przez swego zleceniodawcę, bpa Kozierowskiego (Radomsko). — Z treści księgi uwypuklam trzy elementy: 1) dedykację

¹⁵⁴ Zob. przyp. 39 i 134.

¹⁵⁵ Por. przyp. 82.

akt dla Kozierowskiego, 2) o d ę napisaną ku jego czci, 3) spis zwizytowanych parafii.— Księga została przewieziona w r. 1822 z Gniezna do Kalisza, skąd po 1885 dostała się do Włocławka.— Niestaranną foliację akt, wykonaną czerwonym ołówkiem w końcu XIX w. przez ks. S. Chodyńskiego, wytarto w 1974 i zastąpiono paginacją tuszową. Nie skasowano jedynie przy tej okazji podkreśleń nazw parafii na pocz. sprawozdań, dokonanych przez wspomnianego ołówkiem niebieskim, jako stanowiących jakąś orientację dla szukających.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

Dedykowanie akt przez dziek. Linowskiego dla bpa Kozierowskiego s. 2.

Oda dedykowana przez duchowieństwo dek. radomszczańskie bpowi Kozierowskiemu s. 3—4.

1. Dąbrowa, wieś. Kościół par. pw. św. Jakuba ap. s. 5—8:
  - a. Kaplica (capella) pw. św. Joachima, położona w polu w odległości 8 staj od kościoła w kierunku południowym s. 5.
2. Cielętniki, wieś. Kościół par. pw. Przemienienia Pańskiego s. 8—10.
3. Soborzice, wieś. Kościół par. pw. św. Urszuli pm. s. 11—14.
4. Żytne, miasto (oppidum). Tytułu kościoła par. (konsekr. w r. 1717 przez sufr. włocł. Bardzińskiego) nie zapisano s. 14—17:
  - a. Silnica, wieś na terenie par. Żytno, gdzie w pałacu (Jacka Leszczyca z Siemienic Siemieńskiego) znajduje się kaplica (capella) pryw. s. 15.
5. Borzykowa, wieś. Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap. s. 17—19:
  - a. Kaplica (capella) publ. pw. św. Mikołaja b., stojąca w polu, opuszczona („desolata“) s. 18.
6. Dobryszyce, wieś. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap. s. 19—21.
7. Krępa, wieś. Kościół par. pw. św. Urszuli pm. i Towarzyszek s. 21—23.
8. Dmenin, wieś. Kościół par. pw. Trójcy Św. s. 23—25:
  - a. Kaplica (capella) publ. pw. św. Leonarda op., znajdująca się na pograniczu wsi Dmenin i Łagiewniki s. 24.
9. Kamieńsko, miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap. s. 25—27:
  - a. Kaplica (capella) publ. pw. św. Rocha w., położona ok. 15 staj od miasteczka s. 25.
10. Kłomnice, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b. s. 27—28.
11. Kobile [Major, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b. s. 29—30.
12. Pławno, miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Stanisława b. s. 31—33:
  - a. Stare Pławno, wieś w par. Pławno, mająca kaplicę (capella) publ. pw. św. Rocha w. s. 31.
13. Wola Grzymalina, wieś. Parafia nie wizytowana z powodu nieobecności proboszcza s. 33.
14. Gidle, wieś. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny s. 33—36.

Spis parafii, sporządzony pod kon. XIX w. przez ks. S. Chodyńskiego, zdezaktualizowany z powodu zamiany w r. 1974 foliacji na paginację s. 37.

PONTYFIKAT A.K. OSTROWSKIEGO 1777—1784

SERIA EKSTRAORDYNARYJNYCH WIZYTACJI DZIEKAŃSKICH

Dziekańskie wizytacje specjalne nakazał a-bp Ostrowski w całej archidiecezji, liczącej wtenczas 41 dekanatów, pismem dat. ze Skierniewic 30 września 1777 r., przepisując do ich przeprowadzenia nową instrukcję i polecając odesłać akta bezpośrednio sobie, ewentualnie do swej kurii (w Łowiczu). Obszerna instrukcja wizytacyjna zainteresowana jest szczególnie życiem osobistym i pracą duchowieństwa parafialnego (chyba dopiero ona pierwsza pyta np. o odprawianie coroczne rekolekcji przez kapłanów) oraz sprawami gospodarczymi beneficjów (poz. 69 s. 3—7).

Akta owych wizytacji, odbywanych (na przestrzeni r. 1778) przez właściwych dziekanów, miały być pomocne do przeprowadzania wizytacji generalnych, które tenże prymas zarządził w całym arcybiskupstwie gnieź. jeszcze 20 września 1777 r., dokumentem również chyba wydanym w Skierniewicach, a do których przepisał inną instrukcję, opublikowaną drukiem w Warszawie (z datą 17 lutego 1778 r.). Druk ów posiadam. Wizytacje generalne Ostrowskiego ciągnęły się na przestrzeni lat 1779—1783.

Dotychczas znane mi są tylko trzy nadzwyczajne wizytacje dziekańskie z czasu pontyfikatu Ostrowskiego, aktualnie przechowywane we Włocławku. Są to niżej przedstawione poz.: 69 (dekanat kaliski), 70 (dek. koniński) i 71 (dek. wieruszowski). Może w niedalekiej przyszłości na prowincji kościelnej odnajdzie się jeszcze jakaś księga z tej serii lustracji. Dokumentacja tych wizytacji składa się z samych tylko sprawozdań, albowiem arcybiskup nie uprawniał dziekanów do wydawania dekretów ref.

69

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Syg. akt.] **AAG. Wiz. 69.**

[2. Tyt. or.] Acta visitationis [*decanalis*] **Decanatus Calissiensis** auctoritate celsissimi, illustrissimi, reverendissimi domini, domini Antonij Casimiri de Ostrow Ostrowski¹⁵⁶, Dei et Apostolicae Sedis gratia

¹⁵⁶ Antoni Kazimierz Ostrowski h. Grzymała (1719—1784), od r. 1753 biskup inflancki, od 1758 koadiutor a 1763 ordynariusz włocławski, od 1777 arcybiskup gnieźnieński i prymas Polski. Zarządzał wizytacje kan. i dbał o gospodarkę w admi-

archi-episcopi Gnesnensis, legati nati, Regni Poloniae & Magni Ducatus Lithuaniae primatis, primiq[ue] principis, abbatis commendatarij Tyne-censis, Ordinis Aquilae Albae equitis, expeditae per me infrascriptum [Theophilum Gradecki¹⁵⁷], decanum [loci], conscripta anno Domini 1778, die 3 iulij.

[3. Daty krań.] 1778.

[4. Opis zew.] Łac.— 2° (34,2×21,9 cm).— Stron (świeżo policzb.) 168; str. czyste: 2, 8, 166—168.— Oprawa współcz. w pólskórek, nieco podniszczona, wyrep. w r. 1974; brzegi barwione na czerwono. Na grzbiecie naklejka z syg. Kons. Kal.

[5. Syg. daw.] 187 (Inw. 1918, Chodyński).— № 41 (Spis 1857, Kons. Kal.).

[6. Uwagi] Wizytacja ta należy do serii n a d z w y c z a j n y c h lustracji dziekańskich, nakazanych w całej archidiecezji przez prym. Ostrowskiego.— Dziekan kaliski przeprowadził ją w okresie od listopada 1777 do lipca 1778 r.— Spotykamy się tu z wizytacją pełną, łącznie zewnętrzną i wewnętrzną.— Księga zawiera same sprawozdania wizytacyjne.— Jest to czystopis akt, wykonany starannie na papierze ze znakami wodnymi przez notariusza dekanatu, ks. Mateusza Czepińskiego, proboszcza par. Biskupice (s. 21, 153, 165).— Jak na wizytację dziekańską lustracja nin. jest bardzo obszerna. Przy-nosi ze sobą więcej wiadomości aniżeli niejedna generalna. Przytacza mnóstwo dokumentów, cytuje poprzednie wizytacje — także zaginioną a-diak. Żychowicza z r. 1639 (s. 129, 139). *Liber beneficiorum* Łaskiego wlicza do wizytacji kan.— Jedyna spośród trzech, która przekazała nam dokumentację związaną z formalną stroną przeprowadzania wizytacji omawianej serii i dokładnie zastosowała się do przepisanej nowej instrukcji.— Parafię administrowaną przez dziek. Gradeckiego (Rososzyce) zwizytowali — w zastępstwie oficjała kaliskiego, do którego należał ten obowiązek — nie podany z nazwiska asesor dekanatu oraz wspom. już notariusz tegoż okręgu (s. 153). Rozumie się, że dziekan nie lustrował kolegiaty kaliskiej, zastrzeżonej arcybiskupowi lub innemu wizytatorowi gen.— Akta zostały uwierzytelnione (s. 165) podpisami dziekana i notariusza oraz pieczęcią opl. dekanatu kaliskiego.— W księdze tej zasługują na uwagę trzy elementy: 1) przedmowa dziekana do akt, połączona z adresem dedykacyjnym dla a-bpa Ostrowskiego, 2) dokument tego ostatniego polecający przeprowa-dzenie wizytacji po dekanatach, 3) nowa instrukcja wizyt.

nistrowanych przez siebie diecezjach. Zmarł we Francji (Paryż). (Korytkowski A, V 97—150.— Szostkiewicz s. 138.— ADW: AAG. Wiz. 69—79).

¹⁵⁷ .Ks. Teofil **Gradecki**, proboszcz par. Rososzyca i dziekan kaliski. (ADW: AAG. Wiz. 69 s. 153).

ułożona dla lustracji dziekańskich, ogłoszona drukiem, który jednak nie jest mi znany.— Rękopis przekazany przez dziekana do Łowicza (s. 7), dostał się z czasem do Gniezna, skąd w r. 1822 wydano go do Kalisza, a po 1885 przewieziono do Włocławka.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

Adres dedykacyjny skierowany przez dziek. Gradeckiego („Praefatio“) do a-bpa Ostrowskiego, w którym powtarza drukowaną odezwę tegoż prymasa do dziekanów archidiecezji („Processus ad decanos in ordine visitationum decanatum“), nakazującą im przeprowadzenie wizytacji w swoich dekanatach — według załączonej nowej instrukcji wizyt. — oraz odesłanie sporządzonej dokumentacji bezpośrednio do niego względnie jego kurii (w Łowiczu) s. 3—7.

1. Szkalmierzyce, wieś, podupała prepozytura par. Kościół par. pw. św. Katarzyny pm., wizyt. 26 XI 1777 s. 9—20.
2. Biskupice Szalonki, wieś. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap., wizyt. 29 XI 1777 s. 21—28.
3. Ociąż, wieś. Kościół par. (konsekr. w r. 1701 przez sufr. pozn. Wierzbowskiego) pw. Narodzenia NMP, wizyt. 9 XII [1777] s. 29—35:
  - a. Kwiatków, wieś. Filia par. Ociąż z kościołem, o którego konsekracji czy nawet benedykcji nie wiadomo s. 35.
4. Lewków, wieś. Kościół par. (konsekr. przez sufr. pozn. Wierzbowskiego † 1712) pw. św. Zofii m. (w wizyt. Gembarta z r. 1752: także Wniebożęcia NMP, wg Gradeckiego bez uzasadnienia) s. 36—40.
5. Szczyry, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1762) pw. św. Michała arch., wizyt. 14 XII [1777] s. 41—46.
6. Gostyczyna, wieś, proboszcza tytułuje się prepozytem. Kościół par. (konsekr. w r. 1639) pw. św. Mikołaja b., wizyt. 20 I 1778 s. 47—55:
  - a. Smielów, wieś w par. Gostyczyna posiadająca kaplicę (capella) przyw. we dworze Sieroszewskich s. 52.
  - b. Węgry, wieś na terenie par. Gostyczyna, gdzie w pałacu małż. Witalisa i Anny z Walichnowskich Węgieńskich znajduje się kaplica (capella) przyw. s. 52—53.
7. Droszew, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 23 I s. 56—61:
  - a. Kurowo, wieś w par. Droszew, mająca kaplicę (capella) przyw. w kurii Fabiana Parczewskiego s. 59.
8. Kucharki, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1754) pw. Trójcy Św., wizyt. 25 I s. 62—67.
9. Sobotka, wieś, dawniej miasto (oppidum); proboszcz nosi tytuł prepozyta. Kościół par. pw. Narodzenia NMP, wizyt. 27 I s. 68—76:
  - a. Karsy, wieś na terenie par. Sobotka, gdzie we dworze szlacheckim istnieje kaplica (capella) przyw. s. 74.
10. Gorzno, wieś. Kościół par. pw. św. Mateusza ap., wizyt. 29 I s. 77—81.
11. Skrzebowa, wieś. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny, wizyt. 31 I 1778 s. 82—87:
  - a. Kaplica (oratorium) publ. pw. Zwiastowania NMP (sprzed r. 1671), stojąca w polu w kierunku miasta Raszkowa s. 86.

12. Giżyce, wieś, proboszcza tytułuje się prepozytem. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 5 II 1778 s. 88—94:
  - a. Kraszewice, wieś. Filia par. Giżyce (od r. 1654) z kościołem pw. św. Katarzyny pm., wizyt. 7 II s. 95—100.
13. Kościelna Wieś. Kościół prepozyturalny Benedyktynów i jednocześnie parafialny (duninowski z r. 1124) pw. św. Wawrzyńca m., wizyt. 11 II s. 101—106.
14. Kuchary (Połączne), wieś. Kościół par. (konsekr. w r. 1728 przez sufr. gnieź. Kraszkowskiego) pw. św. Bartłomieja ap., wizyt. 14 II s. 107—110:
  - a. Popowko, wieś w par. Kuchary, posiadająca kaplicę (capella) pryw. w rezydencji kan. i of. kal. Franciszka Radolińskiego s. 110.
15. Dóbrzec (Utraque Dóbrzeć), wieś. Kościół par. (odbud. w r. 1733) pw. św. Michała arch., wizyt. 17 II s. 111—119:
  - a. Rypinek, wieś. Filia par. Dobrzec, ostatnio nazywana tylko kaplicą (capella) publ., niegdyś samodzielna parafia, z kościołem pw. św. Gotarda b. s. 115—117.
  - b. Sulisławice, wieś na terenie par. Dobrzec, w której we dworze Waleriana Węgierskiego znajduje się kaplica (capella) pryw. s. 117.
16. Kalisz, miasto (civitas). Kościół prepozyturalny Kanoników Reg. Lat. i zarazem parafialny (11 ołtarzy) pw. św. Mikołaja b., wizyt. 25 II 1778 s. 120—152:
  - Sumariusz dokumentów gospodarczych s. 122—128.
  - Archiwum prepozytury, przechowujące akta własne, Konsystorza For. Kal. oraz kaliskie księgi grodzkie, ziemskie i miejskie s. 138, 140.— W r. 1778 w miejsc. archiwum par. znajdowały się akta metryczne ochrzczonych od 1579 s. 139.
  - Biblioteka klasztorna, posiadająca registr książek (wzmianka) s. 138.
  - a. Kaplica (oratorium) publ. pw. św. Walentego m. na Przedmieściu Toruńskim s. 141—142.
  - b. Kaplica (oratorium) publ. pw. św. Jakuba ap., stojąca poza murami miasta na tzw. Piskorzewie s. 142.
  - c. Prepozytura szpitalna z kościołem (zbud. w r. 1748) pw. Trójcy Św. na Przedmieściu Wrocławskim, naprzeciwko klasztoru Reformatów, podlegająca Kanonikom Reg. Lat. s. 143—147.
  - d. Prepozytura szpitalna z kościołem (wystaw. w r. 1630) pw. Duchy Św., znajdująca się pod zarządem zak. Duchaków s. 148—152.
17. Rossoszyca, wieś (jako parafia dziekańska wizyt. w zastępstwie oficjała kal. przez asesora i notariusza dekanatu). Kościół par. pw. św. Marka ew., wizyt. 3 VII 1778 s. 153—163:
  - a. Ołobok, wieś. Filia par. Rososzyca z kościołem pw. św. Jana Chrzc., wizyt. 5 III 1778 s. 162—163.
  - Sumariusz dokumentów, wykazujących prawa proboszczów w Rososzyca do zwierzchnictwa nad kościołem filialnym w Ołoboku (który przecież od r. 1744 był urzędowo ośrodkiem samoistnej parafii) s. 160—161.

Wykaz klasztorów w dekanacie — w Kaliszu (Franciszkanie Konw., Bernardyni, Reformaci, Klaryski, Bernardynki, Kanonicy Reg. Lat.) i na prowincji (Benedyktyni w Kościelnej Wsi, Cysterki w Ołoboku) s. 164.

70

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Syg. akt.] **AAG. Wiz. 70.**

[2. Tyt. or.] **Visitatio decanalis Decanatus Coninensis** [in Archidiaconatu Gnesnensi] ex mandato celsissimi Antonii Casimiri de Ostrow Ostrowski¹⁵⁸, Dei et Apostolicae Sedis gratia erchiepiscopi Gnesnensis, legati nati, Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithvaniae primatis, primiq[ue] principis, abbatis commendatarii Tynecensis, Landensis, Ordinis Aquilae Albae equitis, per i.a.r. Mathiam Maliński¹⁵⁹, decanum foraneu[m] Conin[ensem], praepositum Tuliszkovien[sem] expedita anno Domini 1778.

[3. Daty krań.] 1778.

[4. Opis zew.] Łac.— 2° (36,6×22,1 cm).— Stron (ponownie policzb.) II, 93.— Oprawa współcz. w skórę, podniszczona, wyrep. w r. 1974; brzegi barwione na czerwono. Na 1 s. okładki tłocz. złotem majusk. napis: Decanatus [s] Coninensis. Na grzbiecie naklejka z syg. Kons. Kal.

[5. Syg. daw.] 168 (Inw. 1918, Chodyński).— № 33 (Spis 1857, Kons. Kal.).

[6. Uwagi] Wizytacja nin. należy do grupy specjalnych lustracji dziekańskich, zarządzonych w całej archidiecezji przez prym. Ostrowskiego.— Dziekan koniński przeprowadził ją na przestrzeni r. 1778, nie podając jednak datacji szczegółowej swojej marszruty.— Mamy tu do czynienia z wizytacją pełną, tak zewnętrzną, jak też wewnętrzną.— Akta obejmują jedynie sprawozdania wizytacyjne. Jest to czysto opis akt. Dziekan zrezagował opisy kościołów osobiście — na papierze filigranowym — nie posłużwszy się przy tym notariuszem dekanatu, ks. Piotrem Tyda, proboszczem par. Grzymiszew (s. 49—50).— W środku s. I, w ozdobnej winiecie, został umieszczony w trzech wierszach, wykonany majusk., skrót. tytuł akt: Deca | natus | Coninensis.— Treść akt jest niemal pobieżna, wizytator np. nie podał blisko połowy wezwań kościołów par., zupełnie nie opisał trzech parafii afiliowanych (Kościelec, Słomowo, Stare Miasto).— Przyczyną tego było m.in. trzymanie się jeszcze szembekowskiego (z r. 1720) „modus visitandi” (s. 2), gdy oto nowa, rozbudowana instrukcja Ostrowskiego zmuszała do obszernych i bardziej wyczerpujących opisów.— Dziek. Maliński odważył się zwizytować i opisać także własną parafię (Tuliszków). Przy tej okazji zamieścił szereg informacji dot. całego dekanatu, z których

¹⁵⁸ Por. przyp. 156.

¹⁵⁹ Zob. przyp. 153.

chyba najważniejszą jest wiadomość o liczbie istniejących i wygasłych beneficjów w tymże okręgu kościelnym (s. 43).— Na uwagę w tej księdze zasługuje list hołdowniczy dziekana do arcybiskupa z racji przekazywania mu akt wizyt. i wykaz zwizytowanych parafii dekanatu.— Akta dostarczone przez Malińskiego do Łowicza, przekazano później do Gniezna, skąd w r. 1822 ekstradowano je do Kalisza i po 1885 przewieziono do Włocławka.— Mało staranną paginację włocławską ks. S. Chodyńskiego, wykonaną pod kon. XIX w. niebieskim ołówkiem, w r. 1974 wytarto i zastąpiono stronicowaniem tuszowym.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

Dedykacja akt przez dziek. Malińskiego a-bpowi Ostrowskiemu s. 1—2.

1. Konin, miasto (civitas), prepozytura par. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap. s. 3—8:
  - a. Klasztor Reformatorów stojący poza miastem (zapiska) s. 6.
  - b. Prepozytura szpitalna z kościołem pw. Ducha Św., znajdującym się na przedmieściu, niedaleko Reformatorów s. 6—8.
  - c. Antiqua Conin, wieś. Parafia z kościołem, którego wezwania nie podano, inkorp. do Konina, nie opisana s. 3.
2. Lisiec Major, wieś. Kościół par. pw. św. Jana Chrzc. s. 8—10.
3. Kuchary Koscielne, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych s. 10—12.
4. Sławsk, wieś. Tytułu kościoła par. nie zapisano s. 12—15:
  - a. Osieczka, wieś w par. Sławsk, posiadająca kaplicę (capella) pryw. we dworze szlacheckim s. 14.
5. Rzgów, wieś, niegdyś miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Jakuba ap. s. 15—21.
6. Grabienice, wieś. Kościół par. pw. św. Katarzyny pm. s. 21—24.
7. Trąbczyn, wieś. Wezwania kościoła par. nie podano s. 24—27.
8. Zagórow, miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap. s. 27—30:
  - a. Kaplica (capella) publ. (w księdze zw. błędnie „privata“) pw. św. Antoniego (nie zapisano którego) na cmentarzu kośc. s. 29.
  - b. Drzewce, wieś na terenie par. Zagórow, gdzie we dworze istnieje kaplica (capella) pryw. (w aktach „privilegiata“) s. 29.
  - c. Kopyno, wieś w par. Zagórow, mająca w pałacu szlacheckim kaplicę (capella) pryw. (w księdze „privilegiata“) s. 29.
9. Krolikow, wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch. s. 30—32.
10. Grodziec, wieś. Kościół par. pw. św. Andrzeja ap. s. 32—34.
11. Rychwał, miasto (oppidum). Kościół par. pw. Trójcy Św. s. 34—37:
  - a. Kaplica (capella) pryw. w miejsc. pałacu (Ignacego Dobrzyckiego) s. 36—37.
12. Dąbroszyn, wieś. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny i św. Katarzyny pm. s. 37—39.
13. Grochowy, wieś. Kościół par. pw. św. Doroty pm. s. 39—42.
14. Tuliszkow, miasto (oppidum), wygasła prepozytura par. Kościół

- par. pw. św. Wita m. (Ponieważ jest to parafia dziekańska, zamieszczono tu pewne dane o całym dekanacie) s. 42—49.
15. Grzymiszew, miasto (oppidum). Kościół par. pw. Narodzenia NMP s. 49—52.
  16. Turek, miasto (oppidum), prepozytura par. Kościół par. pw. św. Jana Chrzc. s. 53—60:
    - a. Kaplica (capella) publ. pw. św. Leonarda op., stojąca na cmentarzu kośc., z powodu pełnego upadku została skasowana dokumentem a-bpa Ostrowskiego z 19 VIII 1777 s. 57.
    - b. Wietchinino, wieś na terenie par. Turek, gdzie we dworze jest kaplica (capella) pryw. s. 57.
    - c. Gąsin, wieś w par. Turek, posiadająca w kurii szlacheckiej kaplicę (capella) pryw.
    - d. Zuki, wieś na terenie par. Turek, w której w pałacu szlacheckim mieści się kaplica (capella) pryw. s. 57.
    - e. Prepozytura szpitalna z kościołem pw. Ducha Św. za miastem s. 59—60.
  17. Russocice, miasto (oppidum), upadła prepozytura par. (eryg. w r. 1528). Kościół par. pw. św. Michała arch. s. 60—64.
  18. Koło, miasto (civitas), prepozytura par. Wezwania kościoła par. nie podano s. 65—73:

— Statuty kolegium mansjonarzy zatwierdził oficjał gen. gnieź. 14 III 1648 s. 70.

    - a. Kaplica (capella) publ. pw. św. Wawrzyńca m. znajduje się poza miastem s. 67.
    - b. Prepozytura szpitalna z kościołem pw. Ducha Św. w mieście s. 72—73.
    - c. Koscieliec, wieś. Parafia z kościołem, którego tytułu nie zapisano, zarządzana przez dłuższy czas przez prepozytów kolskich, świeżo została włączona do Koła jako jego filia s. 65.
  19. Białków, wieś. Kościół par. uległ pożarowi przed 8 maja 1776 r. s. 73—75.
  20. Dobrowo, wieś. Kościół par. nowy, jeszcze nie wykończony s. 75.
  21. Brudzewo, miasto (oppidum), wygasła prepozytura par. (eryg. w r. 1466). Kościół par. pw. św. Mikołaja b. i św. Małgorzaty pm. s. 75—80:
    - a. Wola Rozostawa, wieś w par. Brudzew, posiadająca kaplicę (capella) pryw. we dworze szlacheckim s. 78.
    - b. Prepozytura szpitalna z kościołem pw. św. Jakuba ap., stojącym w mieście s. 79—80.
  22. Krzymów, wieś. Wezwania kościoła par. (który wizytator określił jako „ecclesia ruinosissima“, „summe desolata“) nie podano s. 80—82.
  23. Janiszew, wieś. Tytułu kościoła par., znajdującego się poza wsią, na „Ostrowie“, nie zapisano s. 82—84:
    - a. Na miejscu dawnego kościoła par., istniejącego kiedyś pw. św. Bartłomieja ap. w samej wsi, wzniesiono figurę św. Jana Nepomucena s. 83.
    - b. Kaplica (capella) pryw. we dworze janiszewskim (Jana Cieleckiego) s. 84.
  24. Psary, wieś. Kościół par. nowy, tylko pośw. s. 84—87:
    - a. Słomowo Koscielne, wieś. Parafia z kościołem, którego wezwania nie podano, afiliowana (ok. r. 1712 lub 1727) do psarskiej s. 85.

25. Wyszyna, wieś. Tytułu kościoła par. („ecclesia — — funditus desolata“) nie zapisano s. 87—89.
 26. Kowale, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych s. 89—92.

Spis zwizytowanych kościołów par., wykonany pod kon. XIX w. przez ks. S. Chodyńskiego na s. 93 (druga k. ochr.).

71

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Syg. akt.] **AAG. Wiz. 71.**

[2. Tyt. or.] Visitatio [**decanalis**] ecclesiar[um] parochialiu[m] ^a in **Decanatu Wieruszoviensi**, in Territorio Vielunen[si] consistentiu[m], ex mandato celsissimi, illustrissimi Antonii Casimiri de Ostrow Ostrowski ¹⁶⁰, Dei et Apostolicae Sedis gratia archi-episcopi Gnesnen[sis], legati nati, Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae primatis, primique principis, abbatis commendatarii Tynecensis &c. [expedita a.D. 1778 per Iacobum Chrzanowski ¹⁶¹, decanum loci] ^b.

[3. Daty krań.] 1778.

[4. Opiszew.] Łac.— 2° (31,4×19,3 cm).— Stron (świeżo policzb.) II, 88; str. czyste: II, 87—88.— Oprawa z ok. r. 1950 w półpłótno.

[5. Syg. daw.] 166 (Inw. 1918, Chodyński).— № 39 (Spis 1857, Kons. Kal.).

[6. Uwagi] Wizytacja ta należy do serii **ekstraordynaryjnych** wizytacji dziekańskich, zarządzonych w całej archidiecezji przez prym. Ostrowskiego.— Spotykamy się tu z wizytacją całkowitą, razem zewnętrzną i wewnętrzną.— Jest to czysto spis akt, wykonany kaligraficznie na papierze bez znaków wodnych przez nie zident. notariusza, ale nie przez dziekana, który jedynie uwierzył tekst w dwóch miejscach (s. 81, 86) swym podpisem. Tytuł rękopisu (s. 1) nie obejmuje całej strony księgi. Tytuł skróc. „Decanatus Wieruszoviensis” znajduje się na s. I.— Księga zawiera tylko sprawozdania wizytacyjne, zredagowane wg nowej instrukcji (Ostrowskiego), ale zastosowanie jej przez dziekana nie jest zbyt widoczne z powodu małej przejrzystości tekstu.— Lustracja została zasadniczo przeprowadzona w styczniu 1778 r., a tylko po jednej parafii odwiedziono kanonicznie

^a Następuje nazwa *Sokolnicensis* potrójnie przekreślona.

¹⁶⁰ Por. przyp. 156.

¹⁶¹ Ks. Jakub Chrzanowski, prepozyt par. Lututów, dziekan wieruszowski. (ADW: AAG. Wiz. 71 s. 86.— Zob. przyp. 170).

^b Dalej jest wypisana datacja szczegółowa, która dotyczy już par. Sokolniki.

w lutym i marcu tr. D a t y s z c z e g ó ł o w e wizytowania zostały uwi-
docznione na początku każdego opisu, które respektują w części B nin.
pozycji.— Pod względem treści akta są wyczerpujące. Chrzanowski
szczególnie obszernie ujmuje personalia. duchowieństwa. Pewną wadą
ze strony redaktora księgi jest niepodawanie wezwań kościołów na po-
czątku opisów, lecz przeważnie wewnątrz tekstu, na skutek czego wy-
padło szukać wspomnianych po całości rękopisu. Dziekan nie wizytował
własnej parafii (Lututów).— Treść akt zasadniczych została wzbogacona
dodatkiem, zawierającym przychody i rozchody beneficjów kościel-
nych w dekanacie (s. 81—85). Wyliczenie tych beneficjów mieści się na
s. 86.— Rękopis zapewne przekazany przez dziekana do Łowicza, z czasem
dostał się do Gniezna, skąd w r. 1822 wydano go do Kalisza, a po 1885
przewieziono do Włocławka.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

1. Sokolniki, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b., wizyt. 9 I 1778
s. 1—6:
  - a. Ochędzyn, wieś. Filia par. Sokolniki z kościołem pw. św. Anny
s. 5.
2. Walichnowy, wieś. Kościół par. (zbud. 1723 i konsek. tr. przez sufr.
gnieź. Kraszkowskiego) pw. św. Marcina b., wizyt. 12 I s. 6—9.
3. Biała, wieś. Kościół par. pw. św. Piotra w Okowach, wizyt. 14 I
s. 9—12:
  - a. Wiktorow, wieś. Filia par. Biała z kościołem pw. św. Zygmunta
kr. s. 12.
4. Łyskornie, wieś. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny, wizyt. 15 I
s. 13—16.
5. Czastary, wieś. Kościół par. pw. Narodzenia NMP, wizyt. 16 I s. 16—19.
6. Cieszęcin, wieś. Kościół par. pw. św. Wojciecha b., wizyt. 19 I s. 20—27:
  - a. Węglowice, wieś w par. Cieszęcin, w której znajduje się kaplica
(oratorium, capella) publ. (sprzed r. 1652) s. 25.
  - b. Ostrowek, wieś na terenie par. Cieszęcin, posiadająca kaplicę
(oratorium, capella) publ. (sprzed r. 1722) s. 25—26.
7. Wieruszow, miasto (oppidum). Kościół par. (zbud. w r. 1776, konsek.
tr. przez bpa Kozierowskiego) pw. św. Bartłomieja ap., wizyt. 23 I
s. 27—36:
  - a. Klasztor Paulinów w mieście (wzmianka) s. 29.
  - b. Prepozytura szpitalna, której kościół pw. św. Jana ap. spłonął
24 VII 1771 s. 32—33.
  - c. Kaplica (capella) pw. św. Rocha w., Sebastiana m. i Rozalii
dz. (wystaw. i pośw. w r. 1775) stoi za wałem Starego Wieruszowa
s. 33—34:
— Przy wspom. kaplicy przebywa eremita (pustelnik) s. 34.
  - d. Kaplica (capella) pw. św. Mikołaja b., znajdująca się za mostem,
zrujnowana i nieczynna s. 34.
  - e. Swiba, wieś w par. Wieruszów, gdzie istnieje (wystaw. przed 15 laty
i pośw.) kaplica (capella) pw. św. Katarzyny pm. s. 35.

8. Mieleşzyn, wieś. Kościół par. (zbud. i poświę. w r. 1760) pw. św. Marii Magdaleny, wizyt. 26 I s. 36—43.
9. Woycin, wieś. Kościół par. pw. św. Walentego m., wizyt. 29 I s. 43—50:
  - a. Zdzar, wieś. Filia par. Wójcin z kościołem (wystaw. przed 10 laty) pw. św. Bartłomieja ap. s. 48.
10. Dzierżkowice (s) i Dzierżkowice, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1753) pw. św. Jakuba ap., wizyt. 30 I 1778 s. 50—62:
  - a. Lubnice, wieś. Filia par. Dzierżkowice z kościołem pw. Wniebowzięcia NMP s. 57—59.
11. Bolesławiec, miasto (civitas); (na teryt. nin. parafii znajdowały się kiedyś, jako filie, późniejsze par. Mieleşzyn i Chróścín, s. 73—74). Kościół par. (konsekr. 10 X 1733 przez sufr. gnieź. Kraszkowskiego) pw. Trójcy Św., wizyt. 3 II 1778 s. 62—76:
  - a. Konwent Premonstratentek w mieście s. 70—71.
  - b. Kaplica (oraculum) pw. św. Małgorzaty pm. przed miastem, gdzie przedtem znajdował się kościół par. s. 73.
  - c. Wspomnienie o dawnej prepozyturze szpitalnej w B., potem altarii św. Krzyża w kościele par. s. 71—72, 84.
12. Naramice, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 5 III 1778 s. 76—81.

Dodatek. Ogólne wykazy dochodów i wydatków poszczególnych beneficjów w dekanacie wieruszowskim, sporządzone przez dziekana na wezwanie kurii a-bpa Ostrowskiego, dat. w Warszawie 15 lutego 1778 r., podane wg parafii: Sokolniki, Walichnowy, Biała, Łyskornia, Czastary, Cieszęcin, Wieruszow, Mieleşzyn, Bolesławiec, Dzierżkowice, Woycin, Naramice, Lutultow s. 81—85.

Wyliczenie beneficjów duszpasterskich i prostych w dekanacie s. 86.

SERIA WIZYTACJI GENERALNYCH

Nadzwyczajne wizytacje dziekańskie, odbywane za rządów a-bpa Ostrowskiego, miały być przygotowaniem do przeprowadzenia lustracji generalnych.

Wizytacje generalne odbyły się prawdop. na całym obszarze arcybiskupstwa gnieź., jakkolwiek dokumentacja po nich nie doszła w tym stopniu do naszych rąk.

Lustracje generalne czasu pontyfikatu Ostrowskiego, przeprowadzone w l. 1779—1783, można z kolei podzielić na dwie podserie. Pierwsza z nich odnosi się do parafii w poszczeg. dekanatach, oficjalatach i archidiakonatach. W parafiach znowu, dzielących się na zwykle i wyższej rangi czyli prepozytury par., oprócz kościołów par. spotykamy różne odmiany świątyń pomocniczych i kaplic. Dla ułatwienia lustracji tej podserii instytucji kośc. opublikował Ostrowski w dniu 17 lutego 1778 r. w Warszawie obszerną instrukcję wizyt. Wg niej zlustrowano m.in. archidiakoniat uniejowski (syg. 72—73), terytorium wieluńskie (poz. 74—76), archidiakoniat kaliski (syg. 78—79).

Do przeprowadzenia wizytacji kolegiat i ich kapituł (podseria druga) wydał tenże arcybiskup odrębną instrukcję, dat. w Gnieźnie 27 maja 1778 r., na której tekst dotąd nie natrafiłem. Wg niej zlustrowano m.in. kolegiaty w Uniejowie, Sieradzu, Łasku, Kurzelowie (poz. 77), w Wieluniu (syg. 75), Kaliszu (poz. 78) i nie wiadomo, czy także w Choczcu (syg. 78—79). Trudno powiedzieć, czy sposób wizytowania przewidziany dla kolegiat odnosił się również do katedry gnieź., na której dokumentację w tym względzie z okresu opisywanego pontyfikatu nie natrafiłem.

72

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Syg. akt.] **AAG. Wiz. 72.**

[2. Tyt. or.] Wizyta **generalna trzech dekanatów: Szadkowskiego, Wartskiego y Uniejowskiego**, z rozkazu jasnie oświeconego xiążęcia j^omci Antoniego Kazimierza z Ostrowa Ostr^owskiego¹⁶², z Bożey y Świętey Stolicy Apostolskiey łaski arcy-biskupa gnieznienskiego, legati nati Krolestwa Polskiego y W^oXstwa Litewskiego, prymasa y pierwszego xiążęcia, opata tynieckiego y lendzkiego, orderow Orła Białego y s^o Stanisława kawalera, przez wj^omci xiędza Franciszka Xawerego Grochowalskiego¹⁶³, obojga prawa doktora, kanonika katedralnego łuckiego, kollegiat uniejowskiey archi-dyakona, wolborskiey dziekana, kurzelowskiego y piotrkowskiego officyała, delegowanego wizytatora, roku Panskiego **1779**-tego, według przepisu udziałana y temuz jasnie oświeconemu panu ofiarowana.

[3. Daty krań.] 1779.

[4. Opis zew.] Pol. (spraw.), łac. (dekr.).— 2° (31,5×20,4 cm).— Stron VIII, 1101; str. czyste: II, VIII, 180, 338, 364—366, 448—451, 852—853; 1077—1079; s. 386 podwójna, a stąd od 387 do 1101 niepoprawność pagin.— Oprawa z ok. r. 1950 w dermę. Brzegi barwione na czerwono. Na grzbiecie wytłocz. majusk. skróc. tytuł: Visitationes | decanatum | Szadkoviensis | Wartensis et | Uniejoviensis | 1779.

[5. Syg. daw.] 184 (Inw. 1918, Chodyński).— № 37 (Spis 1857, Kons. Kal.).

[6. Uwagi] Jest to wizytacja **generalna**, jedna z serii przeprowadzonej za rządów a-bpa Ostrowskiego w l. 1779—1783. O takiej jej randze świadczą: instrukcja wizyt., wydana drukiem, której Grochowalski nie wpisał do księgi, tytuł akt oraz ich zawartość, obejmująca tak s p r a

¹⁶² Por. przyp. 156.

¹⁶³ Zob. przyp. 132.

wozdania, jak też dekrety ref.— Mamy do czynienia z aktami wizytacji pełnej, zewnętrznej i wewnętrznej łącznie.— Jest to czystopis akt, wykonany pismem trzech rąk, z których jedna należy do lustratora, na dwóch gatunkach papieru, przeważnie ze znakami wodnymi.— Tytuł księgi, wypełniający całą jej stronę (s. I), kojarzy czytelnika z osobą znanego nam już (por. syg. 59), pracowitego wizytatora Grochowalskiego.— Ogólnie wiadomo, że akcja lustracyjna odbyła się na przestrzeni 1779 r., natomiast szczegółowa datacja uwidocznioma jest tylko przy kościele w Kaszewicach (s. 363).— Czynność wizytacyjna i jej dokumentacja dotyczą tylko połowy a-diak. uniejowskiego, mianowicie trzech jego zachodnio-północnych dekanatów: szadkowskiego, warckiego i uniejowskiego, ale część ta posiada gęstsza sieć kościelną i kapliczną niż druga połowa. W tekście dekanaty tak następują po sobie, jak zapowiada je tytuł akt. Trzeba tu jedynie wspomnieć, że dekrety reformacyjne idą dopiero po sprawozdaniach poszczeg. dekanatów, a nie po każdej instytucji z osobna.— Spotykamy się tu z pierwszą wizytacją, która została opracowana po polsku (sprawozdania), chociaż dekrety ref. lustrator sporządził po łacinie — może także dlatego, iż treść ich jest miejscami żenująca.— Pod względem treści jest to wizytacja bardzo obszerna, zredagowana na podstawie najlepiej dotąd ułożonej instrukcji. Trudno tu charakteryzować szczegółowiej zawartość księgi. To jednak trzeba powiedzieć, że w dokumentacji poświęcono wiele miejsca duszpasterstwu, np. dopytując o administrowanie poszczeg. sakramentów w parafiach. Zarówno w sprawozdaniach, jak i dekretach wizytator poleca proboszczom troskę o wyrugowanie z życia parafian pięciu wad moralnych. Po raz pierwszy podaje on przydział kolejnych parafii do okręgów administracji kościelnej i państwowej, przede wszystkim zaś do najważniejszych spośród diecezjalnych: oficjałatów. Do znaczniejszych informacji sporadycznych można zaliczyć: pierwszą (w aktach wizytacyjnych) wiadomość o ficjałacie for. w Piotrkowie (s. I), o nieznanej lustracji ks. Sokółowskiego, odbytej w a-diak. uniejowskim ok. r. 1744 (s. 715), spis książek biblioteki kościoła par. w Szadku (s. 130—131). W dziele tym jednak spotyka się pewną ilość błędów chronologicznych i odnośnie nazwisk biskupów.— Spośród dokumentów dot. formy przeprowadzania wizytacji znajdujemy tylko dedykację akt dla arcybiskupa (s. III—VI). Informacja zatytułowana „Do czytelnika” (s. VII), również pierwszy raz spotkana w repertoriowanych materiałach, która będzie stanowić jakiś końcowy i zarazem prywatny epizod formalny, skierowana jest nie do zwykłego odbiorcy księgi, ale do arcybiskupa Ostrowskiego względnie jego kurii. Podaje ona zainteresowanym, jak radzić sobie z olbrzymią księgą i rozumieć treść wpisów. Chodzi tu głów-

nie o rozplanowanie księgi, klasyfikację stanu kościołów, ujemną charakterystykę duszpasterzy.— Na s. 1098—1101 mieści się współcz. alfab. wykaz zwizytowanych parafii i ważniejszych kościołów.— Akta przekazane przez wizytatora do Łowicza, znalazły się potem w Gnieźnie, skąd w r. 1822 wydano je do Kalisza, a po 1885 zwieziono do Włocławka.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

Dedykacja akt wypisana przez prał. Grochowalskiego a-bpowi Ostrowskiemu s. III—VI.

„Do czytelnika“ — informacja odnosząca się do korzystania z księgi, napotkana po raz pierwszy w dokumentacji wizytacyjnej s. VII.

Ia. Dekanat szadkowski — sprawozdania wizytacyjne s. 1—447:

1. Krzepczów, wieś. Kościół par. (zbud. w l. 1725—1734) pw. św. Wojciecha b. s. 1—16.
  - a. Grabica, wieś w par. Krzepczów, posiadająca kaplicę publ. (tylko pośw.) w dobrach bpa włocławskiego s. 9.
2. Łobudzice, wieś. Kościół par. pw. św. Wawrzyńca m. s. 20—31:
  - a. Kocieszów, wieś. Prebenda względnie filia par. Łobudzice z kaplicą (konsekr. w r. 1661 przez sufr. włoc. Domaniewskiego) pw. Wniebowzięcia NMP, św. Szczepana m. i św. Zofii m. s. 16—20.
3. Wygiełzów, wieś. Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP i Nawrócenia św. Pawła s. 31—46.
4. Chabielice, wieś. (Parafia utworz. w r. 1649 z par. w Puszczy s. 46). Kościół par. (wystaw. w r. 1776) pw. Trójcy Św. s. 46—59.
5. Puszcza, wieś. Kościół par. pw. św. Leonarda op. s. 60—67.
6. Szczerców, miasteczko. Kościół par. (eryg. w r. 1357) pw. Narodzenia NMP s. 68—84:
  - a. Kościółek pw. św. Barbary pm. za miastem, przy trakcie prowadzącym do Piotrkowa s. 73.
7. Rusiec, wieś. (Parafia wydziel. w r. 1643 z restarzewskiej). Kościół par. (zbud. w r. 1635 „w miasteczku pod ten czas Toporów przy Ruscu sytuowanym, a teraz zagubionym...“) pw. św. Elżbiety kr. s. 85—98:
  - a. Więzowa Wola, wieś w par. Rusiec, opodal której w lesie znajduje się kaplica publ. (w formie kościoła) pw. św. Rocha w. s. 92—93.
  - b. Więzowa Wola — kaplica pryw. we dworze Ksawerego Walewskiego s. 93.
8. Druzbice, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1768) pw. św. Marcina b. s. 99—122:
  - a. Suchyce, wieś na terenie par. Druzbice, posiadająca oratorium publ. albo kościół (wystaw. przed 3 laty, pośw.) s. 110, 441—447.
9. Szadek, miasteczko, prepozytura par. Kościół par. (sprzed r. 1300, konsekr. w 1335 przez a-bpa Janisława, 13 ołtarzy) pw. Wniebowzięcia NMP i św. Jakuba ap. s. 122—179:

— Wykaz książek biblioteki kościoła par. (33 dzieła) s. 130—131.

  - a. Stary Szadek — kościół (z r. 1740) pw. św. Idziego op. s. 155—157.

- b. Prepozytura szpitalna (eryg. w r. 1540) z kościołem pw. Trójcy Św., Bożego Ciała, św. Hipolita m. i św. Leonarda op., stojącym przy drodze wiodącej do Uniejowa s. 158—164.
10. Pozdzenie, wieś. (Parafia utworz. w r. 1622 z buczkowskiej). Kościół par. (konsekr. 1622) pw. św. Kazimierza kr. i św. Barbary pm. s. 181—192.
11. Buczek, wieś. Kościół par. pw. św. Jana Chrzc. s. 192—213.
12. Sędzieiowice, wieś. Kościół par. (nowy) pw. św. Marii Magdaleny i św. Klemensa p. s. 214—225.
13. Marzenin, wieś. Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP s. 225—239:
a. Brzyński, wieś w par. Marzenin, gdzie we dworze szlacheckim znajduje się kaplica pryw. s. 234—235.
14. Grabno, wieś, wygasła prepozytura par. Kościół par. pw. św. Wacława kr. i św. Mikołaja b. s. 239—255.
15. Restarzew i Restarczów, wieś. Kościół par. pw. św. Andrzeja ap. s. 255—269:
a. Chociw, wieś na terenie par. Restarzew, mająca kaplicę pryw. w pałacu Tomasza Domaniewskiego s. 263—264.
b. Sarnów, wieś w par. Restarzew, w której istnieje (aktualnie nieczynna) kaplica pryw. we dworze s. 264.
16. Widawa, miasto, upadła prepozytura par. Kościół par. (zbud. w r. 1464, konsekr. w 1476 przez sufr. gnieź. Andrzeja) pw. św. Marcina b. i św. Małgorzaty pm. (aktualnie mówi się tylko o tytule pierwszym) s. 270—298:
a. Oratorium publ. (kościółek) pw. św. Rocha w. (nie wykończone) znajduje się poza miastem, „na górze, na Piasku“ przy drodze do Łasku s. 282—283.
— Kolonia akademicka s. 285.
b. Prepozytura szpitalna z kościołem pw. Ducha Św. s. 285—290.
c. Klasztor Bernardynów (fund. w r. 1638) s. 297.
d. Ochle, wieś na terenie par. Widawa, posiadająca kaplicę pryw. w majątku pułk. Chrzanowskiego s. 284.
17. Brzyków, wieś. Kościół par. (konsekr. w r. 1601 przez bpa przem. Pstrokońskiego) pw. św. Jana Chrzc. s. 298—313.
18. Rychłocice, wieś. Kościół par. (fund. w r. 1455) obecnie nowy, nie dedyk. s. 313—320.
19. Strońsko, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1726) pw. św. Urszuli pm. s. 320—337:
a. Rzechta, wieś. Filia par. Strońsko z kościołem pw. św. Walentego m. s. 328—330.
b. Piaski, wieś w par. Strońsko, gdzie w majątku Dominikanów z Sieradza istnieje kaplica publ. (kościółek) s. 330.
c. Rembieszów, wieś na terenie par. Strońsko, mająca we dworze szlacheckim kaplicę pryw. s. 330—331.
d. Kalinowa, wieś w par. Strońsko, w której w pałacu Marianny z Głębockich Walewskiej znajduje się kaplica pryw. s. 331.
20. Parzno, wieś; nie zrealizowana prepozytura par. Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP s. 339—363:
a. Kluki, wieś na terenie par. Parzno, posiadająca kaplicę pryw. w dobrach arcybiskupstwa gnieź. s. 346.

- b. Kaszewice, wieś. Filia par. Parzno z kościołem (wystaw. przed r. 1616, afiliowanym przez a-bpa Gembickiego do par. parzeńskiej w 1617) pw. św. Mikołaja b., znajdującym się na drodze do usamodzielnienia, wizyt. 10 VIII 1779 s. 346, 355—363.
21. Korczew, wieś. Kościół par. pw. św. Katarzyny pm. s. 367—381:
a. Woysławice, wieś w par. Korczew, w której istnieje kaplica pryw. we dworze szlacheckim s. 374—375.
22. Zdunska Wola, wieś. (Parafia eryg. z korczewskiej przez a-bpa Łubieńskiego w r. 1767). Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP s. 381—394.
23. Borszowice, wieś. Kościół par. (dedyk. w r. 1644) pw. św. Stanisława b. s. 394—409.
24. Łask, miasteczko. (Kościół kolegiacki i zarazem parafialny zastrzeżony innemu wizytatorowi):
a. Prepozytura szpitalna za miastem, między drogami publ. prowadzonymi do Sieradza i Szadku, z kościołem (zbud. w r. 1666), którego wezwania nie podano s. 409—418.
b. Kościółek pw. św. Anny (wystaw. w r. 1659) po drugiej stronie miasta, przy gościńcu wiodącym do Piotrkowa s. 418—421.
25. Grocholice, miasteczko. Kościół par. (zbud. przed r. 1500) pw. Wszystkich Świętych s. 421—441:
a. Prepozytura szpitalna, po zrujnowaniu się kościoła pw. św. Jana Chrzc. i św. Doroty pm., nieczynna s. 434—435.
b. Łękawa, wieś na terenie par. Grocholice, mająca kaplicę publ. (oratorium) pw. św. Józefa s. 431—433.
c. Bełchatów, wieś w par. Grocholice, gdzie znajduje się (od lat 160) klasztor Franciszkanów Konw. s. 440—441.

Ib. Dekanat szadkowski — dekrety reformacyjne s. 452—503:

Uwaga. Z tego powodu, że nazwy miejscowości w nagłówkach dekretów występują w formie przymiotnikowej, np. „Pro ecclesia Krzepczowiensi”, poniżej urabiam na ich podstawie dzisiejsze brzmienie rzeczownikowe nazw parafii lub kościołów w jęz. polskim, a nie łacińskim. Ponadto parafie czy kościoły w punkcie Ib nie zachowały kolejności tychże z p. Ia. Wreszcie nie otrzymały dekretu ref. dwa nieparafialne kościoły (szpitalny i pomocniczy) w Łasku, podczas gdy mają go filia wzgl. prebenda w Kociszewie, a nawet kaplica wewnątrzkościelna w Buczku, której tu nie honoruję.

1. Krzepczów s. 452—454.	13. Restarzew s. 477—478.
2. Łobudzice s. 454—456.	14. Widawa s. 478—481.
2a. Kociszew s. 456—457.	15. Brzyków s. 481—482.
3. Wygiełzów s. 457—460.	16. Rychłocice s. 482—483.
4. Szczerców s. 460—464.	17. Strońsko s. 483—485.
5. Puszcza s. 464—465.	18. Parzno s. 485—487.
6. Chabielice s. 466—467.	19. Drużbice s. 487—490.
7. Rusiec s. 467—469.	20. Szadek s. 490—497.
8. Pożdżenice s. 469—470.	21. Korczew s. 497.
9. Buczek s. 470—472.	22. Zduńska Wola s. 497—499.
10. Sędziejowice s. 472—473.	23. Borszewice s. 499—502.
11. Marzenin s. 473—474.	24. Grocholice s. 502—503.
12. Grabno s. 474—477.	

Dziekanem dekanatu szadkowskiego jest (od r. 1769) ks. Klemens Godziemba Czyż, od 1766 miejsc. prepozyt, ur. w 1728 (s. 174—175).

IIa. Dekanat warcki — sprawozdania wizytacyjne s. 504—851:

1. Bużenin, miasteczko. Kościół par. (konsekr. 23 VII 1643 — w tekście błędnie: 1613 — przez bpa chełm. Pstrokońskiego) pw. św. Wojciecha i Stanisława bb. oraz św. Katarzyny i Barbary pm. s. 504—527:
  - a. Prepozytura szpitalna z kościołem pw. Ducha Św. s. 516—519.
  - b. Ligota, wieś w par. Bużenin, posiadająca kaplicę pryw. we dworze Pawła Tymienieckiego s. 519.
2. Stolec, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1768) pw. św. Wawrzyńca m. s. 527—542:
  - a. Niehmirow, wieś na terenie par. Stolec, w której znajduje się kaplica publ. (wystaw. w formie kościółka) s. 536.
  - b. Wielkie i Wielgie, wieś w par. Stolec, gdzie w pałacu szlacheckim istnieje kaplica pryw. s. 536.
3. Uników, wieś. Kościół par. (liczący przeszło 500 lat) pw. św. Stanisława b. s. 542—558:
  - a. Kłonowa, wieś na terenie par. Uników, mająca „oratorium publiczne na wzór kościółka wystawione“ w r. 1755 pw. Wniebowzięcia NMP s. 550—551.
4. Złoczew, miasteczko. (Parafia utworz. 21 V 1601 — w księdze mylnie: 1607 — przez a-bpa Karnkowskiego z unikowskiej). Kościół par. (zbud. w r. 1600) pw. św. Andrzeja ap. s. 558—571:
  - a. Klasztor Bernardynów (fund. w r. 1608 przy daw. kościele par.) s. 569—571.
5. Brzeznio, wieś. Kościół par. (wystaw. w r. 1754, konsekr. 1761 przez sufr. przem. Wielogłowski) pw. św. Idziego op. s. 571—588.
6. Godenice, wieś. (Parafia eryg. z brzeźnieńskiej w r. 1603). Kościół par. (konsekr. tr. przez bpa przem. Pstrokońskiego) pw. św. Marcina b. i św. Zofii m. s. 588—598:
  - a. Starce, wieś w par. Godynice, posiadająca kaplicę pryw. we dworze szlacheckim s. 593.
7. Dąbrowa (Major), wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch. s. 598—608.
8. Choyne, wieś. (Parafia wydziel. ze strońskiej przez a-bpa Łaskiego 13 XII 1527). Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP i św. Anny s. 608—624.
9. Sieradz, miasto. (Kościół kolegiacki i jednocześnie parafialny zlustrowany przez innego wizytatora):
  - a. Prepozytura szpitalna Bożogrobców z Miechowa (fund. w r. 1417 przez Władysława Jagiełłę) z kościołem pw. Ducha Św., znajdującym się na przedmieściu zw. Małe s. 624—630.
10. Charlupia Mała. Kościół par. (zbud. w r. 1768) pw. Narodzenia NMP s. 630—640:
  - a. Koscierzyn, wieś na terenie par. Charlupia Mała, gdzie w pałacu szlacheckim istnieje kaplica pryw. s. 636.
11. Kamionacz, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b. s. 640—648.
12. Wroblów, wieś. Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap. s. 648—665.
13. Charlupia Większa, wieś. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap. s. 665—674.

14. Kliczkow, wieś. (Parafia utworz. w r. 1590 przez a-bpa Karnkowskiego z obszaru par. Charłupia W.). Kościół par. (wystaw. w r. 1764) pw. Narodzenia NMP s. 674—685.
15. Wąglczow, wieś. Kościół prepozyturalny Bożogrobców Miechowskich (od r. 1626) i zarazem parafialny (od 1500, konsek. 1621 przez bpa poz. Łubieńskiego) pw. św. Klemensa p. s. 685—704:
  - a. Łubna, wieś w par. Wąglczew, mająca kaplicę pryw. we dworze star. Łubieńskiej s. 694.
16. Tubądzyn, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1726, konsek. 16 X 1729 przez sufr. gnieź. Kraszkowskiego) pw. św. Wawrzyńca m. s. 704—714:
  - a. Tubądzyn — kaplica pryw. w miejsc. pałacu (Macieja Roli Zbijewskiego) s. 710.
17. Warta, miasteczko, prepozytura par. Kościół par. (11 ołtarzy) pw. św. Mikołaja b. s. 715—759:
  - a. Prebenda z kościołkiem pw. św. Jana Chrzc., stojącym za miastem, przy drodze publ. do Błaszek (inkorp. kolegium mansjonarskiemu) s. 728—730.
  - b. Prepozytura szpitalna z kościołkiem (wystaw. w r. 1650, dedyk. przez sufr. poz. Kurskiego) pw. św. Krzyża s. 735—738.
  - c. Druga prepozytura szpitalna, przewidziana dla ubogich pielgrzymów — z kościołkiem pw. Ducha Św., znajdującym się poza miastem, na miejscu zw. Górka, przy gościńcu wiodącym do Dobrej s. 738—742.
  - d. Klasztor Bernardynów (fund. w r. 1468) z kościołem pw. Wniebowzięcia NMP s. 757—758.
  - e. Konwent Bernardynek s. 758.
  - f. Bożnica żydowska s. 742.
  - g. Bartochow, wieś na terenie par. Warta, posiadająca kaplicę pryw. we dworze kasz. z Witowskich Cieleckiej s. 742.
  - h. Małkow, wieś w par. Warta, gdzie w pałacu łowcz. Walewskiej jest kaplica pryw. s. 742.
18. Jeziorsko, wieś. Kościół par. (konsek. 6 II 1710 przez sufr. poz. Wierzbowskiego) pw. Podwyższenia Krzyża św. s. 759—777.
19. Miłkowice, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b. i św. Doroty pm. s. 777—793.
20. Skęczniow, wieś. Kościół par. pw. Trójcy Św. s. 793—805:
  - a. Piekary, wieś na terenie par. Skęczniow, mająca kaplicę publ. we dworze Jana Mączyńskiego s. 799.
21. Dobra, miasteczko. Kościół par. pw. Narodzenia NMP s. 805—825:
  - a. Prepozytura szpitalna (eryg. przez a-bpa Sprowskiego) z kościołkiem pw. Ducha Św. i św. Barbary pm., stojącym za miastem, przy drodze do Koła (poprz. był pt. Ofiarowania NMP, św. Stanisława b. i św. Małgorzaty pm.) s. 813—815.
  - b. Kościółek pw. św. Jana Chrzc., znajdujący się poza miastem, przy gościńcu wiodącym do Uniejowa s. 815—816.
  - c. Bożnica żydowska s. 817—818.
22. Boleszczyń, wieś. Kościół par. (konsek. 10 IX 1623 przez bpa bak. Goskiego) pw. św. Piotra i Pawła ap. s. 826—842.
23. Spicimierz, wieś. Kościół par. pw. Podwyższenia Krzyża św. s. 842—851.
  - I Ib. Dekanat warcki — dekrety reformacyjne s. 854—885:
Uwaga jak przy dek. szadkowskim.

1. Bużenin s. 854—855.	13. Charlupia Wielka s. 869—870.
2. Stolec s. 855—857.	14. Kliczków s. 870—871.
3. Uników s. 857—858.	15. Wąglczew s. 871—872.
4. Złoczew s. 858—859.	16. Tubądzin s. 872—873.
5. Godynice s. 859—861.	17. Warta s. 873—876.
6. Brzeźnio s. 861.	18. Jeziorsko s. 876—877.
7. Dąbrowa Wielka s. 861—863.	19. Miłkowice s. 877—880.
8. Chojne s. 863—865.	20. Skęczniew s. 880.
9. Sieradz — prep. szpitalna s. 865.	21. Dobra s. 880—883.
10. Kamionacz s. 866.	22. Boleszczyn s. 883—884.
11. Charlupia Mała s. 866—867.	23. Spicimierz s. 884—885.
12. Wróblew s. 867—869.	

Miejscowym dziekanem jest od lat 24 ks. Ignacy Bogusławski, od r. 1749 proboszcz par. Brzeźnio (s. 585—586, 861).

IIIa. Dekanat uniejowski — sprawozdania wizytacyjne s. 886—1076:

1. Uniejów, miasto. (Kościół kolegiacki i zarazem parafialny pozostawiony innemu wizytatorowi):
  - a. Prepozytura szpitalna (eryg. w r. 1283 przez a-bpa Jakuba) z kościołem pw. Ducha Św., położonym „za fosą, na Nowym Mieście w ulicy Warszawskiej“ s. 886—892.
  - b. Kościółek pw. Bożego Ciała, „na Starym Mieście stojący“ (zbud. w r. 1739) s. 892—896.
  - c. Kościółek pw. św. Wojciecha b., znajdujący się przy brzegu rz. Warty s. 896—899.
  - d. Prepozytura prosta Benedyktynów z kościołem (wystaw. w r. 1365 przez a-bpa Jarosława, na końcu Nowego Miasta, nad fosą, aktualnie spalonym) pw. św. Mikołaja b. s. 899—905.
  - e. Kaplica publ. (oratorium) pw. św. Antoniego (nie podano którego) s. 885.
2. Wielenin, wieś. Kościół par. pw. św. Jakuba ap. i św. Doroty pm. s. 906—920.
3. Chwałborzyce i Falborzyce, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1767) pw. św. Marcina b. s. 921—938:
  - a. Chwałborzyce — kaplica pryw. w pałacu (Antoniego Korabity Morawskiego) s. 929.
4. Swince i Suinie, wieś. Kościół par. pw. św. Gotarda b. s. 938—951.
5. Grodzisko, wieś. Kościół par. (wystaw. przed r. 1618) pw. św. Piotra i Pawła ap. (poprz. był pt. Nawrócenia św. Pawła) s. 951—971.
6. Wartkowice, wieś. Kościół par. (sprzed lat 30) pw. Narodzenia NMP s. 971—987:
  - a. Ner, wieś w par. Wartkowice, posiadająca kaplicę pryw. we dworze star. z Dembińskich Załuskiej s. 979.
  - b. Chodow, wieś. Parafia znajdująca się w archidiaconacie Ięczyckim, administrowana przez proboszcza z Wartkowic s. 978—979.
7. Wilamów, wieś; niegdyś filia par. Uniejów. Kościół par. (fund. przez królową Bonę) pw. św. Wojciecha i Stanisława bb. s. 987—999.

8. Niewiesz, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1757) pw. Wszystkich Świętych s. 1000—1011.
9. Niemysłów, wieś. Kościół par. (wystaw. w r. 1765) pw. św. Michała arch. s. 1011—1024:
  - a. Borzewiczko, wieś na terenie par. Niewiesz, mająca kościółek w budowie s. 1018—1019.
10. Drużbin, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1630) pw. św. Stanisława b. s. 1024—1038.
11. Siedlątkow, wieś. (Parafia wydziel. z pęczniewskiej). Kościół par. (wystaw. w r. 1640) pw. św. Marka ew. s. 1038—1045.
12. Pięczniow, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1761) pw. św. Katarzyny pm. s. 1045—1056:
  - a. Rudniki, wieś w par. Pęczniew, w której w pałacu (Tomasza z Głogowej) Kossowskiego istnieje kaplica pryw. s. 1050.
  - b. Popow, wieś na terenie par. Pęczniew, gdzie znajduje się pryw. kaplica we dworze Jadwigi z Łaszewskich Bardzińskiej s. 1050.
13. Brodnia, wieś. (Parafia afiliowana kiedyś do par. Glinno, z którą 29 IX 1641 została inkorp. do prepozytury w Zadzimiu — aktualnie w dek. lutomińskim). Kościół par. pw. św. Stanisława b. s. 1056—1066.
14. Glinno, wieś. (Parafia wciel. w r. 1641 do prep. zadzińskiej). Kościół par. pw. św. Wita i Modesta mm. s. 1066—1076.

IIIb. Dekanat uniejowski — dekrety reformacyjne s. 1080—1097:

U w a g a jak pod dek. szadkowskim.

1. Uniejów — prep. szpitalna s. 1080.	8. Niewiesz s. 1089—1090.
2. Wielenin s. 1080—1082.	9. Niemysłów s. 1090—1091.
3. Chwalborzyce s. 1082—1083.	10. Drużbin s. 1091—1093.
4. Świnice s. 1083—1085.	11. Pęczniew s. 1093—1094.
5. Grodzisko s. 1085—1086.	12. Siedlątków s. 1094—1095.
6. Wartkowice s. 1086—1088.	13. Brodnia s. 1095—1096.
7. Wilamów s. 1088—1089.	14. Glinno s. 1096—1097.

Dziekanem dekanatu uniejowskiego jest ks. Antoni Straszewski, od r. 1762 proboszcz par. Boleszczyń położonej w dek. warckim, kanonik hon. kolegiaty uniejowskiej (s. 840—841).

Współcz. alfab. indeks zwizytowanych parafii: sprawozdania s. 1098—1099; dekrety s. 1100—1101.

Klasyfikacja kościołów na 3 grupy: znajdujące się w stanie dobrym lub zadowalającym; nadającym się do reperacji; już niezdatne do naprawy s. 1099—1100.

73

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Syg. akt.] **AAG. Wiz. 73.**

[2. Tyt. or.] Wizyta **generalna** przez jaśnie oświeconego xiążęcia jego-

mości Antoniego Kaźmierza z Ostrowa Ostrowskiego¹⁶⁴, arcybiskupa gnieźnieńskiego, Korony Polskiej y Wielkiego Xięstwa Litewskiego prymasa y pierwszego xiążęcia wyznaczona, a zaś przez wielmożnego jegomości xiędza Jana Bernarda z Grochowalska Grochowskiego¹⁶⁵, oboygą prawa doktora, koadjutora katedry plockiej y kollegiaty woltborskiej aktualnego scholastyka, kościołów parochialnych chełmskiego y chorzęcińskiego proboszcza, officyała radomskiego — do **Dekanatow Radomskiego, Brzeźnickiego y Lutomirskiego** [w Archidiaconacie Uniejowskim] delegowanego wizytatora, roku Pańskiego tysiącznego siedmsetnego siedmdziesiątego dziewiątego [1779] odprawiona.

[3. Daty krań.] 1779.

[4. Opis zew.] Pol. (spraw.), łac. (dekr.).— 2° (31,8×19,9 cm).— Stron IV, 594; str. czyste: I—II, IV, 590, 594.— Oprawa współcz. w skórę, w r. 1974 wyrep. Winiety na s. 1 i 4 oprawy oraz brzegi księgi złożone. Na grzbiecie — u góry tłocz. złotem majusk. napis: Wizyta | generalna | dekanatow [s] | radomskiego, a na dole ślad naklejki Kons. Kal.

[5. Syg. daw.] 183 (Inw. 1918, Chodyński).— № 11 (Spis 1857, Kons. Kal.).

[6. Uwagi] Mamy tu do czynienia z wizytacją generalną, jedną z serii odbytej za pontyfikatu Ostrowskiego w l. 1779—1783. O takim jej charakterze zaświadcniają: tytuł księgi, instrukcja wizytacyjna, wydana drukiem, której lustrator nie polecił wpisać do swych akt, oraz zawartość rękopisu, posiadająca w sobie zarówno sprawozdania wizyt. jak i dekrety reformacyjne.— Jest to wizytacja całkowita, łącznie zewnętrzna i wewnętrzna.— Spotykamy się z czystopisem akt, wykonanym starannie, chociaż nieprzejrzyście, przez nie znanego notariusza. Grochowski jedynie uwierzył księgę własnym podpisem (s. 589). Dokumentację sporządzono na papierze filigranowym.— W księdze znajdujemy szczegółową chronologię przeprowadzenia wizytacji, zamieszczaną na początku kolejnych dekretów ref. Lustracja miała miejsce pomiędzy 2 lutego a 14 czerwca 1779 r.— Akcja wizytacyjna i jej dokumentacja odnosi się do drugiej połowy archidiaconatu uniejowskiego, mianowicie dekanatów: radomszczańskiego, brzeźnickiego i lutomińskiego. Dwa pierwsze wchodziły w skład oficjałatu w Radomsku, a lutomiński był podporządkowany konsystorzowi w Uniejowie. W tekście dekanaty idą po sobie w takim porządku w jakim zostały wypisane w tytule rękopisu. De-

¹⁶⁴ Por. przyp. 156.

¹⁶⁵ Ks. Jan Bernard Grochowski h. Nałęcz, przyp. brat prał. Franciszka Ksawerego (zob. przyp. 132), posiadacz wielu beneficjów wymienionych w tytule księgi, a także kanonik hon. wrocławski. (Chodyński P s. 236.— ADW: AAG. Wiz. 73).

krety ref. następują w każdej parafii bezpośrednio po sprawozdaniach.— Podobnie jak w poz. poprzedniej opisy kościołów zredagowano w jęz. polskim, a dekrety ref. po łacinie.— Zasoby treściowe są tu mniej obszerne aniżeli w syg. 72, mimo że notariusz opierał się na tej samej instrukcji wizyt. Charakter treści i jej układ są, siłą rzeczy, w tym rękopiśmie podobne jak w poprzednim. Wizytator nie zlustrował w dek. radomszczańskim parafii: Kobieie, Gidle, Pławno i prebendy Strzałków (s. 224), a w dek. brzeźnickim: Jedlno, Mstów z filią Rędziny, Działoszyn i Stróża (s. 398), jako wyjętych spod jego władzy („excypowane”). Ze szczególów można dodać, iż na s. 335 wymieniono (pod r. 1725) późniejszy pod względem czasowym konsystorz w Radomsku i jego oficjała Andrzeja Karsznickiego, a na 432—433 umieszczono wykaz dzieł księgozbioru kościoła par. wzgl. proboszcza w Lutomiarsku.— Opisywane akta były pilnie badane przez kancelarię prym. Ostrowskiego, podkreślającą w nich miejscowości, na których ciążyły obowiązki diecezjalne w stosunku do stołu arcybiskupiego.— Na s. 591—593 widnieje współcz. topogr. rejestr zwizytowanych kościołów parafialnych i szpitalnych, z podaniem początkowych stron sprawozdań i dekretów w księdze.— Rękopis dostarczony przez wizytatora do Łowicza, przewieziono następnie do Gniezna, skąd w r. 1822 przekazano go do Kalisza, a po 1885 sprowadzono do Włocławka.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

I. Dekanat radomszczański s. 1—224:

1. Radomsko, miasto, prepozytura par. (w zmienionej formie). Kościół par. (odbud. po pożarze z 25 VIII 1742) pw. św. Lamberta b., wizyt. 2 II 1779 s. 1—56:
  - Statuty konfraterni duchownej Imienia NMP (z r. 1742, w jęz. łac.) s. 20—24.
  - a. Kościółek pw. św. Marii Magdaleny, dawniej prebenda s. 26.
  - b. Kapliczka pw. św. Rozalii dz., stojąca w polu w kierunku wsi Młodzowy s. 26.
  - c. Klasztor Franciszkanów Konw. s. 40—41.
  - d. Prepozytura szpitalna w mieście (fund. w r. 1475) z kościołem pw. Ducha Św., wizyt. 5 II s. 44—56 (własny dekr. ref.).
  - e. Stobiecko Mieyskie, wieś w par. Radomsko, posiadająca kaplicę zbud. w kształcie kościoła (zw. niesłusznie prywatną) pw. św. Rocha w. s. 26.
  - f. Strzałków, wieś. Prebenda z własnym kościołem, którego wezwania nie podano s. 26.
2. Dobryszyce, wieś. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap., wizyt. 8 II s. 56—72.
3. Grzymalina Wola, wieś; niegdyś filia par. Kamieńsk. Kościół par. (zbud. w r. 1584, spalony 1747) pw. św. Jana Chrzc., wizyt. 12 II s. 72—85.

4. Kamieńsko, miasteczko, wygasła prepozytura par. Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap., wizyt. 17 II s. 85—101:
    - a. Kościółek pw. św. Rocha w. znajdujący się w polu s. 89—90.
    - b. Gorzędów, wieś na terenie par. Kamieńsk, mająca kościółek wzgl. kaplicę publ. (konsekr. przez bpa chełm. R. Koniecpolskiego) pw. Najśw. Maryi P. i św. Józefa s. 90.
    - c. Kletnia, wieś w par. Kamieńsk, gdzie istnieje kaplica (publ.) s. 90.
  5. Dmenin, wieś. Kościół par. (wystaw. i konsekr. w r. 1746 przez bpa łuc. Kobielskiego) pw. św. Szymona i Tadeusza ap., wizyt. 20 II s. 101—112:
    - a. Łagiewniki, wieś na terenie par. Dmenin, posiadająca kościółek pw. św. Leonarda op. s. 107—108.
  6. Kodrąb, wieś. Kościół par. pw. św. Jadwigi ks. i św. Małgorzaty pm., wizyt. 24 II s. 112—116.
  7. Kłomnice, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b. uległ pożarowi przed 14 laty; trwają przygotowania do budowy nowego, wizyt. 28 II 1779 s. 127—141:
    - a. Kaplica publ. zastępcza na cmentarzu kośc. s. 127—130.
    - b. Garnek, wieś w par. Kłomnice, w której znajduje się kaplica publ. o wyglądzie kościoła s. 132.
  8. Dambrowa, wieś. Kościół par. (wystaw. w r. 1554) pw. św. Jakuba ap., wizyt. 3 III 1779 s. 141—155:
    - a. Kapliczka publ. (w tekście zapisano błędnie, że pryw., zbud. w r. 1672) pw. św. Joachima, stojąca w polu s. 146.
  9. Cielętniki, wieś. (Parafia utworz. w r. 1767 z żytneńskiej). Kościół par. pw. Przemienienia Pańskiego, wizyt. 5 III s. 155—162.
  10. Borzykowa, wieś. Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap., wizyt. 8 III s. 163—174:
    - a. Kościółek pw. św. Mikołaja b. stoi poza wsią s. 165, 167.
    - b. Pągow, wieś na terenie par. Borzykowa, mająca kaplicę pryw. we dworze szlacheckim s. 167.
  11. Pajęczno, miasteczko, prepozytura par. Kościół par. (zbud. w r. 1753) pw. Wniebowzięcia NMP i św. Leonarda op., wizyt. 11 III s. 174—193:
    - a. Jayki, wieś w par. Pajęczno, gdzie znajduje się kościółek pw. św. Stanisława b. s. 182.
  12. Soborzyce, wieś. Kościół par. (wystaw. w r. 1736, konsekr. przez bpa Kozierowskiego w 1765) pw. św. Urszuli i 11 Dziewic MM, wizyt. 13 III s. 193—206.
  13. Krempa, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1760, konsekr. przez bpa Kozierowskiego w 1769) pw. św. Urszuli i 11 Dziewic MM, wizyt. 15 III s. 206—212.
  14. Żytne, miasteczko. Kościół par. (wystaw. w r. 1593, konsekr. przez sufr. włoc. Bardzińskiego w 1717) pw. św. Wawrzyńca m., wizyt. 18 III 1779 s. 213—224:
    - a. Bóżniczka żydowska (stara) s. 217.
    - b. Silnica Wielka, wieś na terenie par. Żytno, w której istnieje kaplica pryw. we dworze s. 217.
- II. Dekanat brzeźnicki s. 225—398:

1. Brzeźnica, miasto, zanikła prepozytura par. Kościół par. pw. św. Jana Chrzc., wizyt. 19 IV 1779 s. 225—256:
  - a. Prepozytura szpitalna z kościołem (zbud. w r. 1541) pw. Duch a Św. i św. Walentego m., położonym od kościoła farnego w stronę przedmieścia, wizyt. 21 IV s. 244—256 (oddzielny dekr. ref.).
  - b. Stara Brzeźnica — posiadająca kościół (prebendę) pw. św. Stanisława b. (pierwotnym tytułem był św. Mikołaj b.) s. 232—233.
  - c. Prusicko, wieś w par. Brzeźnica, w której znajduje się kościółek (wystaw. w r. 1746) pw. św. Barbary pm. s. 233.
  - d. Strzelce, wieś na terenie par. Brzeźnica, mająca kościółek (niedawno zbud.) pw. św. Tekli pm. s. 233—234.
2. Wiewiec, wieś. Kościół par. (wystaw. w r. 1662, konsekr. w 1673) pw. św. Marcina b., wizyt. 24 IV s. 257—273:
  - a. Kaplica publ. pw. św. Kazimierza kr. w miejsc. dworze Paulinów s. 262.
  - b. Zamoscie, wieś w par. Wiewiec, gdzie istnieje kaplica pryw. (kapliczka czyli oratorium) we dworze szlacheckim (Stefana Siemieńskiego) s. 262.
3. Szulmierzyce, wieś. Kościół par. (wystaw. w r. 1513) pw. św. Jadwigi ks., wizyt. 26 IV s. 273—287:
  - a. Bóźnica żydowska s. 278.
  - b. Chorzenice, wieś na terenie par. Sulmierzyce, posiadająca kapliczkę pryw. we dworze Antoniego Masłowskiego s. 278.
4. Rzaśnia, wieś. Kościół par. pw. św. Macieja ap., wizyt. 29 IV 1779 s. 287—299:
  - a. Gawłow, wieś w par. Rzaśnia, w której w pałacu szlacheckim znajduje się kaplica pryw. s. 293.
  - b. Kielczygłow, wieś na terenie par. Rzaśnia, mająca kaplicę pryw. we dworze s. 293.
5. Siemkowice, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b., wizyt. 1 V 1779 s. 299—309:
  - a. Chorzow, wieś w par. Siemkowice, gdzie we dworze szlacheckim jest kaplica pryw. s. 305.
  - b. Lipnik, wieś na terenie par. Siemkowice z kaplicą pryw. we dworze s. 305.
6. Makowiska, wieś. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap., wizyt. 3 V s. 309—317.
7. Wąsosze, wieś. Kościół par. (konsekr. w r. 1734 przez bpa infl. Moszyńskiego) pw. św. Andrzeja ap., wizyt. 5 V s. 318—328:
  - a. Popow, wieś w par. Wąsosz, posiadająca kaplicę pryw. (zbud. po r. 1642 lub 1668) w majątku Kanoników Reg. Lat. z Krzepic s. 321.
8. Dworszowice, wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch., wizyt. 8 V 328—335:
  - a. Kaplica pryw. w miejsc. dworze Paulinów z Częstochowy s. 331—332.
9. Mykanów, wieś. Kościół par. (wystaw. w r. 1725, konsekr. 1765 przez bpa Kozierowskiego) pw. św. Leonarda op., wizyt. 10 V s. 335—348:
  - a. Cykarzow, wieś. Filia par. Mykanów z kościołem pw. św. Stanisława b. (zbud. w r. 1574, zgorzałym 22 XII 1768) s. 341—342:

- 1° Kapliczka wystaw. w r. 1775, pośw. przez bpa Kozierowskiego 11 XI 1777 s. 341.
10. Kruszyna, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1696, konsek. przez bpa przem. Denhofa) pw. św. Macieja ap., wizyt. 13 V s. 348—369:
    - a. Widzow, wieś na terenie par. Kruszyna, gdzie w pałacu (Teresy Karsznickiej) znajduje się kaplica pryw. s. 361.
  11. Borowno, wieś. Kościół par. (wystaw. w r. 1521, konsek. w 1688 przez bpa kamien. Denhofa) pw. św. Wawrzyńca m., wizyt., 16 V s. 369—384:
    - a. Kaplica publ. pw. św. Rocha w. poza wsią s. 375.
    - b. Jackow, wieś w par. Borowno, mająca kaplicę pryw. we dworze szlacheckim s. 375.
  12. Lgota, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1769, konsek. 30 VII tr. przez bpa Kozierowskiego) pw. św. Klemensa p., wizyt. 18 V 1779 s. 385—398:
    - a. Brudzice, wieś na terenie par. Lgota W., w której znajduje się kaplica pryw. w majątku Paulinów s. 392.

Dziekanem dekanatu brzeźnickiego jest ks. Walenty Franciszek Tryksiński („Tryxiński“), proboszcz par. Wiewiec, kanonik wieluński i prepozyt kościoła szpitalnego w Brzeźnicy s. 269—270.

III. Dekanat lutomierski s. 399—589:

1. Lutomirsk, miasteczko; proboszcz nosi tytuł prepozyta. Kościół par. (5 bractw, zbud. w r. 1723) pw. Wniebowzięcia NMP a opieką św. ap. Piotra i Pawła, wizyt. 24 V 1779 s. 399—437:

— Spis książek kościoła par. albo proboszcza s. 432—433.

  - a. Prepozytura szpitalna z kościołem pw. św. Bartłomieja ap., dawniej parafialnym s. 419—424.
  - b. Bożnica żydowska s. 419.
  - c. Konwent Reformatorów s. 434.
2. Małyń, wieś. Kościół par. (wystaw. w r. 1752) pw. św. Andrzeja ap., wizyt. 26 V s. 437—450:
  - a. Pucznio w, wieś w par. Małyń, posiadająca kaplicę pryw. we dworze szlacheckim s. 442.
3. Bełdrzychow, wieś. Kościół prepozyturalny Cystersów (od r. 1537) i jednocześnie parafialny pw. św. Idziego op., wizyt. 27 V s. 450—464.
4. Wierzchy, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b., wizyt. 28 V s. 464—474.
5. Zadzim, wieś, prepozytura par. (W r. 1641 wcielono do prep. zadzimskiej par. Glinno z filią Brodnia). Kościół par. (zbud. w r. 1642) pw. św. Małgorzaty pm., wizyt. 31 V 1779 s. 474—495:
  - a. Zyгры, wieś. Filia par. Zadzim z kościołem pw. św. Wojciecha b. s. 484—485.
  - b. Rzeczyc a, wieś na terenie par. Zadzim, w której (poza wsią) znajduje się kaplica publ. s. 485—486.
6. Rososzyc a, wieś. Kościół par. (wystaw. w r. 1773) pw. św. Wawrzyńca m., wizyt. 2 VI 1779 s. 495—506.
7. Męka, wieś. Kościół par. (wystaw. w r. 1699) pw. św. Wojciecha b., wizyt. 4 VI s. 507—520:

— Patron parafii św. Benon b. (s. 512).
8. Kwiatkowice, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b. i św. Doroty pm., wizyt. 7 VI s. 520—532:

- a. Kościółek pw. św. Wojciecha b., stojący poza wsią s. 525.
9. Mikołajewice, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1720) pw. św. Piotra i Pawła ap. oraz Wniebowzięcia NMP, wizyt. 9 VI s. 532—544.
10. Gorka, wieś. Kościół par. (konsekr. 6 X 1697 przez sufr. pozn. Wierzbowskiego) pw. św. Marcina b. i św. Marii Magdaleny, wizyt. 11 VI s. 545—559.
11. Pabianice, miasteczko. Kościół par. (nazwany bazyliką — s. 583, wystaw. w r. 1588 i konsekr. 15 XI tr. przez sufr. krak. Dębskiego) pw. św. Mateusza ap. i św. Wawrzyńca m., wizyt. 14 VI 1779 s. 559—589:
- a. Podupadła prepozytura szpitalna z kościołem pw. św. Krzyża s. 571—572, 575, 586.

Dziedkanem lutomiernskim jest (od 4 IV 1776) ks. Wincenty Kępiński, proboszcz miejsc. parafii s. 431—434.

Współcz. topogr. registr zwizytowanych kościołów parafialnych i szpitalnych na s. 591—593.

74

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Syg. akt.] **AAG. Wiz. 74.**

[2. Tyt. nad.] **Sprawozdania z wizytacji generalnej trzech parafii Dekanatu Radomszczańskiego, czterech Dek. Brzeźnickiego** (w Archidiakonacie Uniejowskim) i trzynastu parafii w **Terytorium Wieluńskim**, przeprowadzonej z polecenia arcybiskupa Antoniego Kazimierza Ostrowskiego¹⁶⁶ przez biskupa Macieja Grzegorza Garnysza¹⁶⁷ w latach **1779—1780.**

[3. Daty krań.] 1779—1780.

[4. Opis zew.] Pol., łac.— 2° (32,6×21,3 cm).— Stron 361; str. podwójne: 23, 64; s. 192 potrójna; str. czyste: 21—23a, 43, 60—61, 71—72, 115—116, 128—130, 139—142, 151—152, 168—170, 213, 220—221, 235—237, 249, 256—257, 290—291, 299—301, 305, 314—315, 324—325, 338—339, 347—349, 356—359, 361.— Oprawa współcz. w skórę, wyrep. w r. 1974. Brzegi barwione na czerwono. U góry grzbietu, na naklejce, tłocz. złotem majusk. napis: *Visitatio | ecclesiarum | in Territorio Vielunensis [s] | et alibi | existentium | 1779 et 1780*; na dole nalepka Kons. Kal.

¹⁶⁶ Por. przyp. 156.

¹⁶⁷ Maciej Grzegorz z Cadowa **Garnysz** h. Poraj (1740—1790), akt. dr ob. prawa, prepozyt włocławski, biskup tyt. larański a sufragan gdański i pomorski, audytor kurii a-bpa Ostrowskiego, referendarz kor. (ADW: AAG. Wiz. 74—75).— W r. 1780 został koadiutorem chełmskim i bełskim, w 1781 tamt. ordynariuszem, 1786 podkanclerzym kor. (S. Chodyński: *Biskupi sufragani włocławscy*, Włoc. 1906 s. 88—90.— Chodyński P s. 197—202.— PSB, VII 285—286.— Szostkiewicz s. 60).

[5. Syg. daw.] 169 (Inw. 1918, Chodyński).— № 11 — błędnie (Spis 1857, Kons. Kal.).

[6. Uwagi] Jest to wizytacja generalna, jedna z serii przeprowadzonej w czasie rządów a-bpa Ostrowskiego w l. 1779—1783.— Mamy tu do czynienia z wizytacją ogólną, zarazem zewnętrzną i wewnętrzną.— Jest to czysto pis akt, wykonany na papierze ze znakami wodnymi i przez dwóch nie zident. notariuszy. Pismo ich mniej staranne i nieprzejrzyste, atrament miejscami wypłówiały. Wizytator uwierzył akt kilka zdaniemi, podpisem i przyłożeniem swej opł. pieczęci (s. 355).— Księga nie posiada tytułu oryginalnego, ale przeze mnie nadany. Notariusze zadowolili się kładzeniem tytułów częściowych na początku opisu poszczeg. zwizytowanych instytucji.— Dokumentacja składa się z samych sprawozdań wizyt. Na wpisanie dekretów reformacyjnych pozostawiono miejsce po każdym sprawozdaniu, ale ostatecznie przeznaczono na nie inną księgę, repertoriowaną zaraz po niniejszej (syg. 75).— Obszerne sprawozdania redagowano w dwóch jęz. — polskim i łacińskim, przy czym nie łatwo odpowiedzieć, dlaczego jednym kościołom przypadł taki a drugim inny język.— W rękopisie tym znajdujemy sprawozdania wizyt. 3 parafii dek. radomszczańskiego i 4 dek. brzeźnickiego, które opuścił w swej marszrucie prał. J.B. Grochowalski (zob. poz. 73), oraz 13 z terytorium wieluńskiego. To ostatnie składało się z trzech dekanatów, ale bp Garnysz wizytował przeważnie parafie położone w dek. krzepickim. Resztę parafii terytorium wieluńskiego zlustrowali dwaj inni wizytatorzy, a owoc ich pracy jest przedstawiony w księdze o syg. 76.— Treść sprawozdań podobna jest do takichże opisów zawartych w poz. 72 i 73, jako że redagowano ją w oparciu o tę samą instrukcję, której punkty uwidoczniło w aktach, nie wpisując jej w całości do nich.— Datacja szczegółowa akcji lustracyjnej, którą honoruję w p. B nin. sygnatury, ciągnie się tu od 27 października 1779 r. do 2 maja 1780.— Z treści warto podkreślić fakt, że ciągle jeszcze uważano w archidiecezji, iż terytorium wieluńskie stanowi tylko wyodrębnioną część składową obszernego archidiaconatu uniejowskiego (s. 171, 194, 222, 238, 250, 258, 302, 316, 326). Wizytacja podaje dwukrotnie patrocina kościołów — w Rudzie i Strzałkowie. Akta również zachowały opł. pieczęć Garnysza (s. 355).— Sekretarze wizytacji dopuścili się jednak kilku błędów odnośnie nazwisk i terytoriów. I tak zamiast imienia papieża „Piusa VI” zapisano, na skutek przyzwyczajenia, „Klemens VI” (s. 45, 131). Na s. 322 czytamy o wizytatorze „Karnkowskim”, chociaż był nim „Kraszkowski”. Termin „in archidiaconatu Gnesnensi” zamiast „Uniejoviensi” spotyka się na s. 340; „w dekanacie brzeskim” a nie „brzeźnickim” na 153.— Duże kłopoty dla czytelnika sprawia współcz. paginacja księgi. Najpierw

była ona oddzielna dla opisów pojedynczych kościołów. Potem jeden z notariuszy lustracji zamienił ją na ciągłą w stosunku do całej księgi. Do tego trzykrotnie przechodził on ze stronicowania nieparzystego (przy s. 24 i 64) na parzyste oraz nie policzbował kilku kart. Od zamiaru uporządkowania jej na nowo odwiódł mnie tylko trud związany z wy-skrobywaniem starych cyfr, wykonanych atramentem.— Współcz. topogr. e l e n c h zwizytowanych k o ś c i o ł ó w parafialnych, filialnych i szpitalnych mieści się na s. 360.— Akta przekazane przez wizytatora prymasowi do Łowicza, przesłano z czasem do Gniezna, skąd w r. 1822 ekstradowano je do Kalisza, a po 1885 sprowadzono do Włocławka.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

I. Reszta parafii dekanatu radomszczańskiego — por. syg. 73 (w a-diak. uniejowskim) s. 1—70:

- [1. Radomsko, miasto, prepozytura par., opisana w poz. 73]:
  - a. Strzałkow, wieś. Prebenda (eryg. w r. 1411) z kościołem albo kaplicą publ. pw. Nawiedzenia NMP a opieką („patronowie“) św. Andrzeja ap. i św. Barbary pm., wizyt. 27 X 1779 s. 1—20:
— Obszerny opis uposażenia prebendy z r. 1757 s. 9—20.
2. Kobile Magnum (Wielkie), wieś. Kościół par. pw. św. Jana ap. i św. Marcina b., wizyt. 28 X s. 24—42.
3. Pławno, miasteczko. (Parafia wydziel. z gidelskiej). Kościół par. (wystaw. w r. 1613, konsek. przez bpa Kozierowskiego) pw. św. Stanisława b., wizyt. 30 X s. 44—59:
  - a. Stare Pławno — kościółek pw. św. Rocha w., przy drodze do Gidel (dawniejszy od parafialnego) s. 47, 48—49.
4. Gidle, wieś. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny, wizyt. 31 X 1779 s. 62—70.
  - a. Klasztor Kartuzów s. 69.
  - b. Konwent Dominikanów s. 70.

II. Pozostałe parafie dekanatu brzeźnickiego — zob. poz. 73 (w a-diak. uniejowskim) s. 73—167:

1. Mstów, miasteczko (oppidum, od r. 1279). Kościół prepozyturalny (kolegiata zakonna, od 1441) Kanoników Reg. Lat. (fundowanych tu w 1220) i zarazem parafialny (zbud. 1746, konsek. przez bpa luc. Kobielskiego 15 VIII 1748, 11 ołtarzy) pw. Wniebowzięcia NMP i św. Augustyna b. (uległ pożarowi 6 V 1776), wizyt. 2 XI 1779 s. 73—114:
  - a. Kościółek szpitalny w mieście (wystaw. w r. 1456 na pamiątkę przyłączenia Mstowa z diec. krak. do a-diec. gnieź., konsek. 30 V 1620 przez sufr. krak. Oborskiego) pw. św. Stanisława b. (odbud. po pożarze z 15 III 1728) s. 103—106.
  - b. Kościółek pw. św. Wojciecha b. na końcu miasteczka (zbud. ok. r. 1620, konsek. przez sufr. krak. Oborskiego 26 IV 1633) s. 106—108.
  - c. Skrzydłów, wieś w par. Mstów, posiadająca kaplicę pryw. w pałacu hr. Walentego z Kurozwek Męcinińskiego s. 108.
  - d. Rędziny i Rędziny, wieś. Parafia z kościołem (konsek. 9 VII 1624

- przez bpa bak. Goskiego) pw. św. Otylii pm., afiliowana do Mstowa, wizyt. 3 XI s. 108, 117—127.
2. Jedlno, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 6 XI s. 131—138.
  3. Stroża, wieś (w oficj. uniej.). Kościół par. (konsekr. 29 VII 1731 przez sufr. gnieź. Kraszkowskiego) pw. św. Kazimierza kr. i św. Józefa, wizyt. 7 XI s. 143—150.
  4. Działoszyn, miasteczko. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny, wizyt. 10 XI 1779 s. 153—167:
    - a. Kaplica publ. czy nawet kościółek, którego tytułu nie zapisano, pod zamkiem starosty Stanisława Męcnińskiego s. 157.
    - b. Kapliczka za rzeką w lesie, zrujnowana („multum desolata“), przy której umarł eremita s. 157.
    - c. Bóżnica względnie synagoga żydowska w mieście s. 157.
    - d. Trembaczow, wieś. Parafia z kościółkiem pw. św. Mikołaja b., włączona do Działoszyna s. 163—164.
    - e. Szczyty, wieś. Parafia z kościółkiem (pw. Wszystkich Świętych), afiliowana do Działoszyna s. 164.

III. Trzynaście parafii terytorium wieluńskiego, zlustrowanych sporadycznie we wszystkich trzech dekanatach, przeważnie jednak w krzepickim s. 171—355:

1. Dankow, wieś, podupadła prepozytura par. (eryg. w r. 1644). Kościół par. (konsekr. przez a-bpa Olszowskiego w 1675) pw. św. Stanisława b. i św. Antoniego Padewskiego, wizyt. 15 XI 1779 s. 171—192:
  - a. Zajączki, wieś. Parafia z kościołem (zbud. w r. 1750, konsekr. 1763 przez bpa Kozierowskiego) pw. św. Zygmunta kr., włączona do Dankowa s. 185—192.
2. Krzepice, miasto (oppidum, civitas). Kościół (12 ołtarzy) prepozyturalny Kanoników w Reg. Lat. i jednocześnie parafialny (konsekr. 23 IV 1633 przez sufr. krak. Oborskiego, odbud. 1658) pw. św. Jakuba ap. i św. Doroty pm., wizyt. 16 XI s. 194—219:

— Biblioteka klasztorna (wzmianka) s. 210.

  - a. Prepozytura szpitalna (fund. w r. 1436) z kościołem (trzecim z kolei, konsekr. przez bpa Kozierowskiego w 1773) pw. Ducha Św., wizyt. 16 XI s. 214—219.
3. Parzymiechy, wieś. Kościół par. (pośw. w r. 1647) pw. św. Piotra i Pawła ap., wizyt. 17 XI s. 222—234:
  - a. Kaplica (capella) pw. św. Anny, stojąca poza wsią s. 224, 225.
  - b. Jaworzno, wieś. Parafia z kościołem pw. Trójcy Św., afiliowana do Parzymiech s. 229—234.
4. Rudniki, wieś. Kościół par. (wystaw. w r. 1691, konsekr. przez bpa Kozierowskiego 8 IX 1763) pw. św. Mikołaja b., wizyt. 19 XI s. 238—248.
5. Żytniów, wieś. Kościół par. (pierwszy zbud. w r. 1230, drugi z kolei w 1714, konsekr. przez sufr. włoc. Bardzińskiego 26 IX 1717) pw. św. Marcina b., wizyt. 20 XI s. 250—255:
  - a. Ciecuiów, wieś w par. Żytniów, gdzie znajduje się kaplica pryw. w majątku Paulinów s. 252.
6. Praszka, miasteczko, prepozytura par. Kościół par. (z ok. 1468 r., konsekr. przez bpa Kozierowskiego 16 XI 1763) pw. Wniebowzięcia NMP i św. Walentego m., wizyt. 21 XI s. 258—289:

- a. Kowale, wieś. Filia par. Praszka z kościołem (niegdyś parafialnym) pw. św. Feliksa i Adaukta mm. s. 279—280, 284—285.
- b. Stradziec, wieś. Filia par. Praszka z kościołem pw. św. Katarzyny pm. s. 280, 286—287.
7. Dietrzniki, wieś. Kościół par. pw. św. Katarzyny pm., wizyt. 22 XI s. 292—298.
8. Pątnow, wieś. Kościół par. (nowy, wystaw. po spaleniu się poprz. przed 8 laty) pw. św. Jana ap., wizyt. 23 XI s. 302—304.
9. Lututow i Lututów, wieś, dawniej miasteczko; proboszcza nazywa się prepozytem (k. tyt. syg. 76). Kościół par. (zbud. 38 lat temu) pw. Trójcy Św. i św. Mateusza ap., wizyt. 30 XI 1779 s. 306—313:
- a. Świętkowice, wieś na terenie par. Lututów, mająca kaplicę publ., zbud. w formie kościoła s. 311.
10. Wieruszow, miasteczko. Kościół par. (nowy, konsek. przez bpa Kozierowskiego 28 VIII 1774) pw. św. Bartłomieja ap. i św. Mikołaja b., wizyt. 1 XII 1779 s. 316—323:
- a. Kościółek pw. św. Rocha w. (nowy), za wałem miasta Wieruszowa s. 319.
— Przy wspom. kościele znajduje się eremitorium i pustelnik s. 321.
- b. Kaplica pw. św. Mikołaja b. poza mostem s. 319.
- c. Kościół szpitalny „pogorzał“ s. 319.
- d. Klasztor Paulinów s. 323.
- e. Swiba, wieś w par. Wieruszów, w której istnieje kaplica publ. s. 319.
11. Czarnożyłny, wieś. Kościół par. (wystaw. w r. 1726, konsek. przez sufr. gnieź. Kraszkowskiego 12 XII 1730) pw. św. Bartłomieja ap., wizyt. 13 XII 1779 s. 326—337:
- a. Kaplica (oratorium) pryw. w miejsc. pałacu (kasz. Adama Brzostowskiego) s. 332.
12. Oszyaków, miasto (oppidum), prepozytura par. Kościół par. (zbud. w r. 1648, konsek. w 1649) pw. św. Jadwigi ks., wizyt. 29 IV 1780 s. 340—346:
- a. Radoszewice, wieś na terenie par. Osjaków, posiadająca kaplicę publ. (konsek. przez bpa Kozierowskiego), której wezwania nie podano s. 343—344.
13. Ruda, wieś, wygasła prepozytura par. Kościół par. (niegdyś kolegiacki) pw. Narodzenia NMP, a opieką („patronus“) św. Wojciecha b., wizyt. 2 V 1780 s. 350—355:
- a. Kamionka, wieś w par. Ruda, gdzie we dworze szlacheckim mieści się kaplica (oratorium) pryw. s. 353.
- b. Kraszkowice, wieś na terenie par. Ruda, mająca kaplicę pryw. w miejsc. dworze s. 353.
„Elenchus ecclesiarum visitatarum“ s. 360.

75

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Syg. akt.] AAG. Wiz. 75.

[2. Tyt. nad.] **Dekrety reformacyjne** wystawione przez biskupa Macieja Grzegorza Garnysza¹⁶⁸ w latach 1779—1780 dla pewnych kościołów w **Dekanatach Radomszczańskim i Brzeźnickim** (Archidiakonatu Uniejowskiego) oraz w **Terytorium Wieluńskim**, po przeprowadzeniu ich wizytacji generalnej.

[3. Daty krań.] 1779—1780.

[4. Opis zew.] Łac.— 2° (34,2×22,8 cm).— Stron (świeżo policzb.) 88; str. czyste: 6, 12, 16, 26, 36, 44, 50, 56, 74, 80, 84.— Księga przeopr. w r. 1974 (we Włocławku), z zachowaniem poprz. wyrep. okładek skórzanych. Brzegi barwione na czerwono. Na 1 s. okł., na naklejce, tłocz. złotem majusk. napis: Decreta reformationum | pro Ecclesia Collegiata | Vielunensi ac pro | nonnullis ecclesijs | in Territorio Vielunen[si] | et alibi consisten[tium] | ann[is] 1779 & 1780. Karty rękopisu częściowo podniszczone i poplamione atramentem.

[5. Syg. daw.] Okrągła pieczęć Archiwum Jasnogórskiego Paulinów z godłem Zakonu i majusk. napisem w otoku: Archivum C.M.C. (s. 2, 10, 88).— Piecz. podłużna z majusk. napisem: Książd | Władysław Kubicki (s. 1).— N 16 (nie zident. zbioru, może ks. Kubickiego) s. 1.

[6. Uwagi] Księga zawiera dekrety ref., wystawione dla zwizytowanych kościołów, opisanych w poz. 74. Kolejność miejscowości jest tu taka sama jak w syg. poprzedniej z tą różnicą, że pomiędzy parafię Pątnów a Lututów (nr 8 i 9 w terytorium wieluńskim) włożono dekret ref. dla kolegiaty i kapituły w Wieluniu oraz kościołów od niej zależnych (s. 59—73).— Jak wiadomo sprawozdanie z wizytacji gen. kolegiaty wieluńskiej nie znajduje się w poz. 74. Było w oddzielnej księdze czy poszycie, którego losy nie są mi znane.— Każdy dekret sporządzony jest w formie dokumentu, uwierzytelnionego podpisem i pieczęcią wizytatora bpa Garnysza, wyciśniętą na sucho, mało widoczną po dwu stuleciach. Dekrety te redagował nie znany z nazwiska notariusz, który wykonał je na papierze z filigranami. Na początku kolejnych dekretów pomieszczono chronologię szczegółową wystawienia owych dokumentów, którą uwzględniam poniżej w zawartości księgi.— Wpisywanie dekretów do księgi — każdego przeważnie od nowej strony czy nawet karty, spowodowało wydarcie wielu kart czystych przez tymczasowych użytkowników akt oraz znaczną ilość stron czystych w aktualnym jej stanie.— W punkcie B tej pozycji nazwy miejscowości kładę w brzmieniu oryginalnym, ale nie specyfikuję już ich rangi prawno-społecznej, odnosząc w tym czytelnika do poz. 74, z którą nin. rękopis stanowi jedną całość wizytacyjną.— Dawniejsze losy tej księgi nie są znane. Nie znajdowała się przed r. 1822 w Gnieźnie, ani

¹⁶⁸ Zob. przyp. 167.

potem w Kaliszu i Włocławku. Z terenu diec. kujawsko-kaliskiej (włocławskiej) przejął ją ks. Władysław Kubicki, zmarły w r. 1937 na stanowisku proboszcza par. Świerczyn i dziek. radziejowskiego, który z wielu innymi przedmiotami charakteru muzealnego przekazał rękopis Jasnej Górze. Stamtąd pozyskał ją w r. 1973 ks. Librowski dla Archiwum Diec. we Włocławku. Tu jest właściwe miejsce akt wizyt. stanowiących z sygn. poprzednią nie tylko jedną wewnętrzną całość, ale również posiadających z nią jednakowy papier, pisarza i oprawę.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

I. Dekrety reformacyjne wydane dla kościołów w dekanacie radomszczańskim s. 3—15:

1. Strzałkow — prep., wyd. 27 X 1779 s. 3—5.
2. Kobbiele — par., wyd. 28 X s. 7—8.
3. Pławno — par., wyd. 30 X s. 9—11.
4. Gidle — par., wyd. 31 X 1779 s. 13—15.

II. Dekrety ref. wydane dla kościołów w dek. brzeźnickim s. 17—32:

1. Mstow — prep. i par., wyd. 2 XI 1779 s. 17—19.
  - a. Kapł. publ. św. Wojciecha, wyd. 2 XI s. 20.
  - b. Rędziny — fil., wyd. 3 XI s. 21—22.
2. Jedlno — par., wyd. 6 XI s. 23—25.
3. Stroża — par., wyd. 7 XI s. 27—28.
4. Działoszyn — par., wyd. 10 XI s. 29—30.
  - a. Trembaczow — fil., wyd. 10 XI s. 31.
  - b. Szczyty — fil., wyd. 10 XI 1779 s. 32.

III. Dekrety ref. wydane dla kościołów w terytorium wieluńskim s. 33—88:

1. Dankow — par. (prep.), wyd. 15 XI 1779 s. 33—34.
  - a. Zaiączki — fil., wyd. 15 XI s. 35.
2. Krzepice — prep. i par., wyd. 16 XI s. 37—39.
  - a. Kośc. szpit. Św. Ducha, wyd. 16 XI s. 40.
3. Parzymiechy — par., wyd. 17 XI s. 41—42.
  - a. Jaworzno — fil., wyd. 17 XI s. 43.
4. Rudniki — par., wyd. 19 XI s. 45—46.
5. Zytniow — par., wyd. 20 XI s. 47—49.
6. Praszka — par. (prep.), wyd. 21 XI s. 51—52.
  - a. Kowale — fil., wyd. 21 XI s. 53.
  - b. Stradziec — fil., wyd. 21 XI s. 54.
7. Dzierzniki — par., wyd. 22 XI s. 55.
8. Pątnow — par., wyd. 23 XI s. 57—58.
9. (Vielunium) — dekret ref. dla kolegiaty wieluńskiej, składający się z 31 punktów, wyd. 24 XI s. 59—71.
  - a-b. Gaszyn i Dąbrowa — fil. s. 71—72.
  - c. Kośc. szpit. Św. Ducha s. 72—73.
10. Lututów — par., wyd. 30 XI 1779 s. 75—76.

11. Wieruszow — par., wyd. 1 XI 1779 s. 77—79.
12. Czarnożyłny — par., wyd. 13 XII 1779 s. 81—83.
13. Ossyakow — par. (prep.), wyd. 29 IV 1780 s. 85—86.
14. Ruda — par., wyd. 2 V 1780 s. 87—88.

76

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Syg. akt.] **AAG. Wiz. 76.**

[2. Tyt. or.] **Visitatio g[enera]lis ecclesiarum nonnullar[um] Territorij Vielunen[sis]**, partim per perillustrem adm. rndm Antonium Gałęski¹⁶⁹, canonicum Coll[e]g[iat]ae et officialem foraneu[m] Consistorij Vielunensis, in Ruda et Oszyakow praepositum, partim per perillrem adm. rdm Jacobum Chrzanowski¹⁷⁰, canonicum Calissien[sem], dicti Consistorij Vielunen[sis] iudicem surrogatum, in Lututow praepositum, visitatores g[e]n[er]ales, à celsmo, illrmo et rmo dno, dno Antonio Casimiro de Ostrow Ostrowski¹⁷¹, Dei et Apostolicae Sedis gratiâ archieppo Gnesnen[si], legato nato, Regni Poloniae et Magni Ducatûs Lithvaniae primate primoquè principe, abbate commendatorio Tynecen[si], Ordinis Aquilae Albae equite, delegatos, anno Dni 1780 expedita.

[3. Daty krań.] 1780.

[4. Opis zew.] Pol. (spraw.), łac. (dekr.).— 2° (33,2×21,4 oraz więcej i mniej cm).— Kart II, 221; karty czyste: I—IV, IIv, 15v, 26v, 28—29v, 35—37v, 43v, 45—47v, 54—54v, 71v, 73—73v, 79v—80v, 86v, 94v—96v, 100v, 109v, 117—117v, 136v—142v, 143v—144v, 153v, 160—162v, 169—169v, 175v, 184v—185v, 190v, 191v—192v, 201v, 203—203v, 210—210v, 217v—219v, 220—220v.— Oprawa współcz. w półskórek, podniszczona (jak i papier, który jest nierówny i postrzępiony) przez insekty, w r. 1974 gruntownie wyrep. i odn. U góry grzbietu tłocz. napis: Visitatio | generalis | nonnullarum | ecclesiarum | Territorii | Vielunensis | Anno Domini | 1780; na dole naklejka Kons. Kal.

[5. Syg. daw.] 170 (Inw. 1918, Chodyński).— № 7 (Spis 1857, Kons. Kal.).

[6. Uwagi] Mamy tu do czynienia z wizytacją generalną, jedną z serii odbytej za pontyfikatu Ostrowskiego w l. 1779—1783. O takim jej

¹⁶⁹ Ks. Antoni Paweł z Gałęzek **Gałęski** h. Korab, kanonik i oficiel wieluński, prepozyt par. Ruda i Osjaków w dek. rudzkim. (ADW: AAG. Wiz. 76).

¹⁷⁰ Ks. Jakub Tadeusz z Loniowa **Chrzanowski**, prawdop. h. Nowina, kanonik kaliski, surogat Kons. Wieluńskiego, prepozyt par. Lututów. (ADW: AAG. Wiz. 76.—Por. przyp. 161).

¹⁷¹ Zob. przyp. 156.

charakterze zaświadcza: tytuł księgi, skrót. jego nagłówek na grzbiecie, tytułatura obu wizytatorów, wiele wyrażeń w tekście rękopisu, instrukcja wizyt., wydana drukiem i stosowana w czasie lustracji, której jednak nie wpisano do akt, zawartość materiałowa, posiadająca w sobie zarówno sprawozdania wizyt., jak też dekrety reformacyjne, zwane tutaj skromnie „Puncta ad decretum reformationis pro ecclesia parochiali N”.— Jest to wizytacja całkowita, łącznie zewnętrzna i wewnętrzna.— Spotykamy się tu z czystopisem akt, chociaż wykonanym nieprzejrzyście, a miejscami nawet niestannie, z przekreśleniami.— Lustrację przeprowadzało dwóch wizytatorów delegowanych, mianowicie kanonicy Antoni Gałęski i Jakub Chrzanowski. Pierwszy zwizytował parafie (wyliczane tu topogr. wg księgi): Kadłub, Krzyworzeka, Łagiewniki, Ożarów, Raczyn, Biała, Bolesławiec, Czastary, Łyskornia, Mieleszyn, Naramice i Wójcin. Pozostałe parafie odwiedził kanonicznie prep. Chrzanowski.— Wizytacja nin. objęła resztę parafii oficjałatu wieluńskiego, nie zlustrowaną przez bpa Garnysza (zob. poz. 74). Zwizytowano tu jedną parafię dekanatu krzepickiego oraz ogół kościołów par. w dek. rudzkim i wieruszowskim.— Dekrety ref. idą w poszczeg. parafiach bezpośrednio po sprawozdaniach wizyt. Obydwa wizytatorzy uwierzytelniali kolejne sprawozdania swymi pieczęciami i podpisami z pełną tytułaturą, a dekrety tylko takimiż podpisami.— Protokoły wizyt. redagowane są po polsku (za wyjątkiem parafii Bolesławiec, gdzie większość opisano w jęz. łacińskim, a ponadto na marginesie pomieszczono nagłówki instrukcji wizyt.), a dekrety po łacinie. Na początku każdego sprawozdania widnieje jakby streszczenie tytułu księgi, podające zleceniodawcę lustracji gen. (a-bpa Ostrowskiego) i obu wizytatorów.— Pismo księgi pochodzi zasadniczo od jednego, nie zident. notariusza. Wykonane jest na papierze filigranowym, ale nierównego, tak pod względem długości, jak i szerokości formatu. Stąd w 4 punkcie opisu księgi podałem po zasadniczych wymiarach „oraz więcej i mniej cm”. U dołu karty w wielu miejscach zawinięte.— Sekretarz wizytacji umieścił na przedzie kolejnych sprawozdań (za wyjątkiem Bolesławca) chronologię szczegółową marszruty wizyt., którą zachowałem w części B repertoriowanej pozycji.— Pod względem treści wizytacja opisywana jest podobna do poprzednich i następnych generalnych z czasu rządów prym. Ostrowskiego. Trzeba zbadać, czy owe 7 wierszy tekstu, znajdujących się na k. 143, rzeczywiście odnoszą się do Bolesławca. Charakterystycznym dla terytorium wieluńskiego jest wpisywanie przez proboszczów inwentarzy kościelnych i beneficjalnych do ksiąg metrykalnych. Właśnie ta wizytacja kilka razy o tym wspomina, np. na k. 50 odnośnie par. Łaszów.— W treści tego rękopisu raczej nie napotkałem błędów w chrono-

logii i nazwiskach. Co do tych ostatnich na k. 127 położono „Sophi” zamiast Goski (bp bakowski).— Wspólcz. topogr. „sumariusz” wizytowanych kościołów par. znajduje się na k. 220—220v.— Księga dostarczona przez wizytatorów do Łowicza, została z czasem przewieziona do Gniezna, skąd w r. 1822 wydano ją do Kalisza, a po 1885 sprowadzono do Włocławka.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

I. Dekanat krzepicki k. 1—9v:

1. Mierzyce, wieś. Kościół par. pw. św. Katarzyny pm., wizyt. 23 VI 1780 k. 1—9v:
  - a. Toporow, wieś. Filia par. Mierzyce z kościołem pw. Wniebowzięcia NMP k. 3v—4.

II. Dekanat rudzki k. 10—109:

1. Chotów, wieś. Kościół par. (wystaw. w r. 1624 star. prob. Grzegorza Manickiego, konsek. w 1625 przez bpa bak. Goskiego) pw. św. Marcina b. i „z nabożeństwa z dawna przybranego” św. Idziego op., wizyt. 28 VI k. 10—15, 16—16v:
  - a. Kurow, wieś w par. Chotów, gdzie we dworze kasz. sądeckiej znajduje się kaplica pryw. k. 12v.
2. Kadłub, wieś. Kościół par. pw. św. Andrzeja ap., wizyt. 2 VI k. 17—21v:
  - a. Popowice, wieś. Filia par. Kadłub z kościołkiem pw. Wszystkich Świętych k. 18—18v.
  - b. Grębin, wieś. Filia par. Kadłub z kościołem pw. Trójcy Św. k. 18v—19.
3. Komorniki, wieś. Kościół par. (zbud. nakł. dziedz. Andrzeja Wolickiego, konsek. 31 X 1632 przez sufr. płoc. Starczewskiego) pw. św. Mikołaja b., wizyt. 30 VI k. 22—26, 27—27v.
4. Krzyworzeka, wieś. Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap., wizyt. 3 VI k. 30—34v.
5. Łagiewniki, wieś. Kościół par. (wystaw. nakł. burgr. wiel. Jana Brodnickiego w r. 1623, konsek. w 1625) pw. Ścięcia św. Jana Chrzc., wizyt. 8 VI k. 38—43, 44—44v.
6. Łaszow, wieś. Kościół par. pw. św. Jana Chrzc., wizyt. 24 VI k. 48—53v.
7. Mokrsko, wieś. Kościół par. pw. św. Stanisława b., wizyt. 29 VI k. 55—66v:
  - a. Wroblewo, wieś na terenie par. Mokrsko, będąca do r. 1538 ośrodkiem oddzielnej parafii, z kościołem pw. Wszystkich Świętych, po którym nie ma śladu k. 55.
  - b. Mokrsko — kaplica pryw. w pałacu kolatorskim (rodz. Kozuchowskich z Kozuchowa h. Dzik) k. 59v.
8. Ożarów, wieś. Kościół par. (odbud. w r. 1775 nakł. podst. wiel. Wojciecha Bartochowskiego) pw. św. Marii Magdaleny, wizyt. 6 VI k. 67—71, 72—72v:

- a. Wierzbie, wieś. Filia par. Ożarów z kościołem pw. św. Leonarda op. k. 69.
9. Raczyn, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b., wizyt. 9 VI k. 74—79.
  10. Rudlice, wieś. Kościół par. (konsekr. 30 IX 1601 przez bpa przem. Pstrokońskiego) pw. św. Mikołaja b., wizyt. 14 VI 1780 k. 81—86, 87—87v.
  11. Skomlin, wieś. Kościół par. (wystaw. przed 30 laty nakł. kasz. wiel. Władysława Bartochowskiego) pw. św. Filipa i Jakuba ap., wizyt. 19 IX 1780 k. 88—94.
  12. Wierzchlas, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b., wizyt. 20 VI 1780 k. 97—100, 101—101v.
  13. Wydrzyn, wieś. Kościół par. (konsekr. przez sufr. gnieź. Kraszkowskiego) pw. Znalezienia Krzyża św., wizyt. 15 VI 1780 k. 102—109:
    - a. Staw, wieś w par. Wydrzyn, posiadająca kaplicę pryw. we dworze szlacheckim k. 104.

Dziekanem dekanatu rudzkiego jest ks. Mateusz Kisielewicz, proboszcz par. Łaszów k. 51v.

III. Dekanat wieruszowski k. 110—217:

1. Biała, wieś. Kościół par. (zbud. ok. r. 1743 nakł. Franciszka Ksawerego Psarskiego, stol. i sędz. grodz. wiel.) pw. św. Piotra w Okowach, wizyt. 5 VII 1780 k. 110—116v:
  - a. Wiktorow, wieś. Filia par. Biała z kościołem pw. św. Zygmunta kr. „i z nabożeństwa przybranego“ św. Walentego m. k. 112v—113.
2. Bolesławiec, miasto (oppidum). Kościół par. (odbud. po pożarze z r. 1702 nakł. Mikołaja Zebrzydowskiego, star. gen. krak. i bolesł. — 12 ołtarzy, konsekr. 10 X 1723 przez sufr. gnieź. Kraszkowskiego) pw. Trójcy Św. k. 118—136:
  - a. Kościół pw. św. Małgorzaty pm., dawny parafialny, stojący przy drodze do wsi Mieszyn, konsekr. 22 IV 1625 przez bpa bak. Goskiego k. 126v—127.
  - b. Klasztor Premonstratentek (Norbertanek) na przedmieściu k. 134.
3. Cieszęcin, wieś. Kościół par. (wystaw. star. prob. Walentego Prońskiego) pw. św. Wojciecha b., wizyt. 12 IX 1780 k. 145—153, 154—154v:
  - a. Węglowice i Wąglowice, wieś na terenie par. Cieszęcin, w której istnieje kościół lub kaplica publ. (zbud. nakł. dziedz. Stanisława Walknowskiego) pw. Trójcy Św. k. 148—149.
  - b. Ostrowek, wieś w par. Cieszęcin, mająca kościół wzgl. kaplicę publ. przyp. pw. św. Wawrzyńca m. k. 149—150.
4. Czastary, wieś. Kościół par. (wystaw. w r. 1751 nakł. ks. Aleksandra Sułkowskiego, star. sokol.) pw. Narodzenia NMP, wizyt. 9 VII 1780 k. 155—159v.
5. Dzierzkowice, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1753 nakł. Ludwika Koźmińskiej, ksieni Cysterek z Ołoboku) pw. św. Jakuba ap., wizyt. 16 IX 1780 k. 163—168v:
  - a. Lubnica, wieś. Filia par. Dzierzkowice z kościołem pw. Wniebowzięcia NMP k. 165—165v.
6. Łyskornie, wieś. Kościół par. (wystaw. nakł. Chryzostoma Giżyckiego, sędz. wiel.) pw. św. Marii Magdaleny, wizyt. 6 VII 1780 k. 170—175, 176.

7. Mieszyń, wieś. Kościół par. (zbud. ok. 20 lat temu) pw. św. Marii Magdaleny, wizyt. 11 VII k. 179—184:
    - a. Chrościna, wieś. Filia par. Mieszyń z kościołem pw. św. Mikołaja b. k. 180v.
  8. Naramice, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 6 VII k. 186—190, 191.
  9. Sokolniki, wieś. Kościół par. (wystaw. w r. 1731 nakł. Aleksandra Sułkowskiego, księcia na Bielsku i dzierżawcy starostwa sokol.) pw. św. Mikołaja b., wizyt. 28 VII k. 193—201, 202—202v:
    - a. Ochędzeni i Ochędzeń, wieś na terenie par. Sokolniki, gdzie znajduje się kaplica publ. pw. św. Anny k. 196v—197v.
  10. Walichnowy, wieś. Kościół par. (zbud. w 1723 nakł. Pawła Załuskowskiego, podcz. kal. i tr. konsek. przez sufr. gnieź. Kraszkowskiego) pw. św. Marcina b., wizyt. 27 VII k. 204—209v.
  11. Wójcin, wieś. Kościół par. (wystaw. star. prob. Piotra Ochęckiego) pw. św. Katarzyny pm. i „przybranego patrona“ św. Walentego m., wizyt. 16 VII 1780 k. 211—217:
    - a. Zdzar, wieś. Filia par. Wójcin z kościołem (zbud. niedawno star. prob. Marcina Jezierskiego) pw. św. Bartłomieja ap. k. 213—213v.
- Współcz. topogr. wykaz zwizytowanych kościołów par. na k. 220—220v.

77

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Syg. akt.] **AAG. Wiz. 77.**

[2. Tyt. or.] *Visitationes Ecclesiarum Collegiatarum Uniejoviensis, Si-radiensis, Łascensis et Cureloviensis, tum Parochialis Petricoviensis sub auspiciis celsissimi, illustrissimi, excelentissimi et reverendissimi domini, domini Antonij Casimiri de Ostrow Ostrowski¹⁷², archiepiscopi Gnes-nensis, legati nati, Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae primatis primique principis etc., Ordinis Aquilae Albae equitis, per illustrissimum, excellentissimum et reverendissimum dominum Joannem Nicolaum à Dem-bowa Gora Dembowski¹⁷³, episcopum Drasensem et coadjutorem Camenecensem Podoliae, Ordinis Sancti Stanislai equitem, visitatorem g[e]n[er]alem delegatum inchoatae et perfectae anno Domini MDCCCLXXX.*

[3. Daty krań.] 1780.

[4. Opis zew.] Łac., pol.— 2° (37×24 cm).— Strona X, 645; s. 112 podwójna, na skutek czego aż do końca niepoprawna paginacja; str. czy-

¹⁷² Por. przyp. 156.

¹⁷³ Jan Mikołaj z Dembowej Góry **Dembowski** h. Jelita (1729—1809), od r. 1775 biskup tyt. drażeński i koadiutor kamieniecki, od 1795 tamt. ordynariusz bez możności wykonywania swej władzy. (PSB, V 89.— Szostkiewicz s. 44.— ADW: AAG. Wiz. 77).

ste: II, III—V, VIII, 4, 643—645.— Oprawa współcz. w skórę, podnisz., w r. 1974 wyrep., brzegi barwione na czerwono. Na grzbiecie u góry tłocz. majusk. napis: *Visitationes | Dembowianae | ecclesiarvm | colegiatarvm [s] | Siradien. Unieiovien. | Łascen. et Curelov. | tum parochialis | Petri-covien. expedit. | A.D. MDCCLXXX.* Na dole naklejka Kons. Kal.

[5. Syg. daw.] 109 (Inw. 1918, Chodyński).— № 6 (Spis 1857, Kons. Kal.).

[6. Uwagi] Jest to wizytacja generalna, jedna z serii przeprowadzonej w czasie rządów a-bpa Ostrowskiego w l. 1779—1783. O takiej jej randze świadczą: tytuł księgi, delegacja wystaw. przez prymasa dla wizytatora, tytułatura Dembowskiego, wiele wyrażeń w tekście rękopisu, repertoriowana dokumentacja, zawierająca w sobie sprawozdania wizyt. i dekrety ref.— Mamy tu do czynienia z wizytacją ogólną, tak zewnętrzną jak i wewnętrzną.— Księga stanowi czystopis akt, wykonany starannie na papierze ze znakami wodnymi.— Z wymienionych w dok. delegacyjnym instytucji wizytator nie zlustrował kolegiaty w Wieluniu, którą przejął bp Garnysz (zob. syg. 75), i prepozytury w Szadku. Wbrew wspom. dokumentowi i tytułowi akt dokumentacja rękopisu uwzględnia kolejno następ. ośrodki, idące z zachodu na wschód: Uniejów, Sieradz, Łask, Piotrków i Kurzelów.— Jest to wizytacja bardzo ważna tak ze względu na bogate opisy sławnych instytucji, jak też na fakt, że Piotrków posiada obecnie tylko kilka podobnych przekazów, a Kurzelów jedynie dwa (pierwszym z nich jest poz. 60 z r. 1765). Drugi egzemplarz nin. akt dla Piotrkowa znajduje się w Archiwum Archidiec. w Gnieźnie pod syg. E 46.— Akta składają się ze sprawozdań wizyt. i dekretów ref., idących w poszczeg. miejscowościach za tymi pierwszymi. Jedne i drugie posiadają szereg ółową datację, którą przekazuję w drugiej części pozycji.— Na końcu każdego dekretu ref. znajduje się uwierzytelnienie akt przez wizytatora podpisem i dużą, pięknie wykonaną pieczęcią opł. oraz podpisem sekretarza lustracji, którym był ks. Józef Dąbrowski, notariusz ap. i kanonik hon. łowicki (s. 147, 239, 379, 531, 639). Księgę jednak pisały 2 lub 3 osoby.— Z dokumentów odnoszących się do formalnej strony przeprowadzenia wizytacji mamy tu adres dedykacyjny od lustratora dla arcybiskupa (s. IX—X), delegację wystaw. przez Ostrowskiego dla Dembowskiego do odbycia wizytacji (s. 1—3) oraz — napotkane tu po raz pierwszy — pięciokrotne akty rozpoczęcia i zakończenia wizytacji w poszczeg. ośrodkach (s. 103—114, 226—230, 348—356, 518—520, 624—628).— Opisy kolegiat zredagowano na podstawie instrukcji wizyt. z 27 lipca 1778 r., a parafii piotrkowskiej wg punktów z 17 lutego tr., obydwu nie wpisanych do tej księgi.— Spośród drobniejszej treści księgi zasługują na uwagę następujące: duża pieczęć

a-bpa Ostrowskiego wyciśnięta na sucho (s. 3), 5 piecz. opł. bpa Dembowskiego, wielkie i piękne herby tegoż prymasa (s. VI) oraz wizytatora (s. VII), znaleziona data (r. 1766) przeniesienia oficjałatu i konsystorza for. z Wolborza do Piotrkowa (s. 511), wiadomość o spalonych aktach wizytacji gen. a-diak. łęczyckiego, przeprowadzonej w r. 1699 przez kanclerza kapituły gnieź. Andrzeja Łąckiego (s. 380, 426, 460, 520), katalogi książek bibliotek kap. w Łasku (s. 257—261) i Kurzelowie (s. 553—556), rozbudowane patrocinium kościoła kolegiackiego w Uniejowie (s. 9).— W księdze zdarzają się również błędy chronologiczne, np. na s. 462 podano, iż Szwedzi dokonali zniszczeń w Piotrkowie w r. 1676, podczas gdy miało to miejsce w 1656, oraz że prał. Szaniawski wizytował kościoły piotrkowskie w r. 1756, chociaż było to w 1766 (poz. 65).— Podkreślenia czarnym ołówkiem w opisie kolegiaty sieradzkiej mogą pochodzić od ks. Walerego Pogorzelskiego sprzed r. 1927, a w łaskiej: dokonane ołówkiem cęglatym — od ks. J.K. Kołdowskiego ok. 1860 i czarnym (daty na marginesach) — od ks. Henryka Rybusa sprzed 1939. Nie likwidowałem ich.— Wspólcz. topogr. spis ważniejszych przedmiotów w księdze znajduje się na s. 640—642.— Akta przekazane przez bpa Dembowskiego do kancelarii prym. Ostrowskiego w Łowiczu lub w Skierniewicach, dostały się potem do Gniezna, skąd w r. 1822 wydano je do Kalisza, a po 1885 zwieziono do Włocławka.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

Herb a-bpa Ostrowskiego (Grzymała), wykonany artystycznie piórkiem, na całej s. VI.

Podobnie wykonany herb bpa J. M. Dembowskiego (Jelita) na całej s. VII.

Adres dedykacyjny bpa Dembowskiego skierowany do prym. Ostrowskiego s. IX—X.

A-bp Ostrowski deleguje (Skierniewice, 11 września 1779 r.) bpa Dembowskiego do przeprowadzania wizytacji gen. kolegiat uniejowskiej, kurzelowskiej, sieradzkiej, wieluńskiej i łaskiej oraz prepozytur par. w Piotrkowie i Szadku (dok. z piecz. Ostrowskiego wyciśniętą na sucho oraz z podpisem tegoż i ks. Grzegorza Zachariasiewicza, regensa kancelarii prym.) s. 1—3.

I. Uniejów, miasto s. 5—147:

Ia. Sprawozdania wizytacyjne s. 5—114.

1. Kościół kolegiacki i zarazem parafialny (zbud. i konsek. przez a-bpa Jarosława ze Skotnik ok. r. 1349) pt. (titulus) Wniebowzięcia NMP, opieką (patrocinium) św. Floriana m., wezw. (invocatio) św. Wawrzyńca m., św. Wojciecha i Stanisława bb., z modlitwą (cum collecta) o bł. Bogumile b. s. 5—80:

— Kościół, jego ołtarze (4), kaplice (3) oraz ich inwentarz s. 5—28.

- Prałatury i prałaci (4: prepozyt, archidiakon, dziekan, kustosz), kanonie i kanonicy gremialni (6), kanonicy nadliczbowi oraz ich uposażenie s. 28—59.
- Kolegium wikariuszy s. 59—68.
- Kolegium mansjonarzy (eryg. przez a-bpa Zbigniewa Oleśnickiego w r. 1491) s. 69—76.
- Szkoła i szpital s. 79.
- a. Prepozytura prosta Benedyktynów z kościołem (fund. w r. 1365 przez a-bpa Jarosława) pw. św. Mikołaja, stojącym na końcu nowego miasta, nad samą fosą, obecnie spalonym s. 80—86.
- b. Prepozytura szpitalna Św. Ducha z kościołem pod tymże wezw. (eryg. w r. 1283 przez a-bpa Jakuba Świnkę), położonym na nowym mieście, „w ulicy ku Warszawie ciągnącej się“ s. 87—92.
- c. Kościół pw. Bożego Ciała na starym mieście (wystaw. w r. 1739 na miejscu poprz. zniszczonego przez Szwedów) s. 92—97.
- d. Kościółek albo kaplica (oratorium) pw. św. Wojciecha b., znajdujący się nad rz. Wartą, na południe od miasta (pośw. w r. 1613) s. 97—99.
- e. Kościółek pw. św. Antoniego op., „w polu uniejowskim stojący“ (zbud. ok. 80 lat temu, dedyk. w r. 1749) s. 99—103.

Akt rozpoczęcia (28 II 1780) i zakończenia wizytacji w Uniejowie wraz z odbyciem kapituły gen. i rewizją (10 III 1780) relikwii bł. Bogumiła; w związku z relikwiami zamieszczono kopie dok. Ostrowskiego i Dembowskiego s. 103—114.

Ib. Dekret reformacyjny dla kolegiaty i jej duchowieństwa, pozostałych kościołów w mieście Uniejowie oraz parafii Spicimierz, inkorp. kolegium mansjonarzy, składający się z 31 punktów (wystaw. w Skierniewicach 28 VIII 1780, obwarowany na s. 147 piecz. opł. Dembowskiego oraz podpisami jego i notariusza wizytacji J. Dąbrowskiego) s. 114—147.

II. Sieradz, miasto s. 148—239:

Ila. Sprawozdania wizytacyjne s. 148—230:

1. Kościół kolegiacki i jednocześnie parafialny (do r. 1729 tylko par.) pw. Wszystkich Świętych; poprz. świątynie kolegiackie: 1) kaplica pw. Rozesłania Apostołów na zamku królewskim (w. XV) i kościół pw. Trójcy Św. (od w. XVI) s. 148—222:
  - Kościół, jego ołtarze, kaplice, wystrój s. 148—165.
  - Prałatury i prałaci (2: prepozyt, kustosz), kanonie i kanonicy gremialni (5) oraz ich uposażenie s. 165—194.
  - Kolegia wikariuszy i mansjonarzy (eryg. w r. 1612) s. 195—207.
- a. Kościół pw. Trójcy Św., dawny kolegiacki, znajdujący się wśród bagien rz. Warty, opustoszały s. 222—223.
- b. Kościółek pw. św. Mikołaja b., stojący na końcu przedmieścia południowego, we wsi Góra s. 223—225.
- Szkoła parafialna (kolegiacka) s. 225.

Akt rozpoczęcia (22 V 1780) i zakończenia wizytacji w Sieradzu łącznie z odprawieniem kapituły gen. s. 226—230.

IIb. Dekret reformacyjny¹⁷⁴ dla kolegiaty oraz jej duchowieństwa, zredagowany w 12 punktach (dat. w Skierniewicach 12 XII 1780, uwierzytelniony w ten sam sposób jak dla Uniejowa) s. 230—239.

III. Łask, miasto s. 240—379:

IIIa. Sprawozdania wizytacyjne s. 240—356:

1. Kościół kolegiacki i zarazem parafialny (zbud. i konsek. ok. r. 1525 przez a-bpa Łaskiego) pw. Niep. Poczęcia NMP, św. Michała arch., św. Jana Chrzc., św. Anny i św. Doroty pm. (spalony w r. 1747); parafię w Łasku eryg. 17 V 1366 a-bp Jarosław ze Skotnik, 30 IV 1509 wyniósł ją do rangi prepozytury a-bp Boryszewski, a kolegiaty — 2 III 1525 a-bp Łaski s. 240—326:

— Kościół, zw. bazyliką (s. 240), jego ołtarze, kaplice, inwentarz s. 240—253.

— Spis wotów w kaplicy Matki Boskiej (przy obrazie o tejże nazwie) s. 254—257.

— Inwentarz książek księgozbioru kolegiaty w Łasku (nie numerowane) s. 257—261.

— Prałatury i prałaci (3: prepozyt, dziekan, kustosz), kanonie i kanonicy gremialni (7) oraz ich uposażenie s. 262—296.

— Wykaz aniwersarzy i mszy fundowanych s. 296—298.

— Sumariusz dokumentów pergaminowych kolegiaty s. 298—302.

— Opisy rezydencji prałackich i kanonickich s. 304—314.

— Kolegia wikariuszy i mansjonarzy s. 314—324.

— Jurysdykcja prepozyta-infulata łaskiego s. 324—325.

— Szkoła parafialna (kolegiacka) s. 325—326.

a. Prepozytura szpitalna Św. Ducha z kościołem pod tymże tyt. (odbud. w r. 1666 po pożarze) s. 326—341.

b. Prepozytura prosta z kościołem św. Anny, stojącym za miastem (odbud. w r. 1659) s. 341—347.

Akt rozpoczęcia (29 V 1780), zawieszenia (10 VI 1780), powtórnego zawieszenia (11 IX 1780), kontynuacji (5 X 1780) i zakończenia wizytacji w Łasku wraz z odbyciem kapituły gen. s. 348—356.

IIIa. Dekret reformacyjny dla kapituły, jej duchowieństwa i kościoła szpitalnego, składający się z 26 punktów (wystaw. w Skierniewicach 12 XII 1780, uwierzytelniony tak samo jak dwa powyższe) s. 356—379.

IV. Piotrków, miasto królewskie i Rzeczypospolitej s. 380—531:

IVa. Sprawozdania wizytacyjne s. 380—520:

1. Kościół parafialny i prepozyturalny (wystaw. przed r. 1300) pw. św. Jakuba ap. i św. Stanisława b., położony przy Bramie Wolborskiej s. 380—517:

¹⁷⁴ Drugi egzemplarz tegoż dekretu, wykonany w formie foliału (2°) na papierze ze znakami wodnymi, z podobnym uwierzytelnieniem przez wizytatora, znajduje się w Archiwum Diec. we Włocławku, w aktach par. Sieradz. (Inw. 1918 — Chodyńskiego, cz. syg. 127 nie uwidocznionej na dokumencie). Oprawa jego z r. 1974 w płótno, stron (świeżo policzb.) 16, zapis. 13; rękopis nie posiada syg.

- Kościół, jego ołtarze (9), kaplice (3), ogrójec oraz ich wystrój i uposażenie s. 380—447.
- Wykaz wotów s. 389—391, a w szczególności przy wielkim ołtarzu, w którym znajduje się obraz Zaśnięcia NMP, pochodzący z daru kr. Bony s. 380, 398—399.
- Szkoła parafialna s. 461.
- Domostwa i uposażenie prepozyta par., kolegium wikariuszy, prepozyta (prepozytura sympliczna) i prebendarzy kaplicy św. Krzyża w kościele par. s. 477—514.
- a. Kościółek pw. **N a w i e d z e n i a** NMP na Przedmieściu Krakowskim (fund. ok. r. 1373 nakł. star. sier. Jana Kmity, dedyk. 12 III 1664 przez sufr. płoc. Czyżewskiego pt. św. Józefa oraz św. Urszuli i Barbary pm.) s. 455—461.
- b. Prepozytura szpitalna Św. Trójcy z własną kaplicą, „przy drodze z Piotrkowa do Krakowa idącej“ (odbud. i pośw. w r. 1757, po zniszczeniach szwedzkich 1656) s. 461—475:
  - 1° Szpital albo Dom Miłosierdzia (Bożego), wystaw. przed r. 1710 naprzeciw wspom. prep. szpitalnej przez ks. Aleksandra Brzytwińskiego s. 471—475.
- c. Kolegium Pijarów eryg. ok. r. 1680 s. 514—515.
- d. Kolegium pojezuickie s. 515.
- e. Konwent Dominikanów fund. ok. r. 1349 s. 515.
- f. Klasztor Franciszkanów Konw. założony ok. r. 1616 s. 516.
- g. Konwent Bernardynów powstały ok. r. 1680 s. 516.
- h. Klasztor Dominikanek s. 516—517.
- i. Bożnica żydowska „jest na Wielkiej Wsi“, „w równej linii z kościołem OO. Franciszkanów i nie bardzo daleko nad drogą Warszawską“ s. 476—477.
- j. Byki, wieś w par. Piotrków, gdzie w pałacu Michała Wężyka, podcz. mowl., znajduje się kaplica pryw. s. 475—476.
- k. Szydłów, wieś na terenie par. Piotrków, posiadająca kaplicę pryw. w majątku Ruperta Dunina s. 476.

Akt rozpoczęcia (19 VI 1780) i zakończenia wizytacji w Piotrkowie s. 518—520.

IVb. Dekret reformacyjny dla kościoła par. i prep. w Piotrkowie, zredagowany w 17 punktach (dat. w Skierniewicach 12 XII 1780, uwierzytelniony w ten sam sposób jak trzy powyższe) s. 520—531.

V. Kurzelow, miasto s. 532—639:

Va. Sprawozdania wizytacyjne s. 532—628:

1. Kościół kolegiacki i jednocześnie parafialny (zbud. nakł. a-bpa Jarosława ze Skotnik i przez niego konsek. w r. 1360) pw. Wniebowzięcia NMP; parafię w Kurzelowie eryg. w r. 1118 a-bp Jakub ze Żnina, kościół wyniósł do godności kolegiaty w 1364 a-bp Jarosław s. 532—622:
  - Wygląd zewn. i wewn. kościoła s. 532—537.
  - Bogaty inwentarz rzeczy kościelnych s. 537—553.
  - Katalog książek Biblioteki Kolegiaty Kurzelowskiej (203 dzieła bez liturgicznych) s. 553—556.

- Księgi metrykalne par. K. s. 556—557, akta Konsystorza For. K. i akta kapituły w K. s. 557.
- Prałatury i prałaci (5: prepozyt, dziekan, archidiacon, kustosz, scholastyk), kanonie i kanonicy gremialni (4), kanonik hon. oraz ich uposażenie s. 558—569.
- Sumariusz czynszów kolegiaty i kapituły s. 570—573, 575—581.
- Wykaz aniwersarzy kapituły większej s. 573—574.
- Sumariusz ważniejszych dokumentów kolegiaty i kapituły; m.in. mowa tu o statutach i dekretach powizyt. wydanych dla kapituły, o kopiarzu kolegium wikariuszy s. 581—583, a także 534, 569.
- Opisanie kurii prałackich i kanonickich oraz majątków kapituły s. 584—597.
- Kapituła mniejsza czyli kolegium wikariuszy (eryg. przez a-bpa Jarosława w l. 1364/69) s. 597—613 i 532.
- Aniwersarze kapituły mniejszej w K. s. 602—603.
- Kurzelowska Szkoła Kolegiacka (istniejąca od r. 1369) s. 613—617.
- Szpital parafialny (kolegiacki) s. 617—621.
  - a. „Opisanie kościółka św. Wojciecha w Kurzelowie, stojącego na wschód słońca, do miasta idąc od kolegiaty kroków 65, na tym samym miejscu, gdzie przed r. 1360 kościół stał parafialny“ s. 622—623.
  - b. „Opisanie kościółka Anny św. na górze pod Kurzelowem, na wschód słońca, przez dwór idąc od kolegiaty kroków 441“, sprzed r. 1521 s. 623.

Akt rozpoczęcia (3 VII 1780) i zakończenia wizytacji w Kurzelowie łącznie z odprawieniem kapituły gen. s. 624—628.

Vb. Dekret reformacyjny dla kolegiaty i kapituły oraz kolegium wikariuszy w Kurzelowie, składający się z 18 punktów (wystaw. 12 XII 1780 w Skierniewicach, uwierzytelniony tak samo jak cztery poprz.) s. 628—639.

Współcz. topogr. elench. ważniejszych wpisów w księgę s. 640—642.

78

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Syg. akt.] **AAG. Wiz. 78.**

[2. Tyt. or.] Acta seu alias **protocollon** actorum visitationis **generalis** ecclesiarum **Archidiaconatus Calissien[is]** autoritate olim celsmi, illustrissimi et rndsmi domini, dni Antonii Casimiri de Ostrow Ostrowski¹⁷⁵, Dei et Aplicae Sedis gratia archiepiscopi Gnesnen[is], legati nati, Rni Poloniae et MD Lithvae primatis primiq. principis, abbatis comdtrij Tynecensis, per perillrem, rnum dnum Josephum Gembarth¹⁷⁶,

¹⁷⁵ Zob. przyp. 156.

¹⁷⁶ Józef Gabriel Gembarth, synowiec prał. Aleksandra (por. przyp. 45), h. Jastrzębiec (1743—1821). Jezuita, potem kanonik gnieźnieński i łowicki oraz ofi-
cjał kaliski, nast. od r. 1814 ofi-
cjał gen. i sufragan gnieź. z tytułem bpa patareń-

eccle[si]arum Almae Metrop[ol]i[it]an[ae] Gnesnen[sis], Insignis Col[legia]-
tae Lovicien[sis] can[oni]cum, officialem Calissien[sem], specialiter delega-
tum visitatorem generalem, a^o Dni 1781, 1782, 1783-tio expeditae; post
celsissimi delegantis fata conscripta ac ad archipraesuleos archidiaeceseos
fascēs nunc feliciter gubernanti celmo, illmo, rndsmo dno, dno Michaeli
Georgio principi P o n i a t o w s k i¹⁷⁷, Dei et Aplicae Sedis gra[ti]a ar-
chieppo Gnesnen[si], legato nato, primati Rni Poloniae et MD Lithvae
primoq. principi, abbati comdrio Cerven[scensi] et Tynecen[si], Ordinum
Aquilae Albae et S. Stanislai equiti relata et consecrata.

[3. Daty krań.] 1781—1783.

[4. Opis zew.] Łac., pol.— 2° (34,8×21,5 i mniej cm).— Kart VIII,
z których Iv—IIv czyste; 147 — wśród nich czysta 147v; 62 — i tu czy-
ste: 16v, 47v, 58v; 87, a pośród nich: 24 potrójna, 44 poczwórna i 24bv
czysta; 53; 50, między którymi 50v czysta; wreszcie X—XIV, gdzie XI—
XIV czyste.— Oprawa współcz. w skórę, znacznie podnisz., zwłaszcza
w dolnych rogach, w r. 1974 całkowicie wyrep. Ślady po 2 rzemykach
do zawiązywania. Papier przy brzegach trochę postrzępiony. Pomędzy
poszczeg. dekanatami założone w poprzek skórzane paski przedzielające.
U góry grzbietu, na or. naklejce, tłocz. majusk. napis: Acta | visit. gnalis |
Archidiac. | Calissiensis | 1781. 178II [s]. 1783. Na dole nalepka Kons. Kal.

[5. Śyg. daw.] 171 (Inw. 1918, Chodyński).— № 8 (Spis 1857, Kons.
Kal.).

[6. Uwagi] Mamy tu do czynienia z wizytacją generalną, jedną
z serii odbytej w l. 1779—1783 za pontyfikatu Ostrowskiego. O takim
jej charakterze zaświadczenia: tytuł księgi, skróc. jego nagłówek na grzbie-
cie rękopisu, tytułatura wizytatorów, wiele wyrażen w tekście kodeksu,
instrukcje wizyt. stosowane podczas lustracji, zawartość materiałowa
dzieła, obejmująca w sobie zarówno sprawozdania wizyt., jak też dekrety
ref.— Jest to wizytacja całkowiata, łącznie zewnętrzna i wewnętrzna.—
Spotykamy się tu z b r u d n o p i s e m dokumentacji wizyt., jednak
w a ż n y m choćby z tego względu, że jego czystopis rozbity jest od r. 1822
pomędzy Archiwum Gnieźnieńskie, posiadające przeszło 3/5 nin. akt
(syg. E 22c) i Włocławskie, zachowujące ich mniej aniżeli 2/5 (poz. 79).—

skiego. Oprócz wizytacji kan. przeprowadzał także lustrację gospodarcze arcybi-
skupstwa. (Korytkowski P, II 50—52, 635.— Wieteska s. 123.— ADW: AAG. Wiz.
78—79).

¹⁷⁷ Michał Jerzy Poniatoński h. Ciołek (1736—1794), brat królewski, kolejno
sekretarz w. kor., biskup tyt. cydoński i koadiutor płocki (od r. 1773), tamt. ordy-
nariusz (od 1774), administrator diec. krakowskiej (od 1775), wreszcie arcybiskup
gnieźnieński i prymas Polski (od 1785). M.in. był członkiem Rady Nieustającej
i prezesem Komisji Edukacji Narodowej. (Korytkowski A, V 151—214.— A.J. No-
wowiejski: *Płock — monografia historyczna*, wyd. 2 [Płock 1931] wg skorowidza.—
ADW: AAG. Wiz. 80—89).

Głównym wizytatorem kościołów archidiakonatu kaliskiego jest w tym wypadku kan. J. Gembarth, pobocznymi pozostałych dwóch, z których tylko Rokosowski jest znany z nazwiska.— Gembarth miał zlustrować kolegiaty w Kaliszu i Chocz u oraz wszystkie 5 dekanatów archidiakonatu. Kolegiaty i kapituły w Chocz u nie zwizytował (k. 53v i X w dek. stawisz.), a w kaliskiej pracę wykonał (k. 107—133v w dek. kal.) gorzej aniżeli zrobili to przed nim w innych miejscach bpi Kozierowski (poz. 60 i 66) oraz Dembowski (syg. 77). Bezpośr. przed nim kolegiata w Kaliszu była wizyt. przez a-bpów S. Szembeka w r. 1719 i Potockiego w 1731 (k. 126 w dek. kal.). Z pierwszej ocalał tylko dekret ref., akta drugiej zaginęły w całości. Kan. Gembarth lustrował kolegiatę w Kaliszu wg instrukcji wizyt. wyd. przez a-bpa Ostrowskiego w Gnieźnie 27 V 1778 (k. 107 w dek. kal.), nie znanej mi dotąd, ani nie wciągniętej do opisywanych akt.— Dokumentacja parafialna idzie w księdze pięciu dekanatami, z or. foliowaniem w każdym dek. od początku. Zatem materiał dot. dek. kaliskiego rozciąga się na kartach 1—147, dek. krotoszyńskiego na k. 1—62v, pleszewskiego k. 1—87v, stawiszyńskiego 1—53v, stawskiego 1—50.— Opisy poszczeg. kościołów zredagowano w oparciu o instrukcję wyd. przez Ostrowskiego w Warszawie 17 II 1778, stosowaną już w poprz. wizytacjach gen. za tego pontyfikatu, również nie wpisaną do repertoriowanych tu akt.— Kan. Gembarth nie zlustrował następ. parafii: w dek. kal.— Droszew (k. IX); w plesz. 7 — Magnuszewice, Twardów, Lenartowice, Brzezcie, Kuczków, Sowina, Karmin (k. IXv); w stawisz. 6 — Pamięcin, Jastrzębniki, Chocz, Brudzew, Lipe, Piątek; w staw. 12 — Staw, Iwanowice, Malanów, Goszczanów, Chlewo, Gać, Błaszkki, Gruszczyce, Wojków, Tłokinia, Opatówek, Lisków (k. 49v, X). Łącznie opuścił 26 parafii na ogólną ilość 87 w archidiakonacie, a więc ok. 30%. Jako przyczynę dyspensowania się od tego obowiązku podał Gembarth śmierć a-bpa Ostrowskiego (k. IX—IXv, X—Xv, 53v w dek. stawisz., 49v w dek. staw.). Nie jest to zgodne z prawdą, albowiem ostatnią parafią, którą odwiedził, była Góra w dek. staw. (22 X 1783), podczas gdy wspom. prymas zmarł we Francji 26 VIII 1784, a wiadomość o tym dotarła do lustratora jeszcze później.— W dek. krot. Gembarth zwizytował tylko 3 parafie, natomiast pozostałe 4 (Kobylin, Baszków, Zduny i Wyganowo) zlustrował, już na przestrzeni lutego i marca 1780 r., inny wizytator gen., mianowicie kan. gnieź. i pozn. oraz surogat Kons. Gen. Gnieźnieńskiego, dr ob. prawa Józef Glaubicz Rokosowski, specjalnie do tego upoważniony przez Ostrowskiego (w dek. krot. k. 39v, 47, 51, 58, 62v). Odpisy z or. dokumentacji Rokosowskiego, której nie znam, porobił i doręczył notariuszowi nin. wizytacji (ks. Podbówiczowi) dziek. krot. Józef Broniewski (k. 47, 51v, 58), a ten włączył je do

swej całości (k. 39v, IXv). W księdze tej znajdują się one na k. 40—47, 48—58, 59—62v.— W ciągu XVIII i na pocz. XIX w. dek. krotoszyński bywał dość często wizytowany (w całości lub częściowo) oddzielnie od reszty a-diak. kaliskiego. M.in. przyczynami tego mogły być samo jego położenie (enklawa) oraz zamieszkiwanie w nim większej liczby protestantów.— Z opisywanej księgi także wiadomo, że par. Ołobok, zależną od tamt. opactwa Cysterek, oraz 2 prepozytury szpitalne zak. Duchaków — w Kaliszu i Stawiszynie wizytował równocześnie jeszcze inny lustrator, nie wymieniony imiennie (k. IX, X oraz 16v w dek. kal. i 29—30 w dek. stawisz.). Akt z owej wizytacji nie posiadamy.— O pozostałych klasztorach są w księdze tylko wzmianki, a zatem nie były one lustrwane.— W poszczeg. parafiach idą w rękopisie najpierw sprawozdania wizyt., nast. dekrety ref.— W miejscowościach posiadających więcej kościołów i kaplic dekrety są z reguły dla wszystkich wspólne.— Dekrety w parafiach zarządzanych przez dziekanów w pierwszych częściach odnoszą się do tychże placówek duszp., a w drugich do urzędów (obowiązków) dziekańskich (w dek. kal. k. 31, w plesz. k. 20, w stawisz. k. 4). Gembarth powołuje się tu na ordynację swego poprzednika na oficjalstwie kal., F. Radolińskiego, którą tenże wydał dla podległych sobie dziekanów po przeprowadzonej u nich wizytacji (dziekańskiej nadzwyczajnej) w r. 1778. (Z poz. 23 wiadomo, iż tenże Radoliński już w r. 1761 lustrował w oficj. kal. parafie dziekańskie i samych dziekanów).— Inwentarze kościelne idą w treści sprawozdań lub na ich końcu, szczeg. wtedy jeżeli wręczali je gotowe wizytatorowi duszpasterze.— Treść ogólna akt jest podobna do zawartej w poz. 72—74, 76 i więcej jeszcze niż tam nasycona chronologią. Brulion cenniejszy jest pod tym względem od czystopisu, albowiem daty w nim wykonane są cyframi, na skutek czego od razu rzucają się w oczy, podczas gdy tam wyrażono je słownie.— Akta zredagował i wpisał do księgi, wykonanej na papierze z filigranami, notariusz ap. i nin. wizytacji ks. Stanisław Kostka Podbowicz, kanonik kaliski. On to, nie uwidoczniwszy w tytule kodeksu, uwierzytelnił swym podpisem, obok wizyt. J. Gembarta, zebraną dokumentację (k. 50 w dek. staw.). Opł. pieczęć Gembarta, przyklejona tamże, z nieczytelnym napisem w otoku, jest przyp. jego oficjalną.— Sprawozdania są zaopatrzone w szczególnością chronologią, którą zachowuję w części B tej pozycji.— Spośród dokumentów odnoszących się do formalnej strony odbywania wizytacji gen. w księdze znajdują się następn.: dedykacja akt dla arcybiskupa (już nowego, Poniatowskiego — k. IIIv—V), dok. prym. Ostrowskiego powierzający Gembartowi przeprowadzenie wizytacji k. V—VIv, „Innotescentiales” lustratora do duchowieństwa miasta Kalisza k. VII—VIIv i dek. kaliskiego k. VIIv—VIIIv. Na k. 1 (w dek.

krot.) zanotowano, że podobne powiadomienie skierował Gembarth również do kleru dek. krotoszyńskiego, czego nie wciągnięto do akt. Prawdop. 3 pozostałe dekanaty archidiaconatu otrzymały od lustratora także wezwania.— Z rzeczy mniejszej wagi, czy też luźniej związanych z samą kwestią wizytacji na wyróżnienie zasługują poniższe. Z treści akt widać, że obszar a-diak. kaliskiego pokrywał się w okresie odbywania tej lustracji z takimż oficjałatem. Gembarth powołuje się bardzo często na *Liber beneficiorum* Łaskiego oraz ogół wizytacji a-diak. kaliskiego, włącznie z zaginioną prał. Żychowicza z 1639 r. Dowiadujemy się stąd również o zagubionych aktach wizytacji prep. w Krotoszynie, dokonanej osobiście przez a-bpa Potockiego 11 VI 1731 (k. 32, 38 w dek. krot.). Także nin. akta informują (np. w dek. kal. k. 76, 82v, 110), że duszpasterze wpisywali dość licznie w księgi metrykalne dokumenty fundacyjne, erekcyjne, konsekuracyjne oraz inwentarze swoich kościołów.— Na k. 19 w dek. krot. zapisano błędnie bp „Goszycki” zamiast Goślicki.— Na początku sprawozdań większości parafii figurują uwagi notariusza „insert[um]” i „extract[um]”. Pierwszy wyraz oznacza, że akta brulionu zostały wciągnięte do czystopisu, a drugi — iż wydano z nich dla zainteresowanych parafii urzędowy wypis. Właśnie taki ekstrakt dla par. św. Mikołaja w Kaliszu omawia poniżej przyp. 178.— Wspólcz. topogr. indeks zwizytowanych parafii znajduje się na k. IX—Xv.— Księga dostarczona przez wizyt. J. Gembarta do kancelarii prym. Poniatowskiego przyp. w Warszawie, została z czasem przewieziona do Gniezna, skąd w r. 1822 wydano ją do Kalisza, a po r. 1885 sprowadzono do Włocławka.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

Kan. J. Gembarth dedykuje księgę akt wizytacyjnych nowemu a-bpowi M.J. Poniatowskiemu k. IIIv—V.

A-bp A.K. Ostrowski deleguje (Skierniewice. 30 października 1781 r.) kan. J. Gembarta do przeprowadzenia wizytacji gen. kolegiat w Kaliszu i Choczu oraz kościołów w dek. kaliskim i krotoszyńskim k. V—VIv.

Kan. J. Gembarth powiadamia (Skierniewice, 31 października 1781 r.) duchowieństwo kolegiaty kaliskiej i prepozytury zakonnej Kanoników Reg. Lat. w Kaliszu, że w dniu 19 listopada tr. rozpocznie wizytację gen. wszystkich kościołów i kaplic we wspom. mieście, do której poleca mu odpowiednio się przygotować k. VII—VIIv.

Kan. J. Gembarth donosi (Kalisz, 19 listopada 1781 r.) dziekanowi i duchowieństwu dek. kaliskiego, iż dnia 17 grudnia tr. rozpocznie wizytowanie kościołów wspom. terytorium, na które nakazuje należyte przygotowanie spraw świątyń i własnych k. VIIv—VIIIv.

I. Dekanat kaliski k. 1—147:

1. Calissia, Calissium, Kalisz, miasto (civitas). Kościół prepozyturalny

- Kanoników Reg. Lat. (fund. w r. 1358) i zarazem parafialny (11 ołtarzy) pw. św. Mikołaja b. ¹⁷⁸, wizyt. 20 XI 1781 k. 1—24v:
 — Wzmianka o bibliotece klasztornej k. 21v—22.
- a. Kaplica (oratorium) pw. św. Jakuba ap. (wystaw. przez mieszcz. Jakuba Chcyrewicza), stojąca za murami miasta, po jego stronie zach., runęła w r. 1780 w czasie powodzi k. 13v, 24—24v.
  - b. Kaplica (oratorium) pw. św. Walentego m. na Przedmieściu Toruńskim k. 13v—14, 24.
  - c. Prepozytura szpitalna z kościołem pw. Trójcy Św. (zbud. ok. r. 1747, pośw. 1750) na Przedmieściu Wrocławskim (podległa Kan. Reg. Lat.) k. 14—16v, 23v—24.
  - d. Prepozytura szpitalna (zak. Duchaków) z kościołem pw. Ducha Św. na Przedmieściu Toruńskim, lustr. przez innego wizyt. k. 16v, IX (akt brak).
  - e. Klasztor Bernardynów na Przedmieściu Toruńskim z kościołem (wystaw. w r. 1594) pw. Nawiedzenia NMP k. 16v—17.
  - f. Konwent Bernardynek na Przedmieściu Toruńskim z kościołem (zbud. w r. 1642) pw. Niep. Poczęcia NMP k. 17—17v.
  - g. Kaplica (oratorium) prawosławna k. 13v.
  - h. Synagoga żydowska k. 13v.
2. Rossoszycza, wieś. Kościół par. (wystaw. nakł. dziedz. Michała Wierzbowskiego w r. 1692, konsek. w 1701 przez sufr. pozn. Wierzbowskiego) pw. św. Marka ew., wizyt. 17 XII 1781 k. 24v—31.
  3. Koscielna wieś, dawniej Kosciół. Kościół prepozyturalny Benedyktynów (duninowski) i jednocześnie parafialny (odbud. w r. 1775) pw. św. Wawrzyńca m., wizyt. 22 XII 1781 k. 31v—37v:
    - a. Kaplica (oratorium) publ. pw. św. Krzyża, znajdująca się w ogrodzie miejsc. prepozytury, uległa ruinie k. 33.
  4. Kuchary Połączne, wieś. Kościół par. (wystaw. w r. 1686 star. ks. Adama Niesobowicza, konsek. w 1720 przez sufr. gnieź. Kraszkowskiego) pw. św. Bartłomieja ap., wizyt. 2 I 1782 k. 37v—41v:
    - a. Popowko, wieś w par. Kuchary, gdzie istniała kaplica (oratorium) przyw. w rezydencji śp. of. kal. Radolińskiego k. 39.
  5. Kucharki Militum, wieś. Kościół par. (odbud. w r. 1754 przez

¹⁷⁸ W Archiwum Diec. we Włocławku, w zespole Arch. Par. św. Mikołaja w Kaliszu, zgromadziły się aż 3 odpisy akt wizytacyjnych tegoż kościoła oraz instytucji od niego zależnych, wszystkie in folio (2°), sporządzone na papierze z filigranami.— Egz. pierwszy, który dostał się tu z Kalisza na przełomie XIX i XX w. (Inw. 1918 — Chodyńskiego syg. 122) jest współcz. kopią akt, uwierzytelnioną podpisem i opl. pieczęcią of. J. Gembarta (s. 60). Liczy stron 60, został oprawiony w półpiótno ok. r. 1950, nie ma jeszcze syg. Na odwrocie k. tyt. figuruje zapiska: „Z wizyty tej korzystałem, pisząc Historję kościoła ś. Mikołaja w Kaliszu, w grudniu 1872 r. Ad. Chodyński”. Podkreślema w tekście pochodzą od wspom. badacza.— Następne 2 odpisy przywiózł również z Kalisza w r. 1949 ks. Librowski. Kopia druga, nie uwierzytelniona, licząca stron (świeżo policzb.) 40, z tego 37 zapis., otrzymała oprawę płócienną w r. 1974; dotąd nie posiada syg.— Egz. trzeci, wyk. mniej starannie, nie jest pełny; brak mu początku i końca sprawozdania wiz. oraz całego dekretu ref. Liczy stron (świeżo policzb.) 38, został oprawiony w półpiótno ok. r. 1950, podobnie bez syg.

- dziedz. Walentego Trąbczyńskiego, podcz. soch.) pw. Trójcy Św., wizyt. 4 I k. 42—47.
6. **Dobrzec Major**, wieś. **Kościół** par. (wystaw. w r. 1733 star. prob. Marcina Ilimińskiego, kust. kal.) pw. św. Michała arch., wizyt. 5 I k. 47—56:
    - a. **Sulisławice**, wieś na ter. par. Dobrzec, posiadająca kaplicę (oratorium) pryw. w pałacu Waleriana Węgierskiego, pułk. wojsk król. k. 50.
    - b. **Piwonice**, wieś w par. Dobrzec, w której znajduje się kaplica (oratorium) pryw. we dworze (rodz. Wężyków) k. 50.
    - c. **Rypinek**, wieś. **Parafia** afil. 9 IX 1516 do Dobrza W. z kościołem (zbud. po r. 1752 star. tercjarza franc. Benedykta Janiszewskiego) pw. św. Gotarda b. k. 51—52.
— Ostatnio zmarł przebywający przy tym kościele eremita k. 53.
    - d. **Konwent Reformatorów** na Przedmieściu Wrocławskim Kalisza (położony na terenie par. Dobrzec) z kościołem (fund. wraz z klasztorem w r. 1631 przez Marcina Wierusz Kowalskiego, konsekr. w 1673 przez sufr. gnieź. Bużeńskiego) pw. i opieką (protectio) św. Józefa k. 17v, 53v.
  7. **Ocięż i Ocięż**, wieś. **Kościół** par. (wystaw. w r. 1698 star. prob. Andrzeja Cichawskiego i dziedz. Lutomirskiego, konsekr. w 1701 przez sufr. pozn. Wierzbowskiego) pw. Narodzenia NMP, wizyt. 12 I k. 56—61:
    - a. **Kwiatków**, wieś. **Parafia** (eryg. w r. 1554, wciel. do Ocięża ok. 1687) z kościołem wzgl. kaplicą (zbud. w 1749 nakł. dziedz. Józefa Wężyka), nie dedyk. k. 60.
  8. **Sobotka**, wieś daw. miasto (oppidum). **Kościół** par. pw. Narodzenia NMP, wizyt. 15 I k. 61v—66v:
    - a. **Karsy**, wieś w par. Sobotka, mająca kaplicę (oratorium) pryw. w rezydencji Franciszka Kożuchowskiego, cześ. kal. k. 66.
  9. **Skrzebowa**, wieś. **Kościół** par. (wystaw., po spaleniu przez Szwedów popr., star. prob. Jana Baszyńskiego, pośw. przez niego w r. 1680) pw. św. Marii Magdaleny, wizyt. 7 I k. 67v—72:
    - a. **Kaplica** (oratorium) publ. pw. Zwiastowania NMP, stojąca w polu w kier. Raszkowa (zbud. ok. r. 1670 nakł. dziedz. w Skrzebowej Miłaszewskiego) k. 69—69v.
  10. **Szczury**, wieś. **Kościół** par. (wystaw. w r. 1762 star. prob. Kazimierza Kędzierskiego, pośw. przez kan. i sur. kal. Mateusza Chylewskiego) pw. św. Michała arch., wizyt. 18 I k. 72—75v.
  11. **Biskupice Szalone**, wieś. **Kościół** par. (zbud. ok. r. 1720 star. prob. Marcina Romieńskiego) pw. św. Bartłomieja ap., wizyt. 19 I k. 76—85v.
  12. **Gizyce**, wieś. **Kościół** par. (wystaw. w r. 1781 star. prob. Jana Wsińskiego i kol. Adama Orvat Czerniły, por. wojsk król., pośw. 1 VIII tr. przez wspom. kapł.) pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 28 I k. 86—96:
    - a. **Kraszewice**, wieś. **Filia** lub wikariat wiecz. (eryg. 4 XII 1654 przez a-bpa A. Leszczyńskiego i przez prym. W. Leszczyńskiego 24 X 1668 inkorp. do par. Gizyce) z kościołem (zbud. nakł. wiernych) pw. św. Katarzyny pm., wizyt. 30 I 1782 (osobny dekr. ref.) k. 91—96.
  13. **Szkalmierzycze**, wieś, wygasająca prepozytura par. **Kościół** par. pw. św. Katarzyny pm., wizyt. 1 II 1782 k. 97—106v i 96—96v.
  14. **Calissia**, Calissium, Kalisz, Kalisch, miasto (civitas, urbs). **Kościół** k o-

legiacki i zarazem parafialny (fund. przez ks. Mieszka III przed r. 1202 w Starym Kaliszu pw. św. Pawła ap.) obecnie pt. Wniebowzięcia NMP, wizyt. 5 II k. 107—133v:

— Poprz. wizytacje kolegiaty i kapituły: a-bpa S. Szembeka z 7 IX 1719 i a-bpa Potockiego z 12 VI 1731 k. 126.

— Sam kościół, jego ołtarze, kaplice, bractwa, wystrój k. 107—111v.

— Prałatury i prałaci (4: prepozyt, archidiakon, dziekan, kustosz), kanonie i kanonicy gremialni (7), kanonik hon. k. 111v—116.

— Kler niższy kolegiaty: kolegium wikariuszy (fund. przed r. 1406), mansjonarzy (eryg. 11 VII 1440 przez a-bpa Wincentego Kota) k. 116v—120.

a. Kaplica (sacellum) publ. pw. św. Wojciecha b. na Zawodziu k. 120—120v, 133—133v.

b. Klasztor Franciszkanów Konw. (fund. w r. 1257 przez ks. kal. Bolesława Pobożnego) z kościołem (odbud. po pożarze i konsek. w r. 1632 przez sufr. wroc.) pw. św. Stanisława b. k. 120v—122 i 17v.

c. Konwent Franciszkanek (Klarysek) z kościołem (wystaw. w r. 1618 nakł. szl. Sulimowskiej) pw. Ofiarowania NMP k. 122—123 i 17v.

d. Kolegium pojezuickie z kościołem (fund. przez a-bpa Karnkowskiego w l. 1586—1596 i przez niego konsek. 8 IX 1596) pw. św. Wojciecha i Stanisława bb. k. 123—124v:

— Szkoły wojewódzkie i drukarnia pojezuicka k. 124v.

— Dekret reformacyjny wyd. dla świetnej (insignis) kolegiaty kal., jej kapituły, duch. niższego i kaplicy św. Wojciecha k. 126—133v i 125—125v.

15. Gostyczyna, wieś; proboszcz nosi tytuł prepozyta. Kościół par. pw. św. Mikołaja b., wizyt. 22 II k. 134—138:

a. Smiełowo i Smiełow, wieś na ter. par. Gostyczyna, posiadająca kaplicę (oratorium) pryw. w pałacu Antoniego Sieroszewskiego, gen. adiut. król. i jego żony Teresy z Sołtyków k. 136 i 134.

b. Węgry, wieś w par. Gostyczyna, gdzie we dworze sukcesorów Witalisa i Anny z Walknowskich małż. Węgieńskich, miecznikowiczów wschow., znajduje się kaplica (oratorium) pryw. k. 136 i 134.

16. Lewków, wieś. Kościół par. (zbud. nakł. kasz. rog. Koźmińskiej w 1710 i konsek. tr. przez sufr. pozn. Wierzbowskiego) pw. św. Zofii m., wizyt. 28 II k. 138v—142:

a. Czekanów, wieś na ter. par. Lewków, mająca kaplicę (oratorium) pryw. w rezydencji Michała Biernackiego, chor. król. k. 140v i 138v.

17. Gorzno, wieś. Kościół par. (wystaw. nakł. małż. Fabiana i Agnieszki Moszyńskich w r. 1755) pw. św. Mateusza ap., wizyt. 28 II 1782 k. 143—147.

18. Droszów, wieś. Parafia nie wizytowana k. IX.

19. Ołobok, wieś. Parafia zwizytowana przez innego lustr., ale akt brak k. IX.

Dziekanem dek. kaliskiego jest od r. 1769 ks. Teofil Gradecki, proboszcz par. Rososzyca k. VIIIv, 29—29v.

II. Dekanat krotoszyński k. 1—62v:

1. Kobierno, wieś. Kościół par. (odbud. w r. 1721 star. prob. Michała

- Odorskiego, konsekr. 28 X 1722 przez sufr. gnieź. Kraszkowskiego) pw. św. Michała arch. i św. Wojciecha b. (poprz. był pt. św. Piotra i Pawła ap.), wizyt. 4 V 1782 k. 1—5v.
2. Szulmierzyce, miasto (oppidum), prepozytura par. Kościół par., położony na końcu ul. Wrocławskiej, pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 7 V k. 6—16, 17—18v:
    - a. Prepozytura szpitalna (fund. w r. 1538 przez Marcina ze Zborowa) z kościołem (odbud. w l. 1762—1763, pośw. przez dziek. krot. Broniewskiego) pw. Wniebowzięcia NMP i św. Wojciecha b. k. 9v—11, 15, 18—18v.
    - b. Kaplica (oratorium) publ., przy drodze poza miastem, pw. św. Marka ew. k. 11—11v, 16.
    - c. Chwaliszów, wieś. Parafia z kościołem pw. św. Mikołaja b., afil. do Sulmierzyc k. 11v, 16.
  3. Krotoszyn, miasto (civitas), prepozytura par. Kościół par. (11 ołtarzy, fund. przez kasz. pozn. Jana Rozrażewskiego w r. 1592, konsekr. przez bpa pozn. Goślickiego w 1601, jeszcze nie odbud. po pożarze z 1774) pw. św. Jana Chrzc., wizyt. 13 V 1782 k. 19—39v:
    - a. Prepozytura szpitalna z kościołem wzgl. kaplicą (oratorium) pw. św. Fabiana i Sebastiana mm., stojącym poza miastem k. 28v—30, 39—39v.
    - b. Klasztor Trynitarzy (fund. 11 VI 1731 przy daw. kośc. par. pw. św. Piotra i Pawła ap. przez woj. kij. Józefa Potockiego; nowy kośc. zbud. w r. 1774 nakł. ks. Ludwika z Mniszchów Potockiej, a konsekr. pod tymże tyt. 11 VI 1775 przez bpa Kozierowskiego) k. 32—32v.
    - c. Synagoga żydowska spaliła się w czasie pożaru miasta w r. 1774 k. 31v.
    - d. Stary Krotoszyn — kaplica (sacellum) publ. (wystaw. przed 30 laty przez miejsc. prep. Rokosowskiego) pw. św. Marii Magdaleny k. 30, 39v.
  4. Kobylin, miasto (oppidum), prepozytura par. Kościół par. (fund. przez dziedz. Mikołaja, eryg. w r. 1289 przez a-bpa Jakuba Świnkę) pw. św. Stanisława b., wizyt. (przez kan. J. Rokosowskiego) 23 II 1780 k. 40—47:
    - a. Prepozytura szpitalna (eryg. w r. 1434) z kościołem (konsekr. w r. 1659 przez bpa bak. i sufr. pozn. Kurskiego) pw. Ducha Św. k. 45—46, 47.
    - b. Klasztor Bernardynów w mieście k. 46—46v.
    - c. Świątynia innowiercza (prawdop. ewangelicka) k. 45.
    - d. Synagoga żydowska k. 45.
  5. Baszków, wieś. Kościół par. (odnow. w r. 1684) pw. Wniebowzięcia NMP, wizyt. (przez kan. J. Rokosowskiego) 27 II 1780 k. 48—51:
    - a. Kaplica (capella) publ. na cmentarzu kośc. k. 50v.
    - b. Rzemiechowo i Rzemiechów, wieś w par. Baszków, posiadająca kaplicę (oratorium) pryw. we dworze rodz. Sokolnickich k. 50v i 48.
  6. Zduny, miasto (oppidum), prepozytura par. Kościół par. (wystaw. star. prob. Andrzeja Baczewskiego, dziek. krot.) pw. św. Jana Chrzc., wizyt. (przez kan. J. Rokosowskiego) 1 III 1780 k. 52—58:
    - a. Świątynia dysydenta (protestancka, odnow. w r. 1636) k. 57.
    - b. Kaplica (capella) publ. pw. św. Marcina b. położona w lesie, w kier. Sulmierzyc k. 57.

— Kaplica nazwana jest eremitorium; przebywa przy niej pustelnik k. 57.

7. Wyganowo, wieś. Kościół par. (odbud. w r. 1722 nakł. dziedz. Zofii z Broniszów — matki i Jana — syna, skarbczyca kal., Zawadzkich, konsek. w 1735 przez bpa liw. Moszyńskiego) pw. św. Jakuba ap. i św. Mikołaja b., wizyt. (przez kan. J. Rokosowskiego) 6 III 1780 k. 51v, 59—62v:
  - Uwaga. Napis na k. 62 „Visitatio ecclesiae parochialis Cobylinensis“, przekreślony ręką współcz., nie jest zgodny z prawdą.
  - a. Targoszyce, wieś na ter. par. Wyganów, gdzie w pałacu rodz. Walknowskich znajduje się kaplica (oratorium) pryw. k. 62 i 51v.

Miejscowym dziekanem jest ks. Józef Broniewski, prepozyt par. Kobylin k. 44v—45.

III. Dekanat pleszewski k. 1—87v:

1. Jedlec, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1745 nakł. dziedz. Mikołaja z Wybranowa Chlebowskiego, kasz. kal.) pw. św. Floriana m., wizyt. 3 VI 1782 k. 1—3v.
2. Gołuchow, wieś, prepozytura par. (eryg. przez a-bpa Gembickiego 4 IX 1623). Kościół par. (wystaw. nakł. kol. Rafała Leszczyńskiego, kasz. śrem. i syna jego Waclawa, w-kanc. kor., konsek. 1623 przez sufr. gnieź. Wilczyńskiego) pw. Wniebowzięcia NMP, wizyt. 6 VI k. 4—15:
  - a. Kaplica (oratorium) publ. pw. św. Jana Chrzc., stojąca po drugiej stronie jeziora, niedaleko zamku (na miejscu daw. kośc. par., który nosił tenże tytuł) k. 7v.
3. Koryta, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1776 star. prob. Szymona Cerekwickiego, dziek. plesz., konsek. 25 XI 1781 przez sufr. pozn. Rydzynskiego) pw. św. Mikołaja b. i św. Szymona ap., wizyt. 10 VI k. 15v—20v.
4. Sosnica, wieś. Kościół par. (wystaw. w r. 1747 nakł. kol. Konstantina Rogalińskiego) pw. św. Marii Magdaleny, wizyt. 12 VI k. 21—24av.
5. Pleszow, miasto (oppidum), podupadła prepozytura par. Kościół par. pw. Ścięcia św. Jana Chrzc., wizyt. 13 VI k. 25—38v i 24b:
  - a. Kaplica (oratorium) publ. pw. św. Floriana m. (odnow. w r. 1745) poza miastem k. 31v—32v, 38v i 24b:
    - Przy kaplicy rezyduje eremita, tercjarz franc. Tomasz Kozłowski k. 32v.
  - b. Prepozytura szpitalna (fund. w r. 1519 przez ks. ratybońską Annę, panią na Pleszewie) z kościołem pw. Ducha Św. (znajdującym się na końcu ul. Jarockiej, odnow. nakł. dziedz. Aleksandra Zalewskiego w 1695) k. 33—35 i 24b.
6. Kowalewo, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1638, odnow. 1763) pw. św. Bartłomieja ap., wizyt. 19 VI 1782 k. 39—42.
7. Tursko, wieś, proboszcz nosi tytuł prepozyta. Kościół par. (odbud. po pożarze dopiero po 100 latach, star. prob. Wojciecha Lidnarskiego ok. r. 1712) pw. św. Andrzeja ap., wizyt. 6 IX 1782 k. 42v—48.
  - Przy kościele przebywa od r. 1778 eremita k. 46—46v i 48.
8. Grodzisko, wieś, parafia Bożogrobców Miechowskich. Kościół par. (fund. ok. r. 1200 przez ks. gnieź. Eudoksję, konsek. w 1222) pw. św. Mikołaja b., wizyt. 19 V 1783 k. 48—55.
9. Broniszewice, wieś. Kościół par. (wystaw. w r. 1780 star. prob. Ignacego Glińskiego) pw. św. Michała arch., wizyt. 21 V k. 55v—61.

10. Czermino, wieś. Kościół par. (konsekr. 22 VII 1730 przez sufr. gnieź. Kraszkowskiego) pw. św. Jakuba ap., wizyt. 22 V k. 61—67.
11. Zegocin, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1714 nakł. dziedz. Mikołaja Swiniarskiego) pw. Wniebowzięcia NMP, wizyt. 24 V k. 67v—72.
12. Szymanowice, wieś. Kościół par. (wystaw. nakł. podcz. pozn. Cywińskiego) pw. św. Jana Chrzc., wizyt. 27 V k. 72v—78.
13. Kretkow, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1687, konsekr. w 1690) pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 28 V k. 78—82.
14. Kotlin, wieś. Kościół par. (wystaw. nakł. Aleksandra Miaskowskiego, skarb. kal.) pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 28 V 1783 k. 82—87v.

Parafie nie zwizytowane:

15. Magnuszewice,	17. Lenartowice,	19. Kuczkow,	21. Karmino
16. Twardowo,	18. Brzezcie,	20. Sowina,	(k. IXv).

Dziekanem dek. pleszewskiego jest od r. 1780 ks. Szymon Cerekwicki, proboszcz par. Koryta i kanonik kaliski k. 18v—19.

IV. Dekanat stawiszynski k. 1—53v:

1. Blizanowo i Blizanow, wieś. Kościół par. (wystaw. w r. 1532, odbud. nakł. star. rog. Molskiego w 1762) pw. św. Mikołaja b., wizyt. 19 VII 1782 k. 1—4:
  - a. Zerniki, wieś w par. Blizanów, posiadająca kaplicę (oratorium) publ. pw. św. Andrzeja, Szymona i Judy ap. (stanowiącą od r. 1569 do 12 II 1773 kościół samoistnej parafii) k. 3v.
  - b. Łaszkwow, wieś na ter. par. Blizanów, gdzie we dworze szl. znajduje się kaplica (oratorium) pryw. (w aktach podano błędnie, że publ.) k. 2v.
2. Russow, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1604 star. prob. tykadłowskiego Marcina Wolskiego, odnow. nakł. kol. Zielińskich) pw. św. Mateusza ap., wizyt. 22 VII 1782 k. 4v—8v:
  - a. Tykadłowi i Tykadłowo, wieś. Parafia z kościołem (wystaw. ok. r. 1758 star. prob. obydwu par. Przanowskiego) pw. św. Katarzyny pm., inkorp. 11 VII 1766 przez a-bpa W. Łubińskiego do Russowa k. 5v—6v (dekr. ref. wspólny).
3. Kokanin, wieś. Kościół par. (zbud. star. Jezuitów w r. 1753) pw. św. Marii Magdaleny, wizyt. 21 X 1782 k. 9—12:

— Powołanie się na dok. tej par. z r. 1391, wpis. do akt Kons. Kal. 27 XI 1437 k. 10.
4. Borkowo, wieś. Kościół par. (wystaw. przez bpa pozn. B. Tarło † 1716, kol.) pw. św. Andrzeja ap., wizyt. 23 X k. 12v—16.
5. Złotniki, wieś. Kościół par. pw. Narodzenia NMP, wizyt. 26 X k. 16—21v:
  - a. Goliszew i Goliszewo, wieś. Parafia obecnie z kaplicą (oratorium) publ. (zbud. przed 30 laty na miejscu daw. kośc. par.) pw. Wszystkich Świętych, afil. do Złotnik k. 18 nn. (Spraw. wizyt. i dekr. ref. dla obydwu współpar. nie do rozdzielania).
  - b. Zelazkowo i Zelazkow, wieś w par. Złotniki, mająca kaplicę (oratorium) pryw. w pałacu (Kajetana) Radolińskiego, wojs. pozn. k. 17v—18.
6. Rychnow i Rychnowo, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1782 nakł. dziedz.

Jakuba i Teodory z Kurczewskich małż. Skowrońskich, pośw. przez wizyt. J. Gembarta 1 XI 1782) pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 29 X 1782 k. 21v—24.

7. Stawiszyn, miasto (oppidum), wygasająca prepozytura par. Kościół par. (dopiero ostatnio odbud. po pożarze od pioruna z 12 III 1706) pw. św. Bartłomieja ap., wizyt. 5 XI 1782 k. 24v—34:
  - a. Prepozytura szpitalna (zak. Duchaków) na Przedmieściu Kaliskim z kościołem pw. Krzyża św., wizyt. przez innego lustr. k. 29 X (akt nie ma).

— Minister dysydencki rezyduje w Stawiszynie, jakkolwiek protestanci nie posiadają tu świątyni k. 33.
8. Zbiersko, wieś. Kościół par. (wystaw. w r. 1759 nakł. Stanisława Kożuchowskiego, sędzica wiel.) pw. św. Urszuli pm. i Towarzyszek, wizyt. 7 XI k. 34v—37.
9. Koscieliec, wieś. Kościół par. pw. św. Wojciecha b., wizyt. 13 XI 1782 k. 37v—41v.
10. Kosmow, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1691) pw. św. Wawrzyńca m., wizyt. 27 I 1783 k. 41v—45v.
11. Dzierzbín, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 28 I k. 45v—47.
12. Zborow, wieś. Kościół par. (wystaw. w r. 1726 nakł. kol. Józefa Mołskiego, kasz. rog., konsekr. 30 VII 1730 przez sufr. gnieź. Kraszkowskiego) pw. św. Michała arch., wizyt. 29 I k. 47—50.
13. Dembe, wieś. (Parafia utworz. z kamieńskiej 4 II 1600 przez a-bpa Karnkowskiego). Kościół par. (zbud. nakł. dziedz. Stanisława Mikołajewskiego) pw. Zwiastowania NMP, wizyt. 31 I 1783 k. 50v—53v:
  - a. Poza wsią Dembe stała niegdyś kaplica (oratorium) publ. pw. św. Krzyża k. 50v.
  - b. Nie trzeba jej mieszać z inną kaplicą (oratorium) publ., która znajdowała się na miejscu dzis. kościoła i pod tymże, co on, wezw. (Zwiastowania NMP) jeszcze przed erekcją w D. parafii k. 50v.
14. Kamień, wieś. Parafia bez kościoła, który uległ pożarowi, zarządzana przez proboszcza z Dembe. Akta wizyt. bezpodstawnie uważają Kamień za zwykłą wieś w par. Dembe k. 53.

Parafie nie zlustrowane:

15. Pamięc,	17. Chocz,	19. Lipe,
16. Jastrzembniki,	18. Brudzew,	20. Piątek (k. 53v, X).

Czy kolegiata w Choczcu została tylko opuszczona przez Gembarta, czy też zwizytowana przez kogo innego, z tekstu nie można wyraźnie rozeznaczyć k. 53v, X.

Miejscowym dziekanem jest od r. 1770 ks. Maciej Karwacki, proboszcz par. Blizanów, kanonik kaliski k. 3, 3v.

V. Dekanat stawski k. 1—50:

1. Kozminek, miasto (oppidum), podupadła prepozytura par. Kościół par. (odbud. po pożarze z r. 1652, konsekr. 29 X 1709 przez sufr. pozn. Wierzbowskiego) pw. św. Jana Chrzc. i św. Jana ap., wizyt. 18 XI 1782 k. 1—9:

— Dok. drugiej fundacji par. z r. 1467 wpis. do akt Kons. Kal. 24 V 1720.

- a. Kaplica (oratorium) publ. na przedmieściu (wystaw. nakł. mieszczan) pw. św. Wawrzyńca m. k. 5.
- b. Synagoga żydowska w mieście k. 8.
- c. Złotniki, wieś w par. Koźminek. posiadająca kaplicę (oratorium) publ. (zbud. z ofiar w r. 1777, pośw. przez kan. i sur. kal. Mateusza Chylewskiego) pw. Najśw. Maryi P. k. 5—5v:
— Przy tej kaplicy przebywają dwaj pustelnicy k. 5—5v.
- d. Nakwasino, wieś na ter. par. Koźminek, w której znajduje się kaplica (oratorium) publ. pw. św. Rocha w. k. 5v.
2. Tokary, wieś. Kościół par. (wystaw. przed 104 laty nakł. dziedz. Tomasa Kwiatkowskiego, konsek. w 1680 przez sufr. gnieź. Stawowskiego) pw. św. Andrzeja ap. i św. Anny, wizyt. 21 I 1783 k. 9v—13v.
3. Głuchów i Głuchowo, wieś. Kościół par. (zbud. ok. 30 lat temu nakł. kol. Tomasza Gałczyńskiego) pw. św. Macieja ap., wizyt. 22 I k. 14—16.
4. Przepolew, wieś. Kościół par. (wystaw. przed ok. 36 laty nakł. star. Władysława Zaremby) pw. św. Katarzyny pm., wizyt. 25 I 1783 k. 16v—20.
5. Chelmce, wieś. Kościół par. (zbud. ok. 1744 r. nakł. magistratu kal., pośw. 19 IX tr. przez prep. staw. Wojciecha Borowskiego) pw. Narodzenia NMP, wizyt. 28 III 1783 k. 20v—24:
- a. Stobno, wieś w par. Chelmce, mająca kaplicę (oratorium) pryw. w pałacu Leona Miąskowskiego i jego żony ur. z Gembartów k. 22 i 20v.
— Wzmianka o dok. tej par. z r. 1443 i 1450 k. 23.
6. Godziesze Majus, wieś, wygasła prepozytura par. Kościół par. (zbud. w l. 1782—1783, pośw. przez wizyt. J. Gembarta 6 IV 1783) pw. św. Bartłomieja ap., wizyt. 29 III (i 6 IV) 1783 k. 24v—29:
- a. Przystaynia, wieś na ter. par. Godziesze, gdzie istnieje kaplica (oratorium), raczej pryw. (wystaw. nakł. śp. szl. Jana Rosnowskiego) k. 26v.
- b. Wola Droszewska, wieś w par. Godziesze, posiadająca kaplicę (oratorium), także raczej pryw., w majątku Franciszka Kożuchowskiego, cześ. kal. k. 26v.
7. Raysko, wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch., wizyt. 16 X 1783 k. 29—36v.
8. Kalinowa, wieś, obumarła prepozytura par. (fund. w r. 1468 przez Jana z Kalinowy Zerembę, woj. kal., eryg. 1471 przez a-bpa Gruszczyńskiego; dok. wciąż. do akt Kons. Kal. 13 XI 1652. Druga erekcja, a-bpa M. Łubieńskiego z 14 IV 1649, wpis. do tychże akt 2 X 1652). Kościół par. (zbud. ok. 1468 przez wspom. Zarembe) pw. św. Marii Magdaleny, wizyt. 20 X k. 36v—44:
— Płyta nagrobna tegoż Zaremby, zm. w r. 1481, w kościele w K. k. 36v.
9. Góra, wieś. Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP, wizyt. 22 X 1783 k. 44—49v:
- a. Cielce, wieś na ter. par. Góra, gdzie w rezydencji rodz. Jabłkowskich znajduje się kaplica (oratorium) pryw. k. 46v.

Parafie nie zwizytowane:

10. Staw,	13. Goszczanow,	17. Gruszczyce,	21. Liskow
11. Iwanowice	14. Chlewo,	18. Woykowo,	(k. 49v, Xv).
z prep. szpit.,	15. Gac,	19. Tłokinia,	
12. Malanow,	16. Błaszki,	20. Opatowek,	

Wspólcz. topogr. indeks zlustrowanych i opuszczonych kościołów, z podaniem kart wskazujących na początek ich opisów i dekretów ref. k. IX—Xv.

79

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Syg. akt.] **AAG. Wiz. 79.**

[2. Tyt. nad.] **Część akt wizytacji generalnej Archidiaconatu Kaliskiego** — mianowicie kościołów i kaplic **Dekanatów Stawiszyńskiego i Stawskiego**, przeprowadzonej w latach **1781—1783** przez kanonika gnieźnieńskiego i oficjała kaliskiego **Józefa Gembarta**¹⁷⁹, delegowanego do tej czynności przez arcybiskupa Antoniego Kazimierza Ostrowskiego¹⁸⁰, dedykowanych już następnemu prymasowi — Michałowi Jerzemu Poniałowskiemu¹⁸¹.

[3. Daty krań.] 1782—1783.

[4. Opis zew.] Łac., pol.— 2° (34×21,9 cm).— Kart I, 66, 59, II—IV; karty czyste: Iv, 66, 59v, IV.— Oprawa z r. 1974 w płótno, z pozostawieniem szycia i barwienia brzegów na czerwono z czasu poprz. opr. w końcu XIX w.

[5. Syg. daw.] 172 (Inw. 1918, Chodyński).

[6. Uwagi] Informacje odnoszące się do tej rubryki znajdują się w paralelnym punkcie poz. poprzedniej. Dlatego tam odsyłam czytelnika. Na tym miejscu tylko przypomnę zasadnicze rzeczy stamtąd oraz dodam nowe, które dotyczą syg. obecnej.— Zatem księga nin. jest częścią czystopisu wizytacji generalnej i ogólnej, przechowywanej we Włocławku w brulionie i zrepertoriowanej w poz. 78.— Sprawozdania wizyt. i dekrety ref. umieszczone w tej księdze wszystkie pochodzą od wizytatora J. Gembarta.— Rękopis obejmuje tylko dwa ostatnie dekanaty w archidiaconacie, i to zwizytowane nie w całości, mianowicie stawiszyński (k. 1—65) i stawski (k. 1—59). Akta trzech pierwszych dekanatów: kaliskiego, krotoszyńskiego i pleszewskiego pozostały w Gnieźnie, gdzie figurują pod syg. E 22c. Opisy dek. stawisz. i staw., przekazywane w r. 1822 do Kalisza wypruto z całości księgi. Na k. czystej, poprzedzającej akta dek. stawisz., wypisano wtenczas w Gnieźnie następną informację i niepełny tytuł zawartości: „p[ro] archivio Consist[or]ii Gnrnalis Calissiensis. Archiepiscopi Ostrowski liber visitationum generalium Archidiaconatus Ca-

¹⁷⁹ Zob. przyp. 176.

¹⁸⁰ Por. przyp. 156.

¹⁸¹ Zob. przyp. 177.

lissiensis ejusque decanatum anno Dni 1782/3" (k. I).— Ponieważ akta dek. staw. znajdowały się w księdze na końcu, po nich następował indeks zlustrowanych parafii (uwzględniający nadto początek sprawozdania i dekretu ref. dla poszczeg. kościołów), który dzięki temu znalazł się dla całości archidiakonatu (czyli także dla dek. kal., krot. i plesz.) w Kaliszu, a po r. 1885 we Włocławku (k. II—IIIv).— Na obszarze dek. stawisz. wizytator opuścił 6 następ. parafii: Pamięcin, Jastrzebniki, Chocz, Brudzew, Lipe i Piątek. Notariusz (ks. Podbowicz) dodał, że prepozyturę szpit. w Stawiszynie zlustrował kto inny, a o fakcie wizytacji kolegiaty w Chocz nie można na podstawie akt niczego wywnioskować (k. 65v, III).— W dek. staw. opuszczono aż 12 parafii: Staw, Iwanowice z prepozyturą szpit., Malanów, Goszczanów, Chlewo, Gać, Błaszki, Gruszczyce, Wojków, Tłokinia, Opatówek i Lisków (k. 59, IIIv). Powód niez wizytowania tych kościołów ten sam, co w poz. 78, nieprawdziwy.— Na k. 59 (w dek. staw.) widać uwierzytelnienie dokumentacji podpisami wizyt. J. Gembarta i not. Podbowicza oraz oficjalną pieczęcią opł. lustratora.— W Konsystorzu Kal. nie dano (w r. 1857) tej części dawnej pięknej całości żadnej syg. Z tego względu na pierwszej k. ochr. przedstawianej tu księgi figuruje tylko syg. włocławska położona przez ks. S. Chodyńskiego, który też zadbał pod kon. XIX stulecia o jej oprawę.— Syg. 79 przechodziła te same losy dziejowe co poz. 78.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

I. Dekanat stawiszkiński k. 1—65:

1. Blizanowo i Blizanów, wieś. Kościół par. (wyst. w r. 1532, odb. nakł. star. rog. Molskiego w 1762) pw. św. Mikołaja b., wiz. 19 VII 1782 k. 1—6:
  - a. Zerniki, wieś w par. Blizanów, będąca od r. 1569 do 12 II 1773 samodzielną parafią, której kościół pw. św. Andrzeja oraz Szymona i Judy ap. uważany jest obec. za kaplicę (oratorium) publ. k. 4v.
  - b. Łaszkow, wieś na ter. par. Blizanów, gdzie we dworze szl. znajduje się kaplica (oratorium) pryw. (jakkolwiek w aktach zanotowano błędnie, że publ.) k. 3v.
2. Russow, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1604 star. prob. tykadłowskiego Marcina Wolskiego, odn. nakł. kol. Zielińskich) pw. św. Mateusza ap., wiz. 22 VII 1782 k. 6v—11v:
  - a. Tykadłowo i Tykadłowo, wieś. Parafia z kościołem (wyst. ok. r. 1758 star. prob. obydwu par. Przanowskiego) pw. św. Katarzyny pm., afil. 11 VII 1766 przez a-bpa W. Łubińskiego do Russowa k. 7v—9 (dekr. ref. wspól.).
3. Kōkanin, wieś. Kościół par. (zbud. star. Jezuitów w r. 1753) pw. św. Marii Magdaleny, wiz. 21 X 1782 k. 11v—15v:
  - Wzmianka o dok. tej par. z r. 1391, wpis. do akt Kons. Kal. pod 27 XI 1437 k. 13.

4. Borkowo, wieś. Kościół par. (wyst. przez bpa pozn. B. Tarło †1716) pw. św. Andrzeja ap., wiz. 23 X k. 15v—20v.
5. Złotniki, wieś. Kościół par. pw. Narodzenia NMP, wiz. 26 X k. 20v—26v:
  - a. Goliszew i Goliszewo, wieś. Parafia wciel. do Złotnik, akt. z kaplicą (oratorium) publ. (zbud. przed 30 laty na miejscu daw. kośc. par.) pw. Wszystkich Świętych k. 22 nn. (Spraw. wiz. i dekr. ref. dla obydwu wspólparafii trudne do rozdzielenia).
  - b. Zelazkowo i Zelazkow, wieś w par. Złotniki, mająca kaplicę (oratorium) pryw. w pałacu wojs. pozn. (Kajetana) Radolińskiego k. 22.
6. Rychnow i Rychnowo, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1782 nakł. dziedz. Jakuba i Teodory z Kurczewskich małż. Skowrońskich, pośw. przez wiz. J. Gembarta 1 XI 1782) pw. Wszystkich Świętych, wiz. 29 X k. 26v—30v.
7. Stawiszyn, miasto (oppidum), wygasająca prepozytura par. Kościół par. (świeżo odb. po pożarze od pioruna z 12 III 1706) pw. św. Bartłomieja ap., wiz. 5 XI 1782 k. 31—41:
  - a. Prepozytura szpitalna (zak. Duchaków), znajdująca się na Przedmieściu Kaliskim, z kościołem pw. św. Krzyża, wiz. przez innego lustratora k. 35—35v, III (akt nie ma).
— Minister dysydencki rezyduje w Stawiszynie, chociaż protestanci świątyni tu nie posiadają k. 39v.
8. Zbiersko, wieś. Kościół par. (wyst. w r. 1759 nakł. Stanisława Kożuchowskiego, sędzica wiel.) pw. św. Urszuli pm. i Towarzyszek, wiz. 7 XI k. 41—44v.
9. Koscieliec, wieś. Kościół par. pw. św. Wojciecha b., wiz. 13 XI 1782 k. 44v—49.
10. Kosmow, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1691) pw. św. Wawrzyńca m., wiz. 27 I 1783 k. 49v—53v.
11. Dzierzbín, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wiz. 28 I k. 53v—56.
12. Zborow, wieś. Kościół par. (wyst. w r. 1726 nakł. kol. Józefa Molskiego, kasz. rog., kons. 30 VII 1730 przez sufr. gnieź. Kraszkowskiego) pw. św. Michała arch., wiz. 29 I k. 56—60v.
13. Dembe, wieś. (Parafia utw. z kamieńskiej przez a-bpa Karnkowskiego 4 II 1600). Kościół par. (zbud. nakł. dziedz. Stanisława Mikołajewskiego) pw. Zwiastowania NMP, wiz. 31 I 1783 k. 60v—65v:
  - a. Poza wsią Dembe stała niegdyś kaplica (oratorium) publ. pw. św. Krzyża k. 61v.
  - b. Nie wolno jej mieszać z inną kaplicą (oratorium) publ., która istniała na miejscu dzis. kościoła i pod tymże, co on, wezw. (Zwiastowania NMP) jeszcze przed erekcją parafii w D. k. 61.
14. Kamień, wieś. Parafia bez kościoła, który uległ pożarowi, zarz. przez proboszcza z Dembego. Akta wiz. bezpod. uważają Kamień za zwykłą wieś w par. Dembe k. 64v.

Parafie nie zwizytowane:

15. Pamięcin,	17. Chocz,	19. Lipe,	(k. 65v, III).
16. Jastrzembniki,	18. Brudzew,	20. Piątek	

Czy kolegiata w Chocz u została tylko opuszczona przez Gem-

barta, czy też zwiz. przez kogo innego, z tekstu nie można wyraźnie rozeznaczyć k. 65v, III.

Dziekaniem dek. stawiszyńskiego jest od r. 1770 ks. Maciej Karwacki, prob. par. Blizanów, kan. kaliski k. 4, 5.

II. Dekanat stawski k. 1—59:

1. **Koźminek**, miasto (oppidum), podupadła prepozytura par. Kościół par. (odb. po pożarze z r. 1652, kons. 29 X 1709 przez sufr. pozn. Wierzbowskiego) pw. św. Jana Chrzc. i św. Jana ap., wiz. 18 XI 1782 k. 1—10v:
  - Dok. z r. 1467, powiększający uposażenie par., wciąg. do akt Kons. Kal. pod 24 V 1720 k. 1.
  - a. **Kaplica** (oratorium) publ. na przedmieściu (wyst. nakł. mieszczan) pw. św. Wawrzyńca m. k. 5v.
  - b. **Synagoga** żydowska w mieście k. 9.
  - c. **Złotniki**, wieś w par. Koźminek, posiadająca kaplicę (oratorium) publ. (zbud. z ofiar w r. 1777, poświę. przez kan. i sur. kal. (Mateusza) Chylewskiego) pw. Najśw. Maryi P. k. 5v—6:
    - Przy tej kaplicy przebywają dwaj pustelnicy k. 6.
  - d. **Nakwasino**, wieś na ter. par. Koźminek, w której znajduje się kaplica (oratorium) publ. pw. św. Rocha w. k. 6—6v.
2. **Tokary**, wieś. Kościół par. (wyst. przed 104 laty nakł. dziedz. Tomasza Kwiatkowskiego, kons. w 1680 przez sufr. gnieź. Stawowskiego) pw. św. Andrzeja ap. i św. Anny, wiz. 21 I 1783 k. 10v—15v.
3. **Głuchów i Głuchowo**, wieś. Kościół par. (zbud. ok. 30 lat temu nakł. kol. Tomasza Gałczyńskiego) pw. św. Macieja ap., wiz. 22 I k. 15v—18v.
4. **Przespółow**, wieś. Kościół par. (wyst. przed ok. 36 laty nakł. star. Władysława Zaremby) pw. św. Katarzyny pm., wiz. 25 I 1783 k. 18v—23.
5. **Chełmce**, wieś. Kościół par. (zbud. ok. 1744 r. nakł. magistratu kal., poświę. 19 IX tr. przez prep. staw. Wojciecha Borowskiego) pw. Narodzenia NMP, wiz. 28 III 1783 k. 23—28:
  - a. **Stobno**, wieś w par. Chełmce, mająca kaplicę (oratorium) pryw. w pałacu Leona Miąskowskiego i jego żony ur. z Gembartów k. 23v i 22v.
    - Powołanie się na dok. tej par. z r. 1443 i 1450 k. 26v.
6. **Godziesze Majus**, wieś, wygasła prepozytura par. Kościół par. (zbud. w l. 1782—1783, poświę. przez wiz. J. Gembarta 6 IV 1783) pw. św. Bartłomieja ap., wiz. 29 III (i 6 IV) 1783 k. 28—34:
  - a. **Przystaynia**, wieś na ter. par. Godziesze, gdzie istnieje kaplica (oratorium), raczej pryw. (wyst. nakł. śp. szl. Jana Rosnowskiego) k. 30v.
  - b. **Wola Droszewska**, wieś w par. Godziesze, posiadająca kaplicę (oratorium), także raczej pryw., w majątku Franciszka Kożuchowskiego, cześć. kal. k. 30v—31.
7. **Raysko**, wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch., wiz. 16 X 1783 k. 34—43.
8. **Kalinowa**, wieś, obumarła prepozytura par. (fund. w r. 1468 przez Jana z Kalinowy Zarembe, woj. kal., eryg. 1471 przez a-bpa Gruszczyńskiego; dok. wpis. do akt Kons. Kal. pod 13 XI 1652; druga erekcja, a-bpa M. Lubieńskiego, wciąg. do tychże akt pod 2 X 1652). Kościół par.

(zbud. ok. r. 1468 przez wspom. Zarembę) pw. św. Marii Magdaleny, wiz. 20 X k. 43—52:

— Płyta nagrobna tegoż Zaremby, zm. w r. 1481, w kościele w K. k. 43v.

9. Góra, wieś. Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP, wiz. 22 X 1783 k. 52—59:

a. Cielce, wieś na ter. par. Góra, gdzie w rezydencji rodz. Jabłkowskich znajduje się kaplica (oratorium) pryw. k. 55.

Parafie nie zlustrowane:

10. Staw,	13. Goszczanow,	17. Gruszczycze,	21. Liskow
11. Iwanowice	14. Chlewo,	18. Woykowo,	(k. 59, IIIv).
z prep. szpit.,	15. Gac,	19. Tłokinia,	
12. Malanow,	16. Błaszkki,	20. Opatówek,	

Wspólcz. topogr. indeks zwizytowanych i opuszczonych kościołów, z podaniem kart wskazujących na początek ich spraw. i dekr. ref. na k. II—IIIv.— Spis odnosi się również do trzech dekanatów (kaliskiego, krotoszyńskiego i pleszewskiego), pozostawionych w Gnieźnie.

PONTYFIKAT M.J. PONIATOWSKIEGO 1785—1794

SERIA NADZWYCZAJNYCH WIZYTACJI DZIEKAŃSKICH

Specjalne wizytacje dziekańskie nakazał a-bp Poniatowski w całej archidiecezji gnieź., liczącej od 41 do 43 dekanatów, pismem dat. w Warszawie 2 sierpnia 1785 r. (syg. 83 s. 3). Do ich przeprowadzenia zapewne została ułożona odrębna instrukcja wiz., mająca swą genezę w punktach a-bpa Wężyka z r. 1628, po wiele jednak razy przedagowywanych i poszerzanych przez następ. prymasów. Instrukcji tej nie znam, ale wystarczająco można ją obserwować z nagłówek sprawozdań ksiąg o nr. 80—81. Nadzwyczajne lustracje dziekańskie m.in. miały się stać przygotowaniem do wizytacji generalnych, które rozpoczęły się na terenie arcybiskupstwa w r. 1790 (poz. 84—89).

Jak dotąd znane mi są ekstraordynaryjne wizytacje dziekańskie jedynie dla czterech dekanatów: lutomińskiego (syg. 80), szadkowskiego (poz. 81), tuszyńskiego (nr 82) i warckiego (syg. 83), odbyte w l. 1786—1788. Ich akta przechowują się w Archiwum Diec. we Włocławku. Najobszerniejszą i najlepszą jest dokumentacja dek. warckiego.

Opisywane akta tej serii składają się tylko z samych sprawozdań wiz., a to dlatego, że Poniatowski nie upoważnił dziekanów do wydawania dekretów ref.

80

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Syg. akt.] **AAG. Wiz. 80.**

[2. Tyt. or.] *Visitatio decanalis ecclesiarum et earum rectorum presbyterorum in Decanatu Lutomiriensi, Archidiaconatu Uniejoviensi existentium, de mandato celsissimi, illustrissimi, rendsmi domini, dni Michaelis Georgii principis Poniatoński¹⁸², Dei et Apostolicae Sedis gratiâ archiepiscopi Gnesnensis, legati nati, primatis Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithvaniae, et primi principis, administratoris Cracoviensis, abbatis commendatarij Czerwinensis et Tynecensis, Aquilae Albae et Sancti Stanisłai equitis, per me decanum intrò subscriptum [Vincen-tium Kępiński¹⁸³] mensib[us] martio, majo, octobri et novembri anni 1786-ti expedita, facta et descripta.*

[3. Daty krań.] 1786.

[4. Opis zew.] Łac., pol.— 2° (31,7×19,9 cm).— Stron (świeżo policzb.) IV, 160; s. II czysta.— Oprawa nowa po r. 1946. Brzegi barwione na czerwono z poprz. oprawy.

[5. Syg. daw.] 173 (Inw. 1918, Chodyński).

[6. Uwagi] Wizytacja ta należy do grupy specjalnych lustracji dziekańskich, zarządzonych w całej archidiecezji przez prym. Poniatońskiego.— Dziekan lutomierski przeprowadził ją wiosną i jesienią 1786 r.— Dokumentację wizyt. sporządził bardzo starannie notariusz dekanatu ks. Wojciech Stanisław Więclawski, administrator par. Dobroń. Do akt użyto papieru ze znakami wodnymi. Wspom. pisarz umieścił całość tekstu w ramkach obwiedzionych czarnym ołówkiem oraz na liniach wykonanych tymże sposobem, których potem nie wytarł.— Wizytator i notariusz uwierzytelnili akta 29 stycznia 1787 r. podpisami oraz małą lak. pieczęcią dziek. Kępińskiego (utworz. z h. Niesobia oraz insygniów bpich) bez napisu (s. 160).— Wizytator opisał również własną parafię — Lutomiersk.— Mamy tu do czynienia z wizytacją pełną, tak zewnętrzną, jak też wewnętrzną.— Jest to czysto pis akt.— Akta obejmują tylko sprawozdania wizyt., albowiem lustrator nie miał władzy wydawania dekretów.— Nie znam jeszcze instrukcji ułożonej przez kancelarię arcybiskupią do tej serii wizytacji. W każdym razie stanowi ona dalszą ewolucję szembekowskiej z r. 1720 i można ją doskonale odtworzyć z nagłówków wyróżniających się w tek-

¹⁸² Por. przyp. 177.

¹⁸³ Ks. Wincenty Kępiński, prepozyt par. i dziekan lutomierski. (ADW: AAG. Wiz. 80 s. 82—83, 160).

ście.— Akta nin. są wystarczająco o b s z e r n e.— W dwóch miastach — Lutomiersku i Pabianicach wymieniono większe biblioteki kościelne. Lustrator kilka razy powołuje się na dekrety ref. zaginionej wizytacji gen. kan. gnieź. Jana Mlickiego, przeprowadzonej w a-diak. uniejowskim w l. 1753—1755 (s. 7, 13, 36, 51, 149).— Kościoły par. w Lutomiersku i Mikołajewicach posiadają nie tylko swoje tytuły czyli wezwania, lecz również patronów, opiekunów (patroni) s. 76, 145.— Na s. 113 zamiast bp „Dębiński” powinno być Dębski (mowa o sufr. krak.).— Jeżeli dokumentację nin. wizytacji wykonano w dwóch egz., pierwszy powinien być odesłany do kurii a-bpa Poniatowskiego w Skierniewicach lub Warszawie, aby m.in. być wkrótce pomocą dla lustratora gen. tegoż dekanatu. Jeśli zaś był to jedyny egzemplarz, wykorzystany przez wspom. kurię i wizytatora, został potem odesłany do Konsystorza For. w Uniejowie, gdzie położono na nim taką a d n o t a c j ę: „Stante officiliatu [s] perjllustris adm. rndi Ioannis Pauli Rachlewski Archi Col[legia]tar[um] Lancicien[sis], tum Insignis Uniejovien[sis] canonici et ejusdem territorij officialis, propter bonum ordinem ad acta Consist[or]ii ejusdem Uniejovien[sis] in augmentum eor[un]d[em] actor[um] hic liber visitationis Decanatus Lutomiriensis gratis successoribus accessit a[nn]o Dni 1786-to” (s. IV).— Stąd akta te nigdy nie były w Gnieźnie, ani w Kaliszu. Z Uniejowa zabrał je ktoś do miasta Warty, którego proboszcz Adam Grzeźliński przekazał je ok. r. 1880 ks. S. Chodyńskiemu do Włocławka. Ten zaś zapisał na nich „XX. Chodyńscy od x. Grzeźlińskiego” oraz nadał im swoją syg. (s. I).

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

1. Mę n k a, wieś. Kościół par. pw. św. Wojciecha b. s. 1—7.
2. Rossoszyca, wieś. Kościół par. (odb. w r. 1783 nakł. Maksymy z Szembeków Pstrokońskiej, chor. piotr., po pożarze poprz. 9 VI 1781, wystawionego przez wspom. przed 13 laty, pośw. przez prob. Adama Smardowskiego) pw. św. Wawrzyńca m. s. 8—13.
3. Z a d z i m, wieś, wygasająca p r e p o z y t u r a par. Kościół par. pw. św. Małgorzaty pm. s. 13—26:
  - a. Z y g r y, wieś. Filia par. Zadzim z kościołem pw. św. Wojciecha b. s. 25—26.
  - b. R z e c z y c a, wieś w par. Zadzim, posiadająca kaplicę (capella) publ. (zbud. w r. 1770 przez kan. uniej. Macieja Rudnickiego) pw. św. Mikołaja b. s. 26.
4. W i e r z c h y, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b. s. 27—37.
5. B e ł d r z y c h ó w, wieś; proboszcz (z zak. Cystersów) nosi tytuł p r e p o z y t a. Kościół par. pw. św. Idziego op. s. 37—52:
  - a. K a p l i c a (capella) publ. w pobliżu Bałdrzychowa, w kier. wsi Busina s. 40.

6. Małyń, wieś. Kościół par. (pośw. przez of. uniej. Wilkanowskiego) pw. św. Andrzeja ap. s. 52—65:
  - a. Puczniew, wieś na ter. par. Małyń, w której we dworze Wierzchleyskiego, pods. kal., znajduje się kaplica (capella) pryw. s. 64.
  - b. Piaronow, wieś w par. Małyń, gdzie w rezydencji Jana Mniewskiego, woź. wojska sier., istnieje kaplica (capella) pryw. s. 64.
7. Lutomirsk, miasto (oppidum), podupadła prepozytura par. Kościół par. (zbud. ok. r. 1780 głów. nakł. ks. Barbary z Duninów Sanguszkowej, marsz. W.Ks.Lit., pośw. w 1781 przez prep. i dziek. lut. Wincen-tego Kępińskiego) pt. Trójcy Św. i opieką (patroni) Wniebowzięcia NMP oraz św. ap. Piotra i Pawła s. 65—90:
  - Wzmianka o bibliotece kościoła par. (s. 72), chociaż ksiązek w niej wyliczono niewiele s. 71.
  - Przy kośc. par. znajduje się 6 bractw s. 76—80.
  - a. Prepozytura szpitalna z kościołem (pośw. przez of. uniej. Michała Kobierzyckiego) pw. św. Bartłomieja ap. s. 86—89.
  - b. Konwent Reformatorów z własnym kościołem s. 90.
8. Gorka, wieś. Kościół par. (kons. 6 X 1697 przez sufr. pozn. Wierzbowski) pw. św. Marcina b. i św. Marii Magdaleny s. 91—101.
9. Pabianice, miasto (oppidum), wygasająca prepozytura par. Kościół par. (daw. wyst. nakł. a-bpa Jarosława ze Skotnik; obec. kons. 15 X 1588 przez sufr. krak. Dębskiego) pw. św. Mateusza ap. i św. Wawrzyńca m. s. 102—126:
  - Wykaz ksiązek kościoła par. na s. 109—113, przy czym na końcu po-wiedziano, że w bibliotece tej znajduje się jeszcze 40 innych dzieł.
  - Nieokreślone akta kośc. spaliły się w czasie pożaru rezydencji prep. 6 VIII 1744 s. 126.
  - a. Kościół szpitalny (nie nazwany prepozyturą) pw. św. Krzyża s. 124—125.
10. Dobroń, wieś. Kościół par. (zbud. ok. r. 1780 nakł. kap. krak., pośw. 12 XII tr. przez kan. łas. Michała Wróblewicza i prep. pab. Tomasza Czernikiewicza) pw. św. Wojciecha b. i św. Jerzego m. s. 127—136.
11. Mikołajewice, wieś. Kościół par. pt. Narodzenia NMP, a opieką (patroni) św. Piotra i Pawła ap. s. 137—150:
  - a. Zalesie, wieś na ter. par. Mikołajewice, mająca kaplicę (capella) pryw. we dworze Karola Czaplińskiego s. 138—139.
12. Kwiatkowice, wieś. Kościół par. (świeżo odn. nakł. ks. Barbary z Duninów Sanguszkowej, marsz. W.Ks.Lit.) pw. św. Mikołaja b. i św. Doroty pm. s. 151—160:
  - a. Kościółek pw. św. Wojciecha b., stojący poza wsią K. pod lasem. przy trakcie do Lutomiarska s. 152—153.

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Syg. akt.] **AAG. Wiz. 81.**

[2. Tyt. or.] *Visitatio decanalis ecclesiarum parochialium et capellarum*

cum suis rectoribus caeterisq[ue] addictis presbyteris in **Decanatu Schadkoviensi** Archidiaconatus Uniejoviensis existentium, ex indictione celsissimi, illustrissimi, excellentissimi et rndissimi Michaelis Georgij P o n i a t o w s k i ¹⁸⁴, Dei et Apostolicae Sedis gratia archiepiscopi Gnesnensis, legati nati, Regni Poloniae Magniq[ue] Ducatus Lithuaniae primatis primiq[ue] principis, administratoris Cracoviensis, abbatis commendatarij Czerwinensis et Tynecensis, Ordinum Aquilae Albae et Sancti Stanislai equitis, per nos infra subscriptos decanum [Adalbertum D r z e w i e c k i ¹⁸⁵] ac notarium [Franciscum L a s o c k i ¹⁸⁶] Schadkovienses facta, descripta et expedita anno Dni 1788-vo, diebus ianuarij et februarij mensium.

[3. Daty krań.] 1788.

[4. Opis zew.] Łac., pol.— 2° (32,1×20,3 cm).— Stron II, 274.— Księga oprawiona współcz. w półskórek, przeopr. w r. 1974 z zachowaniem or. skóry na grzbiecie i barwienia brzegów na niebiesko.

[5. Syg. daw.] 175 (Inw. 1918, Chodyński).

[6. Uwagi] Mamy do czynienia z następną dziekańską lustracją n a d z w y c z a j n ą, przeprowadzoną wśród wielu innych za pontyfikatu Poniatowskiego.— W dek. szadkowskim odbyła się ona nieco później, bo dopiero w styczniu i lutym 1788 r.— Dokumentację wykonał bardzo starannie, na papierze filigranowym, notariusz dekanatu. Wspom. pisarz pomieścił całość tekstu w ramkach obwiedzionych atramentem, na liniach wykonanych czarnym ołówkiem, których potem nie wytarł.— Dziekan i notariusz uwierzytelnili akta wizyt. 30 sierpnia 1788 r. podpisami i małymi pieczęciami lak., nie posiadającymi żadnego tekstu (s. 273).— Jest to wizytacja całkowita, zewnętrzna i wewnętrzna łącznie.— Jest to zarazem czystopis akt.— Księga zawiera jedynie sprawozdania wizyt.— Nin. akta są wyjątkowo obszerne i przynoszą więcej wiadomości niz niejedna wizytacja generalna.— Dziekan posłużył się tą samą instrukcją wizyt. co jego kolega lutomierski (syg. 80), lecz także w obecnym wypadku nie wpisano jej do dokumentacji, dopuszczając odtworzenie sposobu lustracji jedynie z jego n a g ł ó w k ó w, uwidoczniionych w tekście.— Dziekan tylko ogólnie wyraził się w tytule, że wizytuje swój dekanat „ex indictione celsissimi” (na skutek z a p o w i e d z i czy też polecenia prymasa).— W każdym razie są to najbardziej w z o r o w e akta spośród przechowywanych we Włocławku ekstraordynaryjnych lustracji dziekańskich czasu Poniatowskiego. Zresztą dziekan ten dokładnie rozumiał cel i zada-

¹⁸⁴ Zob. przyp. 177.

¹⁸⁵ Ks. Wojciech **Drzewiecki**, proboszcz par. Krzepczów i dziekan szadkowski. (ADW: AAG. Wiz. 81 s. 271, 273).

¹⁸⁶ Ks. Franciszek Gabriel Lasocki, prebendarz w Kociszewie (na ter. par. Lobudźce) i notariusz dek. szadkowskiego. (ADW: AAG. Wiz. 81 s. 255—256, 273).

nie wizytacji, skoro, również w tytule, umieścił, że jest ona „facta, descripta et expedita” — lustracja została przeprowadzona, wykonana na piśmie i przekazana władzy duchownej.— Drzewiecki powiadomił duchowieństwo dekanatu o zbliżającej się wizytacji, którą też przeprowadził i polecił opisać „juxta viam cursoriam” (s. 274).— Dziekan opisał także własną parafię — Krzepczów, a opuścił Borszewice z powodu celowej nieobecności tamt. proboszcza (s. 194, 274).— Wśród treści księgi zasługują na szczeg. uwagę biblioteki kościołów par. w Widawie (s. 111—112), Szadku (s. 180—181) i Marzeninie (s. 200—201), z których dwie pierwsze posiadały swoje katalogi.— Notariusz nie podał wezwań kilku kaplic publ., a co gorsza — popełnił przynajmniej dwa błędy chron. Mianowicie na s. 122 zapisał, że a-bp Drzewiecki wcielił prepozyturę szpit. w Widawie do tamt. prepozytury par. w r. 1503, zaś na s. 138 za prym. Stanisława Szembeka wziął mylnie Krzysztofa. Wreszcie na s. 260 Konsystorz For. w Piotrkowie nazwał generalnym.— Współcz. topogr., wykonany w dwóch kolumnach, indeks zlustrowanych kościołów par. i kaplic publ. znajduje się na s. 274.— Akta te przeznaczone dla informacji arcybiskupa i jego kurii (o czym wspomina poz. 82) oraz dla przyszłego wizytatora gen., jeżeli nie w swym pierwszym, to w drugim egzemplarzu trafiły z czasem (jak syg. 80) do Konsystorza For. w Uniejowie, gdzie otrzymały taką adnotację: „Stante officialatu perjlris adm. rendi Ioannis Pauli Rachlewski, Archi Collegiat[arum] Lancicien[sis], tum Insignis Uniejovien[sis] canonici et ejusdem territorij officialis, propter bonum ordinem in augmentu[m] actor[um] Co[n]sist[orij] praesent[is] Uniejovien[sis] hic liber visit[at]ionis Decanatus Szadkovien[sis] gratis successoribus comparatus an[n]o Dni 1788” (s. II).— Zatem repertoriowana księga nigdy nie znajdowała się w Archiwum Gnieźnieńskim i Kaliskim, ale (podobnie jak poz. 80) otrzymał ją ok. r. 1880 od proboszcza miasta Warty ks. S. Chodyński, który poświadczył nie tylko ten fakt, lecz modne wówczas uprzywilejowanie akt nawet przez wykształconych kapłanów słowami: „X. Ch[odyński] od x. Grzelińskiego” (pierwsza k. ochr.).

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

1. Grocholice, miasto (oppidum). Kościół par. (zbud. nakł. a-bpa Boryszewskiego †1510) pw. Wszystkich Świętych s. 1—18:
  - a. Łękawa, wieś w par. Grocholice, posiadająca kaplicę (capella) publ. (wyst. w r. 1773 nakł. Daniela Szpinka, stol. biel., pośw. 22 X 1776 przez ks. Klemensa Czyża, prep. i dziek. szadk.) s. 3—4.
  - b. Bełchatów, miasto (oppidum) na ter. par. Grocholice, gdzie istnieje klasztor Franciszkanów Konw. s. 15.
2. Parzno, wieś. Kościół par. (zbud. wg akt w r. 1196) pw. Wniebowzięcia NMP s. 18—30.

3. Kaszewice, wieś; parafia eryg. z parznieńskiej. Tytułu kościoła par. (odn. w r. 1787) nie mógł się dziekan od komendarza dowiedzieć s. 30—38.
4. Chabielice, wieś. Kościół par. (wyst. w r. 1776 nakł. kol. Konstancji z Jordanów Walewskiej, kasz. spic.) pw. Trójcy Św. s. 38—48.
5. Puszcza, wieś. Kościół par. pw. św. Leonarda op. uległ przed kilku laty ruinie („Ecclesia — — paenitus desolata et eversa“) s. 48—51.
6. Szczercow, miasto (oppidum); parafia fund. w r. 1367 przez kr. Kazimierza W. Kościół par. (zbud. w r. 1641, poświęc. 18 IX 1641 przez prob. Andrzeja Radomskiego) pw. Narodzenia NMP s. 51—61:
  - a. Kościół albo kaplica (capella) publ. pw. św. Barbary pm., stojący w polu, o 5 staj od miasta, przy drodze do wsi Kaszewice s. 52—53.
7. Restarzew, wieś. Kościół par. pw. św. Andrzeja ap. s. 61—72:
  - a. Chociw, wieś w par. Restarzew, mająca kaplicę (capella) pryw. we dworze Tomasza Domaniewskiego, podcz. piotr., dla której portatyl kons. w r. 1701 sufr. krak. Łubieński s. 62—63.
8. Rusiec, wieś. Kościół par. pw. Ofiarowania NMP, św. Jana Chrzc. i św. Elżbiety kr. s. 72—84:
  - a. Wola Więzowa, wieś na ter. par. Rusiec, w której znajduje się kaplica (capella) publ. s. 74.
9. Rychłocice, wieś. Kościół par. (wyst. przed ok. 10 laty nakł. kol. Katarzyny z Niemojowskich Olszewskiej, stol. piotr.) pw. Zwiastowania NMP i Rozesłania Apostołów s. 84—92.
10. Brzykow, wieś. Kościół par. (kons. 18 IX 1600 przez bpa przem. Pstrokońskiego) pw. św. Jana Chrzc. s. 92—104.
11. Widawa, miasto (oppidum), wygasła prepozytura par. Kościół par. (kons. w r. 1476 przez sufr. gnieź. Andrzeja) pw. św. Marcina b. s. 104—124:
  - Biblioteka kościelna, pochodząca głównie z legatu Walentego z Widawy, rekt. Ak. Krak. Jednak „elenchu“ jej nie wpis. do akt wiz. s. 111—112.
  - W kościele par. istnieje 5 bractw s. 116—117.
  - Szkoła Widawska s. 123—124.
  - a. Prepozytura szpitalna (ink. już przez a-bpa Drzewickiego do uposażenia miejsc. prep. par.) z kościołem lub kaplicą (oratorium), którego wezw. nie podano (zbud. przez kol. Domaniewskich), znajdująca się na północ od miasta, w kier. wsi Rogóźno s. 119—123.
  - b. Kaplica (capella) publ. pw. św. Rocha w., stojąca za miastem, w stronę wsi Grabno s. 123.
  - c. Konwent Bernardynów w mieście s. 118, 119.
  - d. Dąbrowa, wieś w par. Widawa, mająca kaplicę (capella) pryw. w posiadłości bpa łuc. Turskiego s. 106.
  - e. Ochle, wieś na ter. par. Widawa, gdzie we dworze Stanisława Krzanowskiego znajduje się kaplica (capella) pryw. s. 106.
12. Grabno, wieś podupadła prepozytura par. (eryg. przez a-bpa Wężyka). Kościół par. (wyst. przed 17 laty, głów. nakł. Marianny z Głęboczkich Walewskiej, kasz. łącz., dziedz. wsi Kalinowa w par. Strońsko) pw. św. Wacława kr. i św. Mikołaja b. s. 124—135.
13. Strońsko, wieś. Kościół par. pw. św. Urszuli pm. s. 135—150:

- a. Rzechta, wieś. Filia par. Strońsko z kościołem albo kaplicą (capella) pw. św. Walentego m. s. 138—139.
  - b. Piaski, wieś w par. Strońsko, posiadająca kaplicę (capella) publ. s. 139—140.
  - c. Rembieszów, wieś na ter. par. Strońsko, w której istnieje kaplica (capella) pryw. w pałacu Franciszki Walewskiej s. 140.
  - d. Ptaszkowice, wieś w par. Strońsko, mająca kaplicę (capella) pryw. w rezydencji Daniela Suheckiego, star. szad. s. 140.
  - e. Beleń, wieś na ter. par. Strońsko, gdzie znajduje się kaplica (capella) pryw. w majątku Kazimierza Borzęckiego, cześć. chełmiń. s. 140—141.
14. Zduńska Wola, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1782 przez opiekunów młodocianych kol. Złotnickich, pośw. tr. przez ks. Tomasza Karasiewicza, dziek. szad., prep. wid., kan. wiel.) pw. Wniebowzięcia NMP s. 150—160.
  15. Korczów, wieś. Kościół par. pw. św. Katarzyny pm. s. 160—168:
    - a. Woysławice, wieś w par. Korczew, posiadająca kaplicę (capella) pryw. we dworze Ignacego Cieleckiego s. 161.
  16. Schadek, miasto (civitas), prepozytura par. (fund. w r. 1500 przez Jarosława Łaskiego, woj. łącz., eryg. w 1506 przez a-bpa Boryszewskiego). Kościół par. (13 ołtarzy, wyst. przed r. 1300, odn. star. prep. Rafała War-gawskiego w 1551, kons. przez a-bpa Janisława 1335) pw. Wniebowzięcia NMP i św. Jakuba ap. s. 168—193:
    - Biblioteka kościoła par., posiadająca swój katalog, nie wciąż. do nin. akt s. 180—181.
    - Przy kościele prep. istnieje 5 bractw s. 183—187.
  - a. Prepozytura szpitalna (fund. przez szl. Elżbietę Wolską, za zgodą kr. Zygmunta St.) z kościołem wzgl. kaplicą (oratorium) pw. Trójcy Św., na skraju miasta, przy drodze wiodącej do Uniejowa s. 190—193.
  - b. Wielka Wieś (Villa Magna) czyli Stary Szadek — kaplica (ora-torium) publ. pw. św. Idziego op. (podobno dawniejsza od kośc. par., obec. odn. nakł. Daniela Suheckiego, star. szad.) s. 174—175.
17. Borszewice, wieś. Kościół par., którego tyt. nie zapisano, wiz. tylko zaocznie z (powodu zamierzonej nieobecności proboszcza) s. 193—196:
    - a. Wrzeszczewice, wieś na ter. par. Borszewice, w której istnieje kaplica (capella) publ., prawdop. pw. św. Anny s. 194—196.
  18. Marzenin, wieś. Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP s. 196—206:
    - Księgozbiór kościoła par.; oprócz dzieł wymienionych znajduje się jeszcze ok. 50 książek nie spis. s. 200—201.
    - a. Brzeski, wieś w par. Marzenin, mająca kaplicę (capella) pryw. we dworze rodz. Bronikowskich s. 198, 205.
  19. Sędziejowice, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1779 nakł. a-bpa Ostrow-skiego, pośw. w 1780 przez prob. z Marzenina Franciszka Chądzyńskiego) pw. św. Marii Magdaleny i św. Klemensa p. s. 206—216.
  20. Wygiełzów, wieś. Kościół par. pw. Nawiedzenia NMP i Nawrócenia św. Pawła ap. s. 216—224.
  21. Buczek, wieś. Kościół par. (odn. star. obec. prob. Joachima Więckow-skiego) pw. Narodzenia św. Jana Chrzc. s. 224—234.
  22. Pozdżenice, wieś. Kościół par. (pośw. w r. 1622 przez inf. łas. Miko-łaja Starzyńskiego) pw. św. Kazimierza kr. i św. Barbary pm. s. 234—241.
  23. Łobudzice, wieś. Kościół par. (wyst. w r. 1753 nakł. dziedz. Wacława Krzyckiego) pw. św. Tomasza ap. i św. Wawrzyńca m. s. 241—249:

- a. **Kocieszow**, wieś. Prebenda (fund. dziedz. Zofii z Rokszyca Walewskiej, eryg. w r. 1661 przez a-bpa W. Leszczyńskiego) z kościołem lub kaplicą (capella, zbud. w r. 1781 nakł. Zygmunta Dobka, miecz. i w-star. sier., poświę. przez dziek. szad. a prep. wid. i kan. wiel. Tomasza Karasiewicza) pw. św. Teodora m. (poprz. tyt. było Wniebowzięcie NMP) s. 249—256.
24. **Drużbice**, wieś. Kościół par. (wyst. w r. 1768 nakł. kol. Jana Kobierzycznego, poświę. tr. przez sur. piotr. Przybyłowicza) pw. św. Marcina b. s. 256—265.
25. **Krzepczow**, wieś. Kościół par. (zbud. star. daw. prob. Marcina Jaczewskiego) pw. św. Wojciecha b. s. 265—273:
- a. **Grabica**, wieś na ter. par. Krzepczów, w której w posiadłości biskupów włoc. znajduje się kaplica (capella, wyst. nakł. bpa Ostrowskiego), uważana za publ. s. 266.
- Współcz., topogr., dwukolumnowy indeks zwiz. kościołów par. i kaplic publ. znajduje się na s. 274.

82

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Syg. akt.] **AAG. Wiz. 82.**

[2. Tyt. nad.] Akta **specjalnej wizytacji dziekańskiej**, przeprowadzonej (z polecenia arcybiskupa M. J. Poniatońskiego¹⁸⁷) w **Dekanacie Tuszyńskim** (Archidiakonatu Łęczyckiego) przez dziekana Stanisława Wicińskiego¹⁸⁸ w roku **1786**, uzupełnionej przez tegoż w r. **1787**.

[3. Daty krań.] 1786—1787.

[4. Opis zew.] Łac.— 2° (33,4×20,3 cm).— Stron (świeżo policzb.) 68; str. czyste: 4, 8, 10, 22, 40, 48, 50—52, 67—68.— Oprawa nowa po r. 1946 w półpłótno.

[6. Uwagi] Wizytacja ta należy do serii **ekstraordynaryjnych** lustracji dziekańskich, zarządzonych przez prym. Poniatońskiego na obszarze całej archidiecezji.— Dziekan tuszyński przeprowadził ją w czerwcu i lipcu 1786 r. a uzupełnił w 1787. Powtórzył ją zapewne na życzenie władzy kościelnej, bo rzeczywiście (jak to wykaże szerzej poniżej) lustracja jego okazała się bardzo pobieżna. Z tego względu główny opis i jego dodatek opracowałem w jedną całość.— Niewystarczające tytuły akt wiz. brzmią: [I] Actus visitationis Decanatus Tuszynensis anno 1786 impletus per me Stanislaum Wiciński, decanum & rdum dnum Stanislaum Kluczynski scribam adscitum (s. 1—49). [II]

¹⁸⁷ Por. przyp. 177.

¹⁸⁸ Ks. Stanisław **Wiciński**, przyp. proboszcz par. Srocko i dziekan tuszyński. (ADW: AAG. Wiz. 82).

Actum in visitatione decanali Tuszynensi anno Dni 1787 per Stanislaum Wiciński, decanum Tussinensem] descriptum (s. 53—66).— Mamy tu do czynienia z wizytacją ogólną, zarówno zewnętrzną jak i wewnętrzną.— Jest to czystopis akt, sporządzony przez nie znanego bliżej notariusza ks. Kluczyńskiego na papierze ze znakami wodnymi.— Akta obejmują same sprawozdania wiz.

Zaczynam od omawiania pierwszej, zasadniczej części lustracji. Księga nie zawiera żadnych dokumentów związanych ze sposobem przeprowadzania wizytacji, stąd wiadomości na powyższy temat wypadło zmuszenie szukać w treści. Rzeczywiście na s. 16 dziekan wyznaje, że wizytacji dekanatu dokonuje na polecenie arcybiskupa (s. 15), dla informacji jego kurii (s. 54, 58), chociaż na innym miejscu (s. 21) powiada, iż dokumentację musi przesłać do konsystorza, rozumie się w Piotrkowie.— Przed wizytacją dziekan rozesłał o niej „via cursoria” do duchowieństwa okólnik, a potem odwiedzał kościoły wg kolejności tegoż powiadomienia, o czym zaświadcza wykaz parafii na s. 2.— Treść ogólna akt bardzo pobieżna, opisy nierównomierne, krótkie. Nie widać konsekwentnego opierania się na jakiegokolwiek instrukcji wiz. W sumie jest to najslabsza wizytacja spośród czterech tej serii przechowywanych we Włocławku.— Do tego brak w księdze sprawozdań dot. 3 parafii. Mianowicie w Piotrkowie, administrowanym przez prałata (Miaskowskiego), nasz dziekan w ogóle nie został dopuszczony do wizytacji (s. 3). Par. Moszczenica nie lustrował z powodu niepoprawności proboszcza (s. 49). Nie wziął również par. Srocko (s. 2), w której chyba sam był duszpasterzem.— Do mniejszych niedociągnięć dokumentacji wypadnie zaliczyć niepodanie wezwań 3 kościołów par. (Bęczkowice, Mierzyn, Będków) oraz nazwanie bpa Kanigowskiego sufraganiem płoc., a przecież był włoc. (s. 31).— Akta wiz. Wicińskiego posiadają jednak ważną zaletę, że wykazują lapidarnie braki świątyń oraz stanu ekonomicznego i duchownego parafii, co podkreślił atrymentem wyższy urzędnik w kurii arcybiskupiej czy raczej w Konsystorzu Piotr., dodając przy podkreśleniach znak NB.

W każdym razie dziekan musiał uzupełnić wizytację, o czym objaśniam czytelnika w nin. akapicie. Kolejność odwiedzanych kan. parafii jest tu nieco inna aniżeli w wizytacji głównej.— W dodatku dziekan zasadniczo nie opisuje parafii, stąd nawet nie podaje tytułów kościołów par., a tylko informuje władze o kaplicach, zwłaszcza prywatnych, o których pierwiej nie wspominał, oraz daje istotną charakterystykę stanu gospodarczego i moralnego lustrowanych instytucji (s. 54).— Część druga nie posiada szczegółowej datacji marszruty wizyt.— Także obecnie wizytator opuścił 3 parafie: Bąkową Górę — z powodu nieobecności proboszcza (s. 58), Suchcice — z przy-

czyiny jej wakansu (s. 63) i ponownie Moszczenicę — dla wyżej wskazanych względów (s. 66).— Również w tej części zakradł się notariuszowi błąd rzeczowy, mianowicie na s. 61 jest mowa o kościele fil. w Postękalicach, a nie w Suchcicach.— Repertoriowane akta nigdy nie były w Gnieźnie, ani też w Kaliszu. Po wykorzystaniu ich przez kurię prymasa Poniatowskiego, czy raczej przez Kons. For. w Piotrkowie, znajdowały się w niewiadomym dla mnie miejscu i do Włocławka dostały się przyp. w końcu XIX w., może z Piotrkowa Tryb. Dlatego nie posiadają sygn. kaliskiej z r. 1857, a w inw. ks. S. Chodyńskiego mogą stanowić cz. sygn. 199, nie wypis. na księdze.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

I. Wizytacja zasadnicza, przeprowadzona w r. 1786 s. 1—49:
Topogr. wykaz zwiz. parafii w czasie pierwszej lustracji s. 2.

1. Petricovia, miasto (urbs). Dziekan nie został dopuszczony do wiz. parafii, zarz. przez prałata (Miaskowskiego). Z tego względu nie lustrował 27 VI 1786 ani tamt. prepozytury (fary), ani innych kościołów s. 3.
2. Vitow i Vitovium, miasto (oppidulum). Kościół opacki Premonstratensów (Norbertanów) i zarazem parafialny (świeżo powięk. star. op. Eustachego Sucheckiego) pw. św. Małgorzaty pm., wiz. 27 VI s. 5—7.
  - a. Stary kościół pw. św. Marcina b., odległy od klasztoru o 6 staj s. 5.
3. Sulejow, miasto (oppidum). Kościół par. (zbud. obec. star. kom., cystersa Wincentego Hajka; poprz. kons. w r. 1748 bp łuc. Kobielski) pw. św. Floriana m., wiz. 28 VI s. 9, 11—12:
  - a. Opactwo Cystersów z własną świątynią, nie wiz. s. 9.
  - b. Kaplica (capella) publ. w mieście pw. św. Stanisława b. s. 11.
4. Raczn o, wieś. Kościół par. pw. św. Stanisława b., wiz. 28 VI s. 13—14.
5. Bąkowa Gora, wieś. Kościół par. pw. Trójcy Św., wiz. 29 VI s. 15—16.
— Wizytator inform. o daw. posiadaniu tego kościoła przez arian pol. s. 15.
6. Bączkowice, wieś. Kościół par., którego wezw. nie podano, wiz. 29 VI 1786 s. 17—18.
7. Górszkowice, wieś. Kościół par. (wyst. nakł. kol. Franciszka Zaremby) pw. św. Katarzyny pm. oraz opieką (patroni) św. Walentego i Wawrzyńca mm., wiz. 1 VII 1786 s. 19—20.
8. Mierzyn, wieś. Kościół par., którego tyt. nie zapisano, wiz. 2 VII s. 21.
9. Rosprza, miasto (oppidum). Kościół par. pw. Nawiedzenia NMP, wiz. 3 VII s. 23—24.
10. Milejów, wieś. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny, wiz. 6 VII s. 25—26.
11. Gomułin, wieś. Kościół par. (nowo zbud. star. prob. Stanisława Tumskiego) pw. św. Mikołaja b., wiz. 6 VII s. 27—28.
12. Bogdanow, wieś. Kościół par. pw. Trójcy Św., wiz. 4 VII s. 29—32:
— Dziekan wspom., że kościół w B. znajdował się kiedyś w ręku arian pol. s. 29.
  - a. Podstękalice, wieś. Filia par. Bogdanów z kościołem czy raczej

- kaplicą (capella) publ. pw. Wniebowzięcia NMP, o której usamodzielnienie toczy się sprawa 4 VII s. 31—32.
13. Suchyce, wieś. Kościół par. (wyst. ok. r. 1780) pw. Trójcy Św. i św. Ignacego (Loyoli), wiz. 5 VII s. 33—34.
  14. Dłutow, wieś. Kościół par. pw. Trzech Króli, wiz. 11 VII s. 35—36.
  15. Tuszym, miasto (oppidum), podupadła prepozytura par. Kościół par. (zbud. przed 19 laty) pw. św. Witalisa m., wiz. 11 VII s. 37—39:
    - a. Kościół pw. św. Andrzeja ap., stojący w mieście s. 39.
  16. Rzgów, miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Stanisława b., wiz. 13 VII s. 41—42.
  17. Kurowice, wieś. Kościół par. pw. Trójcy Św., wiz. 14 VII s. 43—44.
  18. Bątków, miasto (oppidum), wygasająca prepozytura par. Kościół par., którego wezw. nie podano (przyj. Najśw. Maryi P.), wiz. 15 VII s. 45—47:
    - Obraz M.B. w kośc. par. w B. sływał wtenczas łaskami na całe woj. łęczyskie i sieradzkie s. 45.
    - a. Kościół filialny, daw. parafialny, pw. św. Zygmunta kr. s. 45.
  19. Moszczenica, wieś. Z powodu przewin. mat. i mor. proboszcza wiz. nie lustrował (16 VII 1786) tej parafii s. 49.
  20. Sroćkie, wieś. Parafia, prawdop. adm. przez samego dziekana, nie była wiz. (s. 2).

II. Wizytacja uzupełniająca, odbyta w r. 1787 s. 53—66:

1. (Petricovia), prepozytura par. Została obszernie opisana z okazji obejmowania jej (ok. r. 1766) przez prał. F. Grochowalskiego, of. piotr. s. 55:
  - a. Kaplica (capella) publ. pw. Najśw. Maryi P. Większej, znajdująca się za murami miasta s. 55.
    - Mowa o procesjach odbywanych corocznie z obrazem M.B. z kośc. par. do ołtarza w gmachu Trybunału Kor. s. 55.
2. Witów, miasto (oppidulum), parafia s. 56:
  - a. Kaplica (capella) publ. pw. św. Marcina b., położona o kilka staj od opactwa Premonstratensów (pierwszą kapł. spalili Szwedzi 4 IV 1657; obecna, zbud. w r. 1659 star. przeora Norbertanów Błażeja Krzyżanowskiego, kons. 4 XI 1665 przez sufr. płoc. Czyżowskiego) s. 56.
  - b. Oprzędów, wieś w par. Witów, posiadająca kaplicę (oratorium) pryw. w majątku Premonstratensów s. 56.
3. Sulejów, miasto (oppidum), parafia s. 57:
  - a. Kościół filialny wzgl. kaplica (sacellum) szpitalna (wyst. w r. 1662), prawdop. pw. św. Stanisława b., w środku miasta s. 57.
  - b. Nowa wieś, miejscowość na ter. par. Sulejów, gdzie znajduje się kaplica (capella) publ. pw. św. Idziego op. (zbud. w r. 1604 — data podejrzana) s. 57.
4. Bąkogoria, wieś; parafia nie wiz. z powodu nieobecności chorego proboszcza s. 58.
5. Raczno, wieś, parafia s. 58.
6. Bęczkowice, wieś, parafia s. 59.
7. Górszkowice, wieś, parafia s. 59.
8. Mierzyn, wieś, parafia s. 60.
9. Milejów, wieś, parafia s. 60.

10. *Rospiria*, miasto (oppidum), parafia s. 61.
11. *Bogdanow*, wieś, parafia s. 61:
— Kościół filialny w *Postękalicach* nazwano tu błęd. w *Suchcicach* s. 61.
12. *Gomulin*, wieś, parafia s. 62.
13. *Podstękalice*, wieś; parafia świeżo wydz. z *bogdanowskiej* s. 62.
14. *Suchcice*, wieś; parafia nie wiz. z powodu wakansu s. 63.
15. *Tuszyn*, miasto (oppidum), wygasająca prepozytura par. s. 63:
  - a. Kościół św. *Andrzeja ap.* w środku miasta, zastępujący niegdyś parafialny, po jego pożarze s. 63.
  - b. *Gorka*, wieś w par. *Tuszyn*, mająca kaplicę (oratorium), pewnie przyw. s. 63.
16. *Dłutow*, wieś, parafia s. 64.
17. *Rzgow*, miasto (oppidum), parafia s. 64.
18. *Kurowice*, wieś, parafia s. 65.
19. *Bątkow*, miasto (oppidum), podupadła prepozytura par. s. 65:
  - a. Kościół filialny pw. św. *Zygmunta kr.*, stojący o kilka staj od miasta s. 65.
20. *Moszczenica*, wieś; parafia nie wiz. z powodu znanych wad proboszcza s. 66.
21. *Srockie*, wieś, parafia s. 66:
  - a. *Żuromin*, wieś na ter. par. *Srocko*, w której istnieje kaplica (capella seu oratorium) przyw. w pałacu podcz. *Domaniewskiego* s. 66.
  - b. *Brzoza*, wieś w par. *Srocko*, posiadająca kaplicę (capella, oratorium) we dworze szl. *Kempistej* s. 66.

83

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Syg. akt.] **AAG. Wiz. 83.**

[2. Tyt. or.] In nomine Domini. Sub auspiciis celsissimi et reverendissimi domini, domini Michaelis Georgii Ciołek *Poniatowski*¹⁸⁹, Dei et Apostolicae Sedis gratia archi-episcopi Gnesnensis, primatis primiq[ue] principis Regni Poloniae et M.D.Lith., administratoris Cracoviensis, abbatis commendatarij Tynecen[sis] et Czernirchovien[sis] [s], Ordinum Aquilae Albae et Scti Stanislai equitis — recepto diplomate Varsaviae d. 2-da mensis augusti a[nn]o 1785, manu ejusdem celsissimi, illustrissimi et reverendissimi domini, domini nostri clementissimi subscripto, obsigillato, atque illustris notarij aplici Theodori Wiesiołowski, cancell[arij] s[uae] celsitudinis primatialis manu assecurato, eoq[ue] mei in decanum foraneum Varthensem cum diserto mandato visitationes decanales peragendi deputatione, tum dein praemissis ad singulos ii. adm. rndos ecclesiarum

¹⁸⁹ Zob. przyp. 177.

Decanatus Varthen[sis] [in Archidiaconatu Uniejoviensi] rectores literis innotescentialibus, per me infra scriptum [Dominicum Wartski¹⁹⁰], ad mentem synodi Węzykovieanae typo excussae, facta et expedita visitatio decanalis, in anno 1787-mo, in mense martio.

[3. Daty krań.] 1787.

[4. Opis zew.] Łac.— 2° (31,4×20,1 cm).— Stron (świeżo policzb.) 80; str. czyste: 2. 79—80.— Oprawa współcz. w półskórek, w r. 1974 gruntownie wyrep. Złoc. brzegów wytarte.

[5. Syg. daw.] 174 (Inw. 1918, Chodyński).

[6. Uwagi] Mamy do czynienia z dziekańską lustracją specjalną, jedną z całej serii odbytej w archidiecezji gnieź. za pontyfikatu Poniatowskiego.— W dek. warckim przeprowadził ją w marcu 1787 r. nowy dziekan o nazwisku też Wartski! (B. dziek. Ignacy Bogusławski, obec. kan. łącz., jest prob. w Erzeźniu s. 61).— Nie wiadomo czy Wartski korzystał z pomocy notariusza przy wizytowaniu, albowiem akta go nie wymieniają.— Dokumentacja została wykonana na papierze filigranowym, na liniach zrobionych czarnym ołówkiem, potem nie wytartych. Opracowanie to jest krótsze i mniej przejrzyste aniżeli syg. 80—81. Za to dziekan ponumerował parafie w tekście księgi. Akta zostały uwierzytelnione samym podpisem dziek. Wartskiego (s. 78).— Jest to wizytacja całkowita, łącznie zewnętrzna i wewnętrzna.— Jest to zarazem czystopis akt.— Księga zawiera jedynie sprawozdania wiz.— Barokowy i niezdamy tytuł księgi w repertorium z trudem zachowałem.— Tylko z nin. akt dowiadujemy się, że Poniatowski zarządził nadzwyczajne wizytacje dziekańskie pismem dat. w Warszawie 2 sierpnia 1785 r. (s. 3).— Dziek. warcki oznajmia (s. 3), że lustrację przeprowadza wg instrukcji wiz. jeszcze a-bpa Węzyka (z r. 1628!). Wiadomo jednak, iż Węzykowy sposób odbywania wizytacji dziekańskich uaktualniał S. Szembek (1720) i kilku nast. arcybiskupów. To samo musiano uczynić za Poniatowskiego, o czym świadczą akta wiz. dek. lutomińskiego i szadkowskiego (poz. 80—81).— Dziekan warcki także rozesłał do wszystkich kapłanów dek. powiadomienie o zbliżającej się wizytacji („Litterae innotescenciales”) s. 3 i swojej parafii (Dobra) nie lustrował (s. 78). Wśród szczegółów należy wspomnieć opuszczenie wezw. kościoła par. w Charłupi M., użycie w tytułaturze prymasa opat „czernichowski” zamiast „czerwiński” (s. 3), wyrażenie bp bak. „Gorski” zam. „Goski” (s. 75).— Wreszcie akta wspominają o zaginionej wiz. gen. przeprowadzonej przez prał. kust. i of. uniej. Bartłomieja Sokołowskiego (s. 24), która zapewne kontrolowała dek. uniejow-

¹⁹⁰ Ks. Dominik Wartski, prepozyt par. Dobra i dziekan warcki. (ADW: AAG. Wiz. 83 s. 78, syg. 89 s. 1).

ski, szadkowski i warcki ok. l. 1744—1747 (za a-bpa K. Szembeka).— W tych samych okolicznościach co syg. 80—81 również repertoriowana księga trafiła do Kons. For. w Uniejowie, w którym zaopatrzone ją w następ. adnotację: „Stante officiiatu [s] per-illris adm. rndi Ioannis Pauli Rachlewski Archi-Col[legia]tar[um] Lancicien[sis], Insignis Uniejovien[sis] canonici et ejusdem territorij officialis, propter bonum ordinem in augmentum actor[um] Consi[s]t[or]ii ejusdem Uniejovien[sis] hic liber visitation[is] Decanatus Warthensis gratis successorib[us] accessit a[nn]o Dni 1787-mo” (s. 4).— Wobec tego opisywana księga nie była nigdy w Archiwum Gnieź. i Kal., a ks. S. Chodyński pozyskał ją dla tut. zbioru, podobnie jak syg. 80—81, za pośrednictwem prob. z Warty ks. A. Grzełińskiego, którego jednak nie wspomniał, nie omieszkawszy za to zamieścić na s. 1: „Własność X. Chod[łyńskiego]”.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

1. Skęczniew, wieś. Kościół par. pw. Trójcy Św. s. 5—10:
  - a. Piekary, wieś w par. Skęczniew, posiadająca kaplicę (capella) pryw. w pałacu Jana Mączyńskiego, b. kasz. sier. s. 6.
2. Miłkowice, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b. i św. Doroty pm. s. 10—13:
  - a. Wilczkow, wieś na ter. par. Miłkowice, gdzie we dworze szl. znajduje się kaplica (capella) pryw. s. 11.
3. Jeziorsko, wieś. Kościół par. (kons. 6 II 1710 przez sufr. pozn. Wierzbowskiego) pw. Krzyża św. i Zwiastowania NMP s. 13—17.
4. Warta, miasto (oppidum), prepozytura par. Kościół par. (10 ołtarzy) pw. św. Mikołaja b. 17—30:
  - a. Prepozytura szpit. z kaplicą (capella) pw. św. Krzyża, szpital zaś jest pt. św. Łazarza s. 20—21.
  - b. Prepozytura szpit. z kaplicą (capella) Duch a Św. s. 20, 21—22.
  - c. Kaplica (capella) publ. pw. św. Jana Chrzc., położona w kier. południowo-zach. od miasta s. 20, 22—23.
  - d. Małkow, wieś w par. Warta, mająca kaplicę (oratorium) pryw. w rezydencji Teresy Walewskiej, łowcz. sier. s. 19—20.
  - e. Bartochow, wieś na ter. par. Warta, w której istnieje kaplica (oratorium) pryw. w domostwie star. warc. Biernackiego s. 20.
5. Kamienacz, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b. s. 30—33.
6. Charłupia Minor, wieś. Wezw. kościoła par. nie pod. s. 33—35.
7. Sieradz, miasto (civitas). Kościół kolegiacki i zarazem parafialny, nie podlegający wiz. dziekańskiej:
  - a. Prepozytura szpit. (w pos. Bożogrobców Miech.) z kościołem pw. Duch a Św., stojącym na przedmieściu s. 35—37.
8. Dambrowa, wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch. s. 37—39.
9. Choyne, wieś. Kościół par. pw. św. Anny s. 39—42.
10. Bużenin, miasto (oppidum), prob. nosi tyt. prepozyta. Kościół par. (zbud. nakł. bpa chełm. Pstrokońskiego, kol. † 1657 i przez niego kons.) pw. św. Wojciecha i Stanisława bb. s. 42—46:

- a. Kaplica (capella) szpit. pw. Ducha Św. w mieście, położona o 2 staja od kośc. par. (wyst. nakł. dziedz. Skoraszewskiego) s. 43.
11. Stolec, wieś. Kościół par. pw. św. Wawrzyńca m. s. 46—50:
a. Nichmirow, wieś w par. Stolec, posiadająca kaplicę (capella) publ. s. 47.
12. Złoczew, miasto (oppidum); parafia eryg. przez a-bpa Karnkowskiego 21 V 1601. Kościół par. pw. św. Andrzeja ap. i Narodzenia NMP s. 50—53:
a. Klasztor Bernardynów s. 52.
13. Uników, wieś. Kościół par. pw. św. Stanisława b. s. 54—57:
a. Klonowa, wieś na ter. par. Uników, gdzie znajduje się kaplica (capella) publ. pw. Wniebowzięcia NMP (zbud. w r. 1755 przez star. klon. Melchiora Szymanowskiego) s. 55.
14. Godynice, wieś. Kościół par. (wyst. w r. 1603 i kons. tr. przez bpa przem. Pstrokońskiego) pw. św. Andrzeja ap. i św. Zofii m. s. 57—59.
15. Brzeźnio, wieś. Kościół par. (kons. w r. 1761) pw. św. Idziego op. s. 59—62.
16. Kliczków, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1764) pw. św. Mikołaja b. s. 62—65.
17. Wąglczew, wieś. Kościół prepozyturalny Bożogrobców Miech. i jednocześnie parafialny (kons. przez bpa pozn. Łubieńskiego) pw. św. Klemensa p. s. 65—67.
18. Charlupia Major, wieś. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap. s. 67—69.
19. Wroblow, wieś. Kościół par. pw. św. ap. Piotra i Pawła s. 69—72.
20. Tubądzin, wieś. Kościół par. pw. św. Wawrzyńca m. s. 72—74:
a. Ożezyn, wieś w par. Tubądzin, mająca kaplicę (capella) pryw. we dworze szl. Zwierzchowskiego s. 72—73.
21. Boleszczyń, wieś. Kościół par. (kons. w r. 1623 przez bpa bak. Goskiego) pw. św. Piotra i Pawła ap. s. 74—76.
22. Spicimierz, wieś. Kościół par. (pośw. 26 XII 1784 przez kan. uniej. Jana Piętosiewicza) pw. Krzyża św. s. 76—78.

SERIA WIZYTACJI GENERALNYCH

Dziekańskie lustracje specjalne, zarządzane przez a-bpa Poniatowskiego w całej archidiecezji, były m.in. pomyślane jako przygotowanie do przedsięwzięcia ogólnodiecezjalnej wizytacji generalnej.

Przed wyjazdem w r. 1789 za granicę prym. Poniatowski mianował administratorem gen. archidiecezji kan. gnieź. Stefana Wojciecha Łubieńskiego, któremu zlecił również przeprowadzenie wizytacji generalnej.

Adm. Łubieński opublikował przed rozpoczęciem tych lustracji cztery dokumenty przygotowawcze, odnoszące się do sposobu przeprowadzenia wizytacji. Wszystkie są dat. z Gniezna 18 lutego 1790 r., chociaż nie wiadomo, gdzie były drukowane.

Pierwszym dokumentem jest obwieszczenie wizytacji generalnej. Zapowiada ono lustrację gen. na terytorium całej archidiecezji za

wyjątkiem archidiakonatu kamińskiego i pobliskich mu części innych dekanatów i parafii, włączonych w r. 1772 (I rozbiór Polski) do Prus, wymienia osoby wizytatorów oraz nazwy przydzielonych im dekanatów, wreszcie podaje 5 obszernych punktów, na które zarządcy wszystkich instytucji kościelnych (kapituły, proboszczowie) winni odpowiedzieć dla użytku lustratorów. W ostatnim zatem elemencie miał być materiał dla wizytatora.

Drugim dokumentem odnoszącym się do sposobu odbywania wizytacji był *f o r m u l a r z*, na którym Łubieński delegował wizytatorów gen. i udzielał im władz tamże wyliczonych.

Dwa ostatnie dokumenty zawierają tzw. artykuły, wg których lustratorzy mają spełniać swe czynności wizytacyjne oraz sporządzać po nich dokumentację. Pierwsza *i n s t r u k c j a* odnosi się do kolegiat oraz ich kapituł i niższego duchowieństwa tychże świątyń. Druga, b. obszerna (wydrukowana na papierze foliału mniejszego, podczas gdy poprzednie trzy są rozmiarów foliału większego), odnosi się do lustrowania parafii.

Już dawniej, przynajmniej od czasu K.A. Szembeka (1739—1748), arcybiskupi dzielili obszerne archidiakonaty, jak gnieźnieński czy uniejowski z terytorium wieluńskim, pomiędzy dwóch wizytatorów. Obecnie adm. Łubieński powierza danemu wizytatorowi nawet jeden tylko dekanat, najwyżej zaś cztery. W następstwie tego lustratorzy generalni operują teraz nie całymi archidiakonatami czy oficjałatami, lecz tylko poszczególnymi dekanatami bez względu na ich przydział do tych pierwszych. Z tego też wynika, że dokumentacja lustracyjna jednego dekanatu jest tu odrębną i kolejną jednostką aktową. Ten sam sposób postępowania utrzyma się później przy licznych wizytacjach gen. za pontyfikatu I. Raczyńskiego (1807—1818).— Natomiast w poszczególnych dekanatach, poczynając od Poniatowskiego (w praktyce od Łubieńskiego), operuje się już parafiami, a nie, jak przedtem bywało, kościołami (parafialnymi).

Językiem redagowania artykułów (pytań) wizytacyjnych, a następnie sporządzania sprawozdań wiz. i dekretów ref. jest tutaj po raz pierwszy w całości zastosowany j. ojczysty, p o l s k i.

Z obwieszczenia wiadomo, że adm. Łubieński r o z p l a n o w a ł czynności wizytacyjne następująco. Kan. koad. gnieź. Franciszek Czechowski miał lustrować dek. kaliski, pleszewski, stawiszyński i stawski; kan. chełm. Ignacy Łuba — dek. krotoszyński; kan. koad. gnieź. Jozafat Murzynowski — dek. sompoleński, słupecki, gnieźnieński Św. Trójcy i zbarski (św. Michała w Gnieźnie); kan. koad. gnieź. Marcin Schmidt — dek. św. Piotra w Gnieźnie, lekneński i rogowski (utw. w poł. XVIII w.); kan.

płoc. Celestyn Cielecki — dek. koniński, lutomierski (eryg. w poł. XVIII w.), uniejowski i warcki; kan. smol. Bartłomiej Kocielkowski — dek. krzepicki, rudzki i wieruszowski; kan. łow. i zarazem a-diak. koad. uniej. Ludwik Loga — dek. szadkowski, tuszyński i żarnowski; kancl. gnieź. i jedn. dziek. łącz. Ignacy Bardziński — dek. łączycki (oprócz kolegiaty), kłodawski i kutnowski; kan. łow. Franciszek Czajkowski — dek. rawski i skierniewicki; kan. smol. Turkowski — dek. przytycki i skrzyński; kan. kuj. i łow. Paweł Jastrzembowski — dek. brzeźnicki, kurzelowski, małogoski i radomszczański; kan. koad. łącz. Jakub Proszewski — dek. łowicki (bez kolegiaty), zgierski i opoczyński. Wszystkie kolegiaty oprócz łączyckiej i łowickiej miały być uwzględnione w danych dekanatach.

Spośród wymienionych zachowała się (z l. 1790—1792) dokumentacja wiz. dek. gnieźnieńskich Św. Trójcy i św. Michała (zbarskiego), krotoszyńskiego, lutomierskiego i sompoleńskiego — w Gnieźnie; konińskiego, krotoszyńskiego (odpis), sompoleńskiego (kopie uwierzytelnione), uniejowskiego (bez kolegiaty) i warckiego (z kol. sieradzką) — we Włocławku; kol. łowickiej (sam dekret ref.) — w Warszawie; wreszcie tylko odpowiedzi na 5 pytań dla wizytatora z kościoła prep. Kanoników Reg. Lat. i zarazem par. w Kaliszu — we Włocławku (syg. 84).

Według słów obwieszczenia wizytowanie archikatedry gnieźnieńskiej zaczął osobiście prym. Poniatowski, atoli nie pozostawił po tym żadnego śladu w postaci akt.— W końcu nie wiadomo, czy wszystkie podane wyżej dekanaty zostały zlustrowane. Jeżeli tak, dokumentacja odnosząca się do nich przeważnie zaginęła, zwłaszcza podczas powstania 1944 r. w Warszawie. Jest rzeczą mało prawdopodobną, aby tak ważne akta ukrywały się dotąd na prowincji diecezjalnej (po dekanatach i parafiach).

84

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Syg. akt.] **AAG. Wiz. 84.**

[2. Tyt. nad.] **Odpowiedzi** przypuszczalnie prepozyta Kanoników Reg. Lat. i jednocześnie proboszcza parafii św. Mikołaja w Kaliszu Wojciecha Kurzawskiego¹⁹¹ z roku 1792 na 5 artykułów (pytań) przedwizytacyjnych, zamieszczonych w obwieszczeniu wizytacji generalnej archidiecezji, opublikowanym 14 lutego 1790 r. przez administratora gen. arcy-

¹⁹¹ Ks. Wojciech Kurzawski, od r. 1790 prepozyt Kanoników Reg. Lat. i par. św. Mikołaja w Kaliszu. (ADW: AAG. Wiz. 84 s. 1—3).

biskupstwa kan. Stefana Wojciecha Łubieńskiego¹⁹² (za wiedzą prymasa Michała Jerzego Poniatowskiego¹⁹³).

[3. Daty krań.] 1792.

[4. Opis zew.] Pol.— 2° (34,5×21 cm).— Stron świeżo policzb.) 98; str. czyste: 8, 72, 74, 76, 78.— Oprawa z ok. r. 1950 w półpłótno.

[6. Uwagi] Nie jest to sprawozdanie z wizytacji, lecz tylko wyczerpujące odpowiedzi przedwizytacyjne, zredagowane — w myśl polecenia adm. a-diec. gnieź. Łubieńskiego — dla użytku wizytatora gen. kan. koad. gnieź. Franciszka Czechowskiego. Ponieważ lustracja gen. dek. kaliskiego nie zachowała się, czy może nawet — biorąc pod uwagę późny termin przygotowania tych odpowiedzi — wcale się nie odbyła, materiał zawarty w nin. księdze jest w a ż n y. Po pierwsze dlatego, iż na jego podstawie obserwujemy procedurę wizytacyjną. Po wtóre — odpowiedzi te, jako jedno z głównych źródeł nieistniejącego opisu lustracyjnego, zastępują nam w pewnej mierze sprawozdanie wiz.— Repertoriowany tu materiał jest jeszcze z tego względu wartościowy, że podaje opis ważnej prepozytury zakonnej w archidiecezji i najważniejszej parafii w Kaliszu, w obrębie której istniało kilka innych kościołów, klasztorów i kaplic publ.— Poza tym objaśniane tu odpowiedzi są b. w y c z e r p u j ą c e — na takież obszerne zapytania.— Z tego powodu, że nin. poszyt akt znalazłem w r. 1949 w archiwum par. św. Mikołaja w Kaliszu (i zabrałem do Włocławka), musi on stanowić drugi egzemplarz owych materiałów. Egz. pierwszy doręczono kan. Czechowskiemu.— Rozwlekły i mało precyzyjny or. tytuł rpsu brzmi nastę.: „Odpowiedzi na wszystkie artykułów części obwieszczeniem jasnie oświeconego Michała Jerzego Ciołek Poniatowskiego, z Bożey i Stolicy Apostolskiej [łaski] arcy-biskupa gnieźnińskiego, legata nata, Królestwa Polskiego i Wielkiego Xięstwa Litewskiego prymasa i pierwszego xiążęcia, opata kommendataryusza tynieckiego, Orderu Orła Białego kawalera, nayłaskawszego protektora zgromadzenia kaliskiego Kanoników Regularnych Lateranenskich, do generalney kosciołów archidiecezyi wizyty nakazanych, tymże porzątkiem [s] iak przepisuię obwieszczenie od pomienionego Zgromadzenia Kanoników Regularnych Lateranenskich ułożone i z naygłębszym uszanowaniem roku 1792 podane” (s. 1).— Poszyt wykonano na papierze filigranowym fracta pagina, na lewych stronach akt.— Liczne zakreślenia tekstu, dokonane czer-

¹⁹² Stefan Wojciech Łubieński h. Pomian (1734—1808), kanonik gnieźniński i łowicki, opat kom. trzemeszeński. W l. 1789—1790 był administratorem gen. archidiecezji i głównym organizatorem wizytacji kan. za pontyfikatu Poniatowskiego. W r. 1790 został biskupem tyt. bibleńskim i sufraganem gnieź. (Korytkowski P, II 547—548, 642—643.— Szostkiewicz s. 116.— Wieteska s. 111.— ADW: AAG. Wiz. 84—89).

¹⁹³ Por. przyp. 177.

wonym i niebieskim ołówkiem, pochodzą prawdop. od Adama Chodyńskiego, który przygotowywał kilka broszur i artykułów o kościele św. Mikołaja w Kaliszu.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

1. Kalisz, miasto. Kościół prepozyturalny Kanoników Reg. Lat. (od r. 1441 kolegiata zakonna s. 9—10) i zarazem parafialny (11 ołtarzy) pw. św. Mikołaja b. s. 1—98:
  - Art. 1. „Stan osobisty duchowieństwa kościoła farnego...” s. 1—7.
  - Art. 2. „Stan fary i kościoła...” s. 9—28:
    - a. Parafie, kościoły i kaplice w archidiecezji i poza nią inkorporowane do beneficjum prepozytury św. Mikołaja s. 25—28.
  - Art. 3. „Inwentarz sprzętów i ruchomości kościoła farnego...” s. 29—68:
    - Biblioteka — książki ułożone w szufladach, ale rejestru ich brak s. 34—36.
    - 4 konfraternie s. 42—52.
    - Cechy miejskie związane z kościołem par. s. 52—53.
    - a. Prepozytura szpitalna z kościółkiem (wyst. w r. 1748 star. Kan. Reg. Lat., pośw. w 1750) pw. Trójcy Św., stojącym na Przedmieściu Wrocławskim s. 55—64.
    - b. Kaplica publ. albo kościółek pw. św. Walentego m. na Przedmieściu Toruńskim s. 64—67.
    - c. Kościół pw. Ducha Św., daw. zak. Duchaków, obec. pod zarz. kapituły kol. kal., na Przedmieściu Toruńskim s. 67, 68.
    - d. Klasztor Bernardynów na Przedmieściu Toruńskim s. 67, 68.
    - e. Konwent Bernardynek na Przedmieściu Toruńskim s. 68.
    - f. Klasztor Reformatorów na Przedmieściu Wrocławskim s. 68.
  - Art. 4. „Sumariusz praw i dokumentów kościoła farnego...” s. 69—86:
    - 3 tabele wykazujące przywileje gosp. oraz zobowiązania konwentu i parafii s. 73, 75, 77.
    - Wzmianka o pożarze Kalisza w nocy z 13 na 14 września 1792 r. s. 85—86.
  - Art. 5. „Stan ekonomiczny i dochodowy kościoła farnego...” s. 87—98.

85

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Syg. akt.] **AAG. Wiz. 85.**

[Tyt. nad.] Akta wizytacji **generalnej parafii Dekanatu Konińskiego** (w Archidiakonacie Gnieźnieńskim), przeprowadzonej w latach **1790—1791** przez kanonika plockiego **Celestyna Cieleckiego**¹⁹⁴, delegowanego do tej czynności przez kanonika **Stefana Wojciecha Łubieńskiego**¹⁹⁵,

¹⁹⁴ Ks. P. Celestyn **Cielecki** h. Zaręba, kanonik plocki, proboszcz par. Myślibórz w dek. słupeckim. (ADW: AAG. Wiz. 85 k. 289, syg. 88 k. 101v, poz. 89 k. 84v).

¹⁹⁵ Zob. przyp. 192.

administratora gen. archidiecezji gnieźnieńskiej (z upoważnienia arcybiskupa M.J. Poniańskiego¹⁹⁶).

[3. Daty krań.] 1790—1791.

[4. Opis zew.] Pol.— 2° (38,1×23 cm).— Kart II, 290; k. 34 podwójna; karty czyste: Iv, 289v, 290v.— Oprawa współcz. w skórę, w r. 1974 gruntownie wyrep. Złoc. brzegów wytarte.

[5. Syg. daw.] 190 (Inw. 1918, Chodyński).

[6. Uwagi] Mamy tu do czynienia z jedną spośród czterech wizytacji generalnych, przeprowadzonych przez kan. Cieleckiego. Następny-
mi jego lustracjami są odbyte w dek. lutomiernskim (przechowywana w Gnieźnie pod syg. E 24a), uniejowskim (niżej poz. 88) i warckim (syg. 89). Wizytację owych czterech dekanatów powierzył Cieleckiemu 18 II 1790 adm. gen. archidiecezji Łubieński. Nasz kanonik odprawił wszystkie zlecone mu lustracje, których akta zachowały się do dziś.— O randze generalnej tej i następnych trzech wizytacji, dokonanych przez kan. Cieleckiego, świadczą przytoczone we wprowadzeniu do tej serii lustracji (z okresu rządów Poniańskiego) dokumenty związane ze sposobem odbywania wizytacji, opublikowane przez adm. Łubieńskiego, z których żadnego nie wpisano do nin. księgi, jak wreszcie dekrety ref., wystawiane przez tego wizytatora.— Kan. Cielecki zaopatrzył swe akta tylko w list dedykacyjny do prym. Poniańskiego (k. II).— Jest to wizytacja pełna, zewnętrzna i wewnętrzna łącznie.— Mamy do czynienia z czystopisem akt, wyk. na papierze ze znakami wodnymi, przez sekretarza wizytacji, przybranego przez lustratora w osobie prob. par. Sławsk, ks. Błażeja Lewandowskiego (k. 1—1v, 289). Notariusz spisał dokumentację starannie, lecz nie wiadomo dlaczego „fracta pagina” — na lewych połowach kart.— Wizytator i sekretarz uwierzytelnili księgę podpisami na k. 289.— Tytuł or. akt: „Protokół oczny Dekanatu Konińskiego 1792 roku spisany” (k. I) jest niewystarczający.— W każdej parafii dekrety ref. następują bezpośrednio po sprawozdaniach wiz.— Akta w całości pisane są po polsku.— Szczeg. chronologii marszruty wiz. nie podano, atoli z treści akt wynika, że parafie odwiedzano kan. na przestrzeni 1790 i 1791 r. B. licznych dowodów w tym aspekcie nie przytaczam.— Pod względem treści jest to wizytacja b. obszerna; treść ilustrowano w każdej parafii dwiema tabelami demograficznymi i jedną gospodarczą (dot. dochodów z beneficjów).— Księga nin. przesycona jest chronologią i wykazami dokumentów instytucji kośc., z licznymi jednak błędami.— Dokumentacja zaczyna się od opisu dekanatu w ogólności.— Akta przynoszą ze sobą wiadomości o kilku większych księgozbio-

¹⁹⁶ Por. przyp. 177.

ra ch kościołów par., jak w Trąbczynie (k. 25, 28v), Tuliszkowie (k. 113v—114v), Koninie (k. 231, 238v—240v) oraz Bernardynów w Kole (k. 184v).— *Liber beneficiorum* Łaskiego i tutaj nazywany jest wizytacją kan.— Ponadto stąd dowiadujemy się, że 23 X 1609 wizytował osobiście przynajmniej par. Konin a-bp Baranowski (k. 231).— Sekretarz nie podał wezwań kościołów par. w Grodźcu, Psarach i Słomowie.— Spośród potknięć słownych i rzeczowych zauważam następujące: na k. 61 powiedziano bp „bekowicki” zamiast „bakowski”; na k. 79 zapisano błęd., że kościół par. w Rychwale konsekrował w r. 1629 bp Szembek, chociaż w tym czasie takiego nie było; data i osoba konsekratora kośc. par. w Rzgowie nie są pewne (k. 13).— Wspólcz. topogr. rejestr opisanych kościołów par. znajduje się na k. 290.— Akta przekazane kurii arcybiskupiej, znalazły się potem w Gnieźnie, skąd zapewne w r. 1822 z innymi wydano je do Kalisza, a po 1885 zwieziono do Włocławka. W Kons. Kaliskim nie zaciągnięto jednak w r. 1857 księgi do tymcz. spisu, ani nie dano na niej sygnatury.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

Adres dedykacyjny wiz. Cieleckiego do a-bpa Poniatowskiego k. II.

Dekanat koniński w ogólności k. 1.— Dziekanem dek. konińskiego jest ks. Sebastian Rayski, prep. par. Russocice, kan. hon. kaliski (k. 1, 207—207v). Poprz. dziekan, ks. Maciej Maliński, kan. hon. łączycy, jest prep. par. Tuliszków (k. 105—105v).

1. Sławsk, wieś. Kościół par. (zbud. nakł. kol. Sabiny Anny Radomskiej z Czarnotna, odn. w r. 1785) pw. św. Wawrzyńca m. k. 1—10v.
  2. Rzgów, wieś. Kościół par. (stojący wg trad. „od lat przeszło 500”, kons. w r. 1601 — osoba konsekratora i data niepewne) pw. św. Jakuba ap. k. 11—23v:
    - Sztetlew, wieś w par. Rzgów, w której przebywa 3 eremitów; o kaplicy nie ma wzm. k. 14v.
    - Zachowuje się dok. or. z r. 1485 dot. patronatu kośc. k. 17v.
  3. Trąbczyn, wieś. Kościół par. (wyst. nakł. dziedz. Trąbczyńskich, powiek. przez kol. z Rozrażewskich Szembekową, kons. 26 IX 1546) pw. św. Marcina b. k. 23v—33:
    - Biblioteka kościoła par. k. 25, 28v.
    - Akta ochrzczonych i zaślubionych zaczynają się od r. 1597 k. 28v.
  4. Zagurowo, miasteczko. Kościół par. (zbud. w r. 1720 nakł. op. łącz. Antoniego Łukomskiego) pw. św. ap. Piotra i Pawła k. 33—46:
    - We wsi Smoleniec na ter. par. Zagórów żyje kobieta mająca 110 lat k. 34a.
    - Istnieje bulla pap. Piusa II z r. 1463, ink. par. Zagórów do uposażenia opatów Cystersów w Łądzie k. 35, 40.
- a. Kapliczka (publ.) pw. św. Antoniego (nie pod. którego) na cmentarzu kośc. k. 34av.

- b. Drzewce, wieś w par. Zagórow, posiadająca kaplicę pryw. w majątku opactwa łądz. k. 36, 46.
- c. Kopyno, wieś na ter. par. Zagórow, gdzie w posiadłości opatów łądz. istnieje kaplica pryw. k. 36, 46.
- d. Łukom, wieś w par. Zagórow, mająca kaplicę pryw. w pałacu (Śtanisława) Chełmskiego, skarb. wschow. k. 36, 45v—46.
- e. Myszakow, wieś na ter. par. Zagórow, w której (we dworze skarb. wschow. Stanisława Chełmskiego) dla kaplicy pryw. wygasł indult k. 36, 46.
- f. Holendry Wrąbczyńskie albo Holendry Wrąbczyna Małego, wieś w par. Zagórow, posiadająca kaplicę i szkołę dysydenccką k. 36.
5. Krolikow, wieś. Kościół par. (odn. star. obec. prob. Mikołaja Warszawskiego) pw. św. Michała arch. k. 46—54v.
6. Grodziec, wieś. Tyt. kościoła par. nie zapis. k. 54v—59.
7. Grabienice, wieś. Kościół par. (wyst. w r. 1597 nakł. kol. ks. Jana Rozrażewskiego, nie wiadomo czy sufr. włoc.?, kons. 10 XII 1651 przez bpa bak. Kurskiego) pw. św. Katarzyny pm. k. 59—70.
8. Grochowy, wieś. Kościół par. (kons. 11 XI 1727 przez sufr. gnieź. Kraszkowskiego) pw. św. Doroty pm. k. 70—77v:
- a. Siąszyce, wieś na ter. par. Grochowy, gdzie w pałacu stol. piotr. Biernackiego znajduje się kaplica pryw. k. 72.
9. Rychwał, miasteczko. Kościół par. (zbud. w r. 1597, kons. w 1629 — data podejrzana, nazwisko bpa kons. (Szembek) błęd.) pw. Trójcy Św. k. 77v—85:
- a. Kaplica pryw. w pałacu, pewnie w samym Rychwale k. 80.
10. Kuchary Koscielne, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych k. 85—94.
11. Dąbroszyn, wieś. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny i św. Katarzyny pm. k. 94—99.
12. Lisiec (Większy), wieś. Kościół par. (wyst. w r. 1704, odn. przed 5 laty) pw. św. Jana Chrzc. k. 99—105.
13. Tulizkow, miasteczko, wygasająca prepozytura par. (eryg. przez a-bpa Gruszczyńskiego 19 II 1473; kościół lato sensu nosił tyt. kolegiaty). Kościół par. (odn. od lat 15) pw. św. Wita m. k. 105—122: — Teksty pomników w kościele k. 107—107v.
— Akta metrykalne zaczynają się pod r. 1593 k. 113v.
— „Biblioteka koscielna“ k. 113v—114v.
— Dok. erek. ołtarza Najśw. Maryi P. z r. 1411 k. 114v.
— Dok. erek. kolegium mansjonarzy z r. 1473 k. 115.
14. Turek, miasteczko, prepozytura par. (eryg. w r. 1641). Kościół par. pw. św. Jana Chrzc. k. 122—135v:
- a. Kaplica (publ.) na cmentarzu kośc., przeznaczona na rozebranie k. 124.
- b. Prepozytura szpitalna z kościołem (fund. przez mieszczan tur.) pw. Ducha Św. i Wniebowzięcia NMP k. 126v—129.
- c. Zuki, wieś w par. Turek, mająca kaplicę pryw. w rezydencji Jana Umińskiego, rej. ziem. kal. k. 126.
- d. Korytkow, wieś na ter. par. Turek, w której istnieje kaplica pryw. we dworze Kazimierza Umińskiego, skarbczyca brzes.-kuj. k. 126.

- e. Wiethinin, wieś w par. Turek, posiadająca kaplicę pryw. w majątku Józefa Kosickiego, w-rej. grodz. kal. k. 126v.
15. Kowale (Panskie), wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych k. 135v—141v.
16. Psary, wieś. Wezw. kościoła par. nie pod. k. 141v—146v:
- a. Słomow Koscielny, wieś. Parafia afiliowana do Psar z kościołem, którego tyt. nie zapis., zamkniętym w r. 1790, prawdop. z powodu jego zrujnowania k. 146—146v.
17. Janiszew czyli Ostrow, wieś. Kościół par. (odn. nakł. śp. Jana Zaręby Cieleckiego, kasz. spic., kons. 16 VII 1730 przez sufr. gnieź. Kraszkowskiego) pw. św. Jadwigi ks. k. 146v—155v:
- a. Kozmin, wieś na ter. par. Janiszew, gdzie we dworze stol. Walentego Osińskiego znajduje się kaplica pryw. k. 149v.
18. Brudzew, miasteczko, podupadła prepozytura par. Kościół par. (zbud. nakł. rodz. Radolińskich, kons. 13 VII 1730 przez sufr. gnieź. Kraszkowskiego, niedawno w czasie pożaru miasta doznał szkód) pw. św. Miłkołaja b. i św. Małgorzaty pm. k. 155v—169:
- Zachowuje się dok. erek. prepozytury w B. z r. 1466 k. 164.
- a. Prepozytura szpitalna (eryg. w r. 1480) z kościołem pw. Św. Ducha oraz św. Jakuba ap. i św. Marii Magdaleny (włas. dekr. ref.) k. 285—289.
19. Dobrowo, wieś. Kościół par. pw. Trójcy Św. k. 169—176v:
- a. Kaplica publ. za rz. Wartą (wyst. w r. 1783 star. prob. Macieja Grabskiego) pw. św. Bogumiła b. k. 171v, 176.
- Przekaz o kulcie bł. Bogumiła k. 172v, 176.
20. Koło, miasto, prepozytura par. Kościół par. pw. Znalezienia Krzyża św. k. 176v—196:
- Dok. erek. prepozytury par. z r. 1470 k. 189v.
- a. Kościółek pw. św. Wawrzynca m., znajdujący się za mostami, „od miasta pół ćwierci mili“ k. 181v—182v.
- b. Prepozytura szpitalna z kościołem pw. Ducha Św. k. 183—184v, 188—189, 192—193:
- Dok. erek. prep. szpit. z r. 1419 k. 189v.
- c. Klasztor Bernardynów z kościołem pw. Nawiedzenia NMP k. 184v—185v:
- Biblioteka klasztorna (wzm.) k. 184v.
- Teksty nagrobków w kośc. bernardyńskim k. 185—185v.
- Na ter. parafii przebywa pustelnik k. 183.
21. Białkow, wieś. Kościół par. uległ pożarowi w r. 1776 k. 196—200v.
22. Krzymow, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1779 nakł. Ignacego Byszewskiego, sędz. łącz.) pw. św. Marii Magdaleny k. 200v—207.
23. Rusocice, wieś, wygasająca prepozytura par. Kościół par. pw. św. Michała arch. k. 207—225v:
- Dok. erek. prepozytury par., wyst. przez a-bpa Łaskiego w r. 1528 k. 216.
- a. Władysławowo, miasteczko w par. Russocice, mająca dysydencki dom modlitwy i szkołę k. 211—211v.
- b. Władysławowo — bożnica żydowska k. 211v.
24. Konin, miasto, prepozytura par. (eryg. przed r. 1424 — k. 243). Kościół par. (duninowski, 9 ołtarzy) pw. św. Bartłomieja ap. k. 226—263v:

- „Bibliotheka Kościoła Koniń[skiego] Far[nego]“ k. 231, katalog książek 238v—240v.
  - Archiwum kancelarii grodzkiej k. 231.
  - Pomniki i nagrobki w kośc. par. k. 231—232.
  - a. Ślad daw. kościoła par. pw. św. Krzyża, który uległ pożarowi k. 232.
    - Słup koniński Piotra Dunina na cmentarzu kośc. św. Krzyża k. 232—232v.
  - b. Prepozytura szpitalna (eryg. przed r. 1491 — k. 241) z kościołem pw. Ducha Św. na Przedmieściu Borzentowo k. 232v—233, 240v—241, 252—255.
  - c. Klasztor Reformatorów z kościołem pw. św. Marii Magdaleny „na wsi Borzentowie czyli przedmieściu konińskim“ k. 233—234.
  - d. Bożnica i szkoła żydowska k. 236.
  - Sumariusz praw i dokumentów kośc. par., kol. mansjonarzy i kośc. szpít. — dokumenty od r. 1421 k. 241—248.
  - e. Brzezno, wieś na ter. par. Konin, w której istnieje kaplica, prawdop. publ. k. 235v—236.
  - 25. Stare Miasto [Konin], wieś, parafia ink. (w księdze: afil.) do prep. konińskiej. Kościół par. (duninowski) pw. św. Piotra i Pawła ap. k. 255v—262, 263v:
    - a. Zychlin, wieś w par. Stare Miasto, posiadająca zbór kalwiński i takąż szkołkę k. 232v.
  - 26. Kościelec, wieś, parafia ink. (w aktach: afil.) 7 X 1608 do prep. kolskiej — k. 189. Kościół par. pw. św. Andrzeja ap. k. 263v—271.
  - 27. Wyszyna, wieś. Kościół par. nowy (wyst. nakł. Rafała hr. Gurowskiego, kasz. pozn., pośw. 24 X 1784 przez miejsc. kom. a prep. tur. Franciszka Czyżewskiego) pw. Narodzenia NMP k. 271—276.
  - 28. Grzymiszew, miasteczko. Kościół par. (zbud. w r. 1785 nakł. Izabeli Gajewskiej, kasz. nak., po spaleniu się, razem z miastem, poprz. 30 III 1783) pw. Narodzenia NMP k. 276—285:
    - Dok. fund. kościoła par. w G. z r. 1443 k. 281v.
    - a. Piętno i Pientno, wieś na ter. par. Grzymiszew, gdzie znajduje się kaplica przyw. we dworze szl. k. 279.
- „Regestr kościołów“ k. 290.

86

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Syg. akt.] **AAG. Wiz. 86.**

[2. Tyt. or.] **Wizyta generalna Dekanatu Krotoszyńskiego** [w Archidiaconacie Kaliskim] powagą jaśnie oświeconego xiążęcia Michała Jerzego Ciołka Poniatońskiego¹⁹⁷, z Bożej i Stolicy Apostolskiej łaski arcy-biskupa gnieznńskiego, prymasa Krolestwa Polskiego i Wielkiego

¹⁹⁷ Zob. przyp. 177.

Xięstwa Litewskiego i pierwszego xiążęcia, opata kommendataryusza czerwinkiego i tynieckiego, Orderow Orła Białego i Świętego Stanisława kawalera, przez jasnie wielmożnego i egomosci xiędza Ignacego Łubę¹⁹⁸, kanonika katedralnego smolinskiego, proboszcza stawiszynskiego, wizytatora wyznaczonego generalnego uczyniona roku 1790.

[3. Daty krań.] 1790.

[4. Opis zew.] Pol.— 2° (35,4×22,5 cm).— Stron (świeżo policzb.) 106; str. czyste: 2, 6, 104—106.— Oprawa z ok. 1950 r. w półpłótno. Brzegi barwione na czerwono z czasu poprz. opr.

[6. Uwagi] Jest to wizytacja generalna, o czym zaświadcniają tytuł księgi, okólnik przedwizytacyjny lustratora do duchowieństwa (s. 3—4), wiele wyrażień w tekście, wydawane przez kan. Łubę dekrety ref. dla kościołów oraz przynależność akt do serii lustracji generalnych archidiecezji z czasu rządów Poniatowskiego.— Mamy tu do czynienia z wizytacją całkowitą, tak zewnętrzną jak i wewnętrzną.— Jest to drugi egzemplarz czystopisu akt, nieuwierzytelniony przez wizytatora i nieznanego z nazwiska sekretarza lustracji, wykonany b. starannie na papierze filigranowym. Pierwszy egzemplarz czystopisu znajdował się do r. 1939 w Gnieźnie pod syg. E 29a, lecz po 1945 został zatrzymany przez ks. J. Nowackiego w Archiwum A-diec. w Poznaniu.— Spośród dokumentów odnoszących się do formalnej strony odbywania wizytacji księga zawiera tylko wzm. pismo kan. Łuby do duchowieństwa dekanatu, powiadamiające je o zbliżającej się lustracji (s. 3—4).— Także nin. akta prowadzone są w j. polskim.— Dekrety ref. idą w każdej parafii tuż po sprawozdaniach wiz.— Notariusz podał na pocz. opisów poszcz. parafii daty dzienne ich odwiedzin przez wizytatora (przypadające w listopadzie i grudniu 1790 r.), które uwzględniłem w zawartości księgi.— Pod wzgl. treści akta są obszernie, przepojone chronologią i wykazami dokumentów, ilustrowane w każdej parafii dwiema tabelami ludnościowymi oraz jedną dot. dochodów beneficjalnych.— Rękopis informuje nie tylko o księgozbiorach wszystkich kościołów par. w dekanacie, lecz także o bibliotekach drobniejszych instytucji wewnątrzparafialnych. Bogatsze biblioteki kościelne spotykamy w Sulmierzycach (s. 58—59), Kobiernie (s. 73) i Krotoszynie (s. 82—83).— Na przykładzie Krotoszyna dobrze widać wygasanie prepozytur par. daw. typu czyli z kolegiami mansjonarzy a fungowanie ich z beneficjatami prostymi o nazwach prebendarzy, ołtarzystów i promotorów bractw.— Księga po raz pierwszy przynosi ciekawostkę historyczną

¹⁹⁸ Ks. Ignacy z Lubów **Łuba** h. Lubicz, kanonik chełmski, nie smoleński, i prepozyt par. Stawiszyn. (ADW: AAG. Wiz. 86 s. 1, 3, 4).

o zapadnięciu się wsi z kościołem parafialnym, stojącym niegdyś na miejscu akt. kościółka św. Marcina, zbud. przed ok. 200 laty pomiędzy m. Zduny i Sulmierzyce. Fakt ten miał być następstwem „trzęsienia ziemi” (s. 53).— Natomiast mrozi krew w żyłach następ. zdanie zapis. przez sekretarza na s. 13: „1609 — wizyta jwix. Wojciecha Potworowskiego, kanonika gnieźnieńskiego, oficjała kaliskiego, wyłuszczająca jaknajdokładniej należytości kościoła wygan[owskiego]”. Otóż w kapitule metr. gnieźnieńskiej nigdy nie zasiadał kanonik Potworowski, a w r. 1609 oficjałem kal. był ks. Maciej Dąbrowski! Niesumienność i niedokładność notariusza będzie nieco zmniejszona, jeżeli przypomniemy sobie, że to a-bp Wojciech Baranowski lubił wizytować sporadycznie kościoły swej archidiecezji, np. w Koninie właśnie w r. 1609 (poz. 85 k. 231).— Mniejszych błędów w datach i nazwiskach znajduje się w księdze więcej, np. bp pozn. — „Goszyński” zam. Goślicki” (s. 77). Zresztą już w samym tytule dokumentacji wizytator Łuba został nazwany przez sekretarza kanonikiem smoleńskim (s. 1), a przecież był chełmskim (s. 3, 4).— Rękopis dostarczony pocz. do kurii arcybiskupiej, dostał się nast. do Gniezna, skąd w r. 1822 z innymi aktami przekazano go do Kalisza, a po 1885 przywieziono do Włocławka. W Konsystorzu Kal. nie wciągnięto go jednak w r. 1857 do tymcz. spisu, ani nie położono na nim sygnatury. W inw. ks. S. Chodyńskiego figuruje wprawdzie nin. poszyt pod nr 176, atoli na swoich kartach nie posiada tegoż numeru.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

Okólnik kan. Łuby do duchowieństwa dek. krotoszyńskiego (Stawiszyn, 23 września 1790 r.), powiadamiający je o nadchodzącej wizytacji gen. oraz polecający przygotowanie się do niej s. 3—4.

Rzut oka na dekanat w ogólności.— Miejsc. dziekanem jest od 18 III 1790 ks. Walenty Przygodzki, prob. par. Wyganów s. 5. Poprz. dziekan, ks. Józef Broniewski, jest prob. par. Kobylin (s. 31).

1. Wyganów, wieś. Kościół par. (zbud. nakł. skarb. kal. Zawadzkiej, kons. 3 VII 1735 przez bpa infl. Moszyńskiego) pw. św. Jakuba ap., wiz. 4 X 1790 s. 7—20.
2. Kobylin, miasto, niegdyś prepozytura par.; par. eryg. w r. 1289 przez a-bpa Jakuba Świnkę. Kościół par. (fund. w 1289 przez woj. kal. Mikołaja) pw. św. Stanisława b., wiz. 10 XI 1790 s. 20—36:
  - a. Klasztor Bernardynów (fund. w r. 1456 przez Wojciecha i Mikołaja Wierzbietów, dziedz. Kobylina) z kościołem pw. „Złobku czyli Narodzenia Pańskiego” s. 32—33.
  - b. Prepozytura szpitalna z kościołem (kons. w r. 1659 przez a-bpa W. Leszczyńskiego) pw. Ducha Św. (włas. dekr. ref.) s. 33—36:
    - Istnieje dok. erek. tejże prep. z r. 1434, wyst. przez a-bpa W. Jastrzębca s. 35.

- c. Świątynia dysydencka i szkoła, odległe o 300 kroków od kośc. par. s. 22.
- d. Bożnica żydowska, odległa od kośc. par. o 150 kroków s. 22.
3. Baszków, wieś. Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP, wiz. 15 XI s. 37—44:
  - Akta metrykalne przechowują się od r. 1596 s. 41.
  - a. Kaplica publ. przy cmentarzu kośc. s. 38—39.
  - b. Rzemiechów, wieś w par. Baszków, posiadająca kaplicę pryw. przyp. we dworze szl. s. 39.
4. Zduny, miasto. Kościół par. (wyst. ok. r. 1730 star. prob. Andrzeja Baczewskiego) pw. św. Jana Chrzc., wiz. 20 XI s. 45—54:
  - a. Świątynia dysydencka w odległości 200 kroków od kośc. par. s. 47.
  - b. Bożnica żydowska odległa o 200 kroków od kośc. par. s. 47.
  - c. Kościółek „na puszczy“, w lesie w kier. Sulmierzyc pw. św. Marcina b. „Była na tym miejscu wieś z kościołem parafialnym, która przez trzęsienie ziemi zapadła się wraz z kościołem“ s. 53:
    - Przy kościółku mieszka pustelnik s. 53.
5. Szulmierzyce, miasto. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wiz. 24 XI s. 55—69:
  - Biblioteka kościoła par. s. 58—59.
  - a. Prepozytura szpitalna (ink. do kośc. par. w r. 1753) z kościołem stojącym w środku miasta (zbud. w r. 1762, po spaleniu się poprz., nakł. miejsc. magistratu a star. prob. par. Józefa Szczytowskiego, pośw. przez dziek. krot. Józefa Broniewskiego) pw. Wniebowzięcia NMP s. 59—63, 68—69.
  - b. Chwaliszew, wieś. Parafia z kościołem, którego wezw. nie pod., afiliowana do Sulmierzyc s. 67—69.
6. Kobierno, wieś. Kościół par. (wyst. w r. 1721 star. prob. Michała Odorskiego, kons. w 1723 przez sufr. gnieź. Kraszkowskiego) pw. św. Michała arch. i św. Wojciecha b., wiz. 30 XI 1790 s. 69—76:
  - Księgozbiór kośc. par. Wykaz ksiąg zakończono słowami „i innych różnych jeszcze 50, które nie mają tytułów“ s. 73.
7. Krotoszyn, miasto, zmien. prepozytura par. Kościół par. (zbud. w r. 1592 nakł. kasz. pozn. Jana Rozrażewskiego, spalony w 1774, posiada 12 ołtarzy i 6 altarii) pw. św. Jana Chrzc., wiz. 3 XII 1790 s. 76—103:
  - Napisy na pomnikach s. 78.
  - Biblioteka kośc. par. s. 82—83.
  - a. Klasztor Trynitarzy (fund. w r. 1731) z kościołem pw. św. Piotra i Pawła ap. (wyst. w 1775) s. 79.
  - b. Prepozytura szpitalna z kościołem pw. św. Fabiana i Sebastiana mm. poza miastem, przy ul. Koźmińskiej s. 98—102.
  - c. Świątynia dysydencka nowa, położona o 600 kroków od kośc. par. s. 79.
  - d. Bożnica żydowska odległa od kośc. par. 150 kroków s. 79.
  - e. Stary Krotoszyn, wieś, gdzie znajduje się kościółek pw. św. Marii Magdaleny s. 79.

87

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Syg. akt.] **AAG. Wiz. 87.**

[2. Tyt. nad.] Uwierzytelnione **odpisy** akt wizytacji **generalnej** parafii **Dekanatu Sompoleńskiego** (w Archidiakonacie Gnieźnieńskim), przeprowadzonej w latach **1791—1792** przez kanonika gnieźnieńskiego Jozafata **Murzynowskiego**¹⁹⁹, delegowanego do tej czynności przez kan. S.W. **Łubieńskiego**²⁰⁰, administratora gen. archidiecezji gnieź. (za zgodą arcybiskupa M.J. **Poniatowskiego**²⁰¹).

[3. Daty krań.] 1791—1792.

[4. Opiszew.] Pol.— 2° (33,9×20,3 i mniej cm).— Stron (ponownie policzb.) 294; str. czyste: 2, 22, 70, 97—98, 111—114, 135—138, 166—168, 180, 193—196, 216, 247—248, 294.— Oprawa nowa w płótno i wyrep. z r. 1974. Na kartach ślady uszkodzeń przez insekty.

[5. Syg. daw.] 177 (Inw. 1918, Chodyński).

[6. Uwagi] Mamy do czynienia z jedną spośród czterech wizytacji **generalnych** powierzonych do wykonania kan. Murzynowskiemu. Miał on zlustrować dek. sompoleński, słupecki, gnieźnieński Św. Trójcy i zbarski. O dokumentacji czynności spełnionych w dek. słupeckim niczego nie wiem. Natomiast akta pozostałych trzech dekanatów przechowują się w Gnieźnie pod syg. E 20. Repertoriowana tu księga jest współcz. odpisem z pierwszej części wspom. poz. gnieźnieńskiej. O jej randze **generalnej** mówią liczne dane, uwidocznione w tymże punkcie syg. 85—86.— Jest to wizytacja **całkowita**, tak **zewnątrzna**, jak też **wewnętrzna**.— Odpisy akt, wyk. na luźnych składkach nie zawsze jednakowego papieru, posiadającego **znaki wodne**, znajdowały się w Archiwum Kons. Gnieź., gdzie je oprawiono oraz z pocz. spaginowano, a w dalszym ciągu pofoliowano. W ówczesnej numeracji opuszczono karty czyste.— Z wymienionych już przyczyn, jak również dlatego, że w rękopisie brak dokumentacji dot. par. Skulsk, należącej przed r. 1765 do diec. kujawskiej (k. 100—106 d. foliacji), którą wydarto przed r. 1946, akta te musieliśmy w r. 1974 ponownie policzbować.— W następstwie tego współcz. topogr. wykaz opisanych parafii, wyk. w Kons. Gnieź. (s. 4), jest odnośnie stron księgi nieaktualny, tym bardziej że posiada on pewne niedociągnięcia, np. par. Wąsosze nazwana jest w nim

¹⁹⁹ Ks. Jozafat **Murzynowski** h. Ogończyk (†1805), dr teologii i ob. prawa, kanonik gnieźnieński i proboszcz par. Kiszkowo w dek. gnieź. Św. Trójcy. (Korytkowski P, III 52.— ADW: AAG. Wiz. 87).

²⁰⁰ Por. przyp. 192.

²⁰¹ Zob. przyp. 177.

„Wąsewo”.— Także niewystarczający tytuł łaciński, nadany aktom wyk. w j. polskim nie przez wizytatora ani kopistę, ale przez wspom. konsystorz, i to chyba dopiero przy przekazywaniu ich do Królestwa Pol., musiałem zastąpić swoim, kładąc tamten do nin. uwag. Brzmi on nastę.: „*Visitatio generalis ecclesiaru[m] Archi-Diaecesis Gnesnen[sis] in Decanatu Sampolnensi per illrsmum et rndsmu[m] dnu[m] Josaphat Murzynowski, canonicum Almae Eccleae Metropolit[anae] Gnesn[ensis], visitatorem generalem peracta anno Dni 1792-do*” (s. 1).— Kopie akt poszczeg. parafii wykonano b. starannie, pomieszczając tekst w obramowaniu. Nie znamy autora tych odpisów, można tylko przypuszczać, iż mógł nim być ks. Stefan Józef Laskowski, prob. par. Wrząca W. i kan. kol. uniejowskiej (s. 125), którego beneficjum zostało wyjątkowo szeroko w księdze opracowane.— Kolejne kopie są na końcu uwierzytelniane odpowiednią formułą, zawierającą tytułaturę Murzynowskiego, jego podpisem i małą lak. pieczęcią, na której widnieje h. Ogończyk, wkomponowany w insygnia bpie, bez żadnego napisu. W sumie tych pieczęci jest 18, jedna odleciała wyrywając papier (s. 208 — par. Mąkolno).— Akta nie uwidaczniają szczeg. chronologii wiz., a z okazji sporządzania odpisów po wiele razy opuszczono w nich datę dzienną i miesięczną.— Także w tej wizytacji operuje się parafiami, a nie, jak dawniej, kościołami (parafialnymi).— W każdym opisie dekrety ref. idą zaraz po sprawozdaniach wiz.— Akta są prowadzone po polsku.— Pomimo to że parafie tego dekanatu, za wyjątkiem m. Kazimierza Bpiego, są ubogie w instytucje kośc., treść księgi jest bogata, ilustrowana w każdym opisie dwiema tabelami demograficznymi oraz kilkoma ujmującymi dochody i wydatki beneficjów.— Podaje się sumiennie sumariusze istniejących przy kościołach dokumentów. Za to nie pokazano ani jednej większej biblioteki kościelnej.— Spośród szczegółów warto wspomnieć o zaginionych aktach dwóch przedtrydenckich wizytacji diec. włocławskiej, z których pierwsza była przeprowadzona w r. 1526 w a-diak. kruszwickim (s. 139, 142, 143, 145 pod par. Warzymowo), a druga w 1553 w a-diak. włocławskim (s. 83 pod par. Broniszewo).— Również w tej księdze spostrzegłem drobne błędy — np. na s. 99 napisano podkomorzy „bendenski” zamiast „wendenski”, na s. 249 — bp „Andrzej” Pstrokonski, a nie „Maciej”; na s. 140 zam. bp „Myszkowski” powinno być „Madalinski”.— Rękopis przyp. został przekazany, razem z innymi, z Gniezna do Kalisza w r. 1822, a po r. 1885 zwieziony do Włocławka. W Kaliszu nie wciągnięto go w r. 1857 do tamt. spisu.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

„*Series ecclesiar[um]*“ s. 4.

1. Gosławice, wieś, wygasła prepozytura par. (eryg. przed r. 1444 s. 11). Kościół par. (fund. przez kol. bpa pozń. Lubrańskiego †1520) pw. św. Andrzeja ap. s. 5—21:
  - W czasie pożaru kościoła w r. 1770 spalili się m.in. akta metrykalne do r. 1752 s. 6, 11.
  - a. Pątnowo, wieś w par. Gosławice, posiadająca kościółek pw. św. Barbary pm. s. 8—9.
2. Slesień, miasteczko. Kościół par. pw. św. Mikołaja b. s. 23—38:
  - Reg. dok. wyst. 17 XI 1402, wciąg. do akt Kons. Gnieź. pod 29 IV 1638 s. 30.
3. Grzegorzewo, miasteczko. Kościół par. (zbud. w r. 1777 star. prob. Pawła Rachlewskiego, kan. uniej.) pw. św. Mikołaja b. s. 39—58.
  - Reg. dok. ink. w r. 1532 par. Grzegorzew do uposażenia kanonii kap. w Uniejowie s. 45.
  - a. Prebenda (eryg. w r. 1632) z kościółkiem (wyst. w 1593) pw. św. Piotra i Pawła ap. s. 54—58.
4. Wąsosze, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych s. 59—69:
  - Z tego powodu, że par. W. była w XVII i pierwszej poł. XVIII w. pod zarządem prob. ze Ślesina, zapisów metrykalnych aż do r. 1755 trzeba szukać w Ślesinie s. 64.
5. Racięcice, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1777 nakł. Andrzeja Mniewskiego, skarb. radz.) pw. Narodzenia NMP s. 71—78:
  - Ponieważ par. R. była w ciągu wieków obsługiwana przez okolicznych proboszczów i obec. znajduje się w adm. pleb. z Lubstowa, nie posiada u siebie żadnych ksiąg metrykalnych s. 73.
6. Broniszewo, wieś; przed r. 1765 par. należała do dziec. włocławskiej. Kaplica par. (wyst. w r. 1778 star. prob. Aleksego Grzymuntowicza) s. 79—86:
  - a. Stoją jeszcze resztki zrujnowanego kościoła par. pw. św. Tomasz a ap. s. 79, 80, 84.
  - Akta metrykalne zachowują się od r. 1775; starsze spaliły się podczas pożaru plebanii s. 83.
  - Wzm. o wizytacji kościoła w Broniszewie w r. 1553 (czasy włocławskie) s. 83.
7. Dąbny, wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch. s. 87—96.
8. Dębny, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1756 nakł. dziedz. Stanisława Zakrzewskiego, podk. wend.) pw. Wniebowzięcia NMP s. 99—110:
  - Metryki aż do r. 1756 nie istnieją, albowiem kościół ten był poprzednio pod zarządem okolicznych proboszczów s. 105.
  - a. Mały Osiek, wieś na ter. par. Dęby Szl., gdzie we dworze Antoniego Zakrzewskiego, pułk. kawalerii nar., znajduje się kaplica pryw. s. 102.
9. Wrząca Wielka, wieś; parafia utw. z grzegorzewskiej. Kościół par. (wyst. w r. 1775 nakł. dziedz. Rocha i Agnieszki z Kotarbskich małż. Śliwickich) pw. św. Jakuba ap. s. 115—134:
  - Reg. dok. erek. par. W. z r. 1433, wpis. do akt Kons. Gnieź. pod 30 IX 1673 s. 123.
  - a. Zwierzchociny, wieś w par. Wrząca W., mająca kaplicę pryw. w rezydencji Ignacego Rapackiego, komor. ziem. kal. s. 119.
  - b. Kiełczew Dolny czyli Smuzny, wieś na ter. par. Wrząca W.,

- w której w pałacu Rocha Kielczewskiego, stol. kow., istnieje kaplica pryw. s. 119—120.
10. Warzymowo, wieś; upadła prepozytura par. (eryg. w r. 1462 s. 143); par. należąca do r. 1765 do diec. włocławskiej. Kościół par. (kons. w r. 1443) pw. Wszystkich Świętych s. 139—146:
    - Wzm. o wizytacji a-diak. kruszwickiego diec. włocławskiej z r. 1526, której akt nie trzeba utożsamiać z retaksacją, dok. przez bpa Drzewickiego w 1527 s. 139, 142, 143, 145.
    - Wpisy metrykalne odnoszące się do mieszkańców par. Warzymowo znajdują się w par. Broniszewo, Skulsk i in., których proboszczowie zawiadywali W. s. 142.
  11. Sampolno, miasteczko. Kościół par. (zbud. w r. 1777 star. kan. gnieź. Józefa Rokosowskiego) pw. św. Marii Magdaleny s. 147—165:
    - a. Kościółek pw. św. Tomasz a ap., stojący na miejscu d. kościoła par. s. 150.
    - b. Kościółek pw. św. Hieronima w., znajdujący się o 5 staj od miasteczka, nad jeziorem (wyst. star. prob. Stefana Kielczyńskiego, nakł. tegoz i mieszczan) s. 150—152:
      - Przy tym kościółku przebywa pustelnik s. 151.
  12. Osiek, wieś. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap. s. 169—179.
  13. Morzysław, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1788 star. prob. Andrzeja Liszkowskiego, kons. w 1789 przez sufr. gnieź. Korytowskiego) pw. św. Wojciecha b. s. 181—192.
  14. Mąkolno, wieś. Kościół par. (wyst. star. d. prob. Łukasza Józefa Żorawskiego) pw. św. Andrzeja ap. s. 197—208:
    - Starszych od r. 1695 zapisów metrykalnych trzeba szukać w sąsiednich parafiach, których proboszczowie administrowali M. s. 203.
  15. Lubstówek i Lubstowko, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1639 star. a-diak. gnieź. Aleksandra Głębocznego, kons. w 1647 przez sufr. gnieź. Grodeckiego) pw. św. Mateusza ap. s. 209—215.
  16. Lichyń i Licheń, wieś. Kościół par. pw. św. Doroty pm. s. 217—224.
  17. Lubstowo, wieś. Kościół par. (wyst. w r. 1534 nakł. kol. Jana, chor. kal. i Bartłomieja, podk. inowr., Lubstowskich) pw. św. Jadwigi ks. s. 225—246:
    - Tradycja uwieczniona na kościele o wybudowaniu tej świątyni z funduszu uzyskanego za ryby, cudownie złowione w Jeziorze Lubstowskim s. 229—230.
    - Archiwum parafialne przechowuje odpisy kilku wizytacji dot. Lubstowa, poczynając od przeprowadzonej w r. 1608 przez Wincentego de Seve s. 234.
  18. Kramsko i Krampsko, wieś. Kościół par. (kons. w r. 1601 przez bpa przem. Pstrokońskiego) pw. św. Stanisława b. s. 249—266:
    - a. Jabłkowo, wieś w par. Kramsk, posiadająca kaplicę pryw. w pałacu Krystyny z Dominikowskich Brzezińskiej, kasz. krusz. s. 254.
  19. Kazimierz i Kazmierz, miasteczko. Kościół par. (wg trad. zbud. star. Pięciu Braci Męczenników, powiek. nakł. bpa pozn. Lubrańskiego † 1520, spalony w r. 1729) pw. św. Marcina b. s. 267—293:
    - a. Kościółek pw. św. Izaaka m. (wyst. w r. 1783) na pagórku przy drodze z Kazimierza do Konina s. 272.
      - Napis na tablicy w kośc. św. Izaaka s. 274—275.

- b. Kościółek pw. św. Krystyna m. za miastem, w pobliżu folwarku s. 272—273.
- c. Kapliczka ze studzienką zw. Łososka, gdzie jest „historia morderstwa wyrażona św. męczenników“ s. 273.
- d. Miejsce za miastem „ku Kleczewu“, w którym stał obec. rozebrany kościółek pw. św. Benedykta m. s. 273.
- e. Miejsce św. Jana m., na którym znajduje się klasztor i kościół Bernardynów s. 273.
— Reg. dok. erek. klasztoru Bernardynów z r. 1523 s. 278.
- f. Kościółek pw. św. Barnaby m. ze studzienką, na Bieniszewie (od r. 1669 pod zarządem Kamedułów) s. 273.
- g. Figura św. Jana Nepomucena za miastem w stronę Kleczewa, na miejscu stracenia w r. 1707 J.R. Patkula s. 273—274.
- h. Za miastem „blisko traktu konińskiego kościół wspaniały i klasztor kamedulski [Bieniszew]“ s. 274.
- i. Kozarzewko (d. Kozarzewo), wieś. Parafia z kościołem (zbud. w r. 1780 nakł. dziedz. Ignacego Hulewicza) pw. Narodzenia NMP, afil. do Kazimierza s. 289—292.

88

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Syg. akt.] **AAG. Wiz. 88.**

[2. Tyt. nad.] Akta wizytacji **generalnej** parafii **Dekanatu Uniejowskiego**, przeprowadzonej w latach **1790—1791** przez kanonika płockiego Celestyna Cieleckiego²⁰², delegowanego do tej akcji przez kan. S.W. Łubieńskiego²⁰³, administratora gen. archidiecezji gnieźnieńskiej (z upoważnienia arcybiskupa M.J. Poniańskiego²⁰⁴).

[3. Daty krań.] 1790—1791.

[4. Opis zew.] Pol.— 2° (37,3×23,2 cm).— Kart I, 103; karty czyste: Iv, 102v—103v.— Oprawa współcz. w skórę, w r. 1974 wyrep. Złoc. brzegów wytarte; pozostał tylko ciemnoniebieski podkład. Na grzbiecie uszk. naklejka Kons. Kal.

[5. Syg. daw.] 188 (Inw. 1918, Chodyński).— № 24 (Spis 1857, Kons. Kal.).

[6. Uwagi] Jest to następna z czterech wizytacji generalnych, odbytych przez kan. Cieleckiego. Jej „generalność” poświadczają liczne dowody, podane w tymże p. syg. 85—86.— Mamy tu do czynienia z lustracją całkowitą, zewnętrzną i wewnętrzną zarazem.— Jest to czystopis akt, wyk. na papierze filigranowym przez tego sa-

²⁰² Por. przyp. 194.

²⁰³ Zob. przyp. 192.

²⁰⁴ Por. przyp. 177.

mego sekretarza wizytacji, który sporządził dokumentację lustracji dek. konińskiego (poz. 85), mianowicie ks. Błażeja Lewandowskiego, prob. par. Sławsk. Księga prowadzona jest starannie, podobnie jak tam tylko na lewych połowach stron.— Wizytator i notariusz uwierzytelnili akta swymi podpisami (k. 101v).— Tytuł or. księgi: „Protokółoczny Dekanatu Uniejowskiego” (k. I) jest zupełnie niewystarczający.— Po raz pierwszy w nagłówkach poszcz. opisów figurują w mn. wizytacji parafie, a nie kościoły parafialne.— W każdej parafii dekrety ref. następują bezp. po sprawozdaniach wiz.— Akta są zredagowane w całości po polsku.— Szczeg. datacji podróży wiz. nie podano, ale z treści widać, że miejscowości odwiedzano kan. w ciągu 1790 i 1791 r. Ostatnią datę wspom. w księdze (k. 91) jest dzień 5 stycznia 1791 r., w którym wystawiono pewien dokument w Rzymie.— Treść akt jest obszerna, atoli z powodu szczupłości dekanatu (z którego wyłonił dekanat lutomierski) księga nie jest duża. Ponadto brak tu opisu kolegiaty i zarazem parafii w Uniejowie, jakkolwiek w myśl obwieszczenia adm. Łubieńskiego z 18 lutego 1790 miała ona być zlustrowana przez Cieleckiego razem z dekanatem. Zresztą parafie akt. dek. uniejowskiego bez samego Uniejowa są przeciętne, wszystkie wiejskie, nieposiadające kościołów pomocniczych.— Akta zaczynają się charakterystyką dekanatu. Treść została zilustrowana tabelami ludnościowymi i gospodarczymi, nadto nasycona jest chronologią.— Rękopis wspomina o zaginionej wizytacji gen. kan. gnieź. Jana Mlickiego, odbytej w a-diak. uniejowskim ok. r. 1755. Nazwisko lustratora podano błęd. jako „Micki” (k. 85v).— Akta kończą się współcz. topogr. wykazem opisanych parafii (k. 102).— Księga pocz. dostarczona kurii arcybiskupiej, dotarła nast. do Gniezna, skąd w r. 1822 przekazano ją do Kalisza, a po 1885 przywieziono do Włocławka.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

Ogólne scharakteryzowanie dekanatu k. 1.

1. Wilamow, wieś, kiedyś filia Uniejowa. Kościół par. (wg trad. fund. przez kr. Bonę) pw. św. Wojciecha i Stanisława bb. k. 1—9.
2. Wielenin, wieś. Kościół par. pw. św. Jakuba ap. i św. Doroty pm. k. 9v—20:
— Akta ochrzczonych i zaślubionych przechowują się od r. 1594 k. 15v.
3. Falborzyce, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1767 nakł. kol. Antoniego i Marcjanny z Przeradzkiej małż. Morawskich h. Korab, po spaleniu się poprz. od pioruna w 1766) pw. św. Marcina b. k. 20—26v:
a. Falborzyce — kaplica pryw. we dworze Marianny z Przeradzkiej Morawskiej k. 21v.
4. Swinice, wieś. Kościół par. (wyst. w r. 1592) pw. św. Gołarda b. k. 27—34:

- a. Drodzow, wieś w par. Świnice, posiadająca kaplicę pryw. w majątku szl. k. 29.
5. Grodzisko, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1612 nakł. Jana Rudnickiego, kasz. sier.) pw. św. Piotra i Pawła ap. k. 34—43v:
— Dok. gosp. kościoła z l. 1446, 1472 k. 39v.
6. Wartkowice, wieś. Kościół par. pw. Narodzenia NMP k. 43v—50.
7. Niewiesz, wieś. Kościół par. (wyst. w r. 1757 przez kol. Józefa Zarębę Cieleckiego, kasz. łądz.) pw. Wszystkich Świętych k. 50—57v.
8. Niemysłów, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1763 nakł. a-bpa W. Łubieńskiego a star. prob. Bartłomieja Lorentowicza, kan. łas.) pw. św. Michała arch. k. 58—68:
a. Borzewicko, wieś na ter. par. Niemysłów, gdzie (w rezydencji Konstantego Milewskiego, łowcz. szad.) znajduje się kaplica pryw. k. 60v.
9. Druzbin, wieś. Kościół par. (wyst. w r. 1630 nakł. bpa krak. Jakuba Zadzika) pw. św. Stanisława b. k. 68v—76.
10. Siedlątkow, wieś. Kościół par. (zbud. czy też tylko odn. nakł. Wojciecha Ubysza w r. 1630 lub 1633) pw. św. Marka ew. k. 76—79v.
11. Pięczniew, wieś. Kościół par. (wyst. w r. 1761 nakł. kol. Tomasza z Głogowy Kossowskiego, chor. brzez.) pw. św. Katarzyny pm. k. 79v—89v:
a. Popowo, wieś. w par. Pęczniew, mająca kaplicę pryw. w posiadłości chor. łącz. Bendzińskiego k. 82.
12. Glinno, wieś; parafia ink. w r. 1643 do prep. z adzimskiej. Kościół par. (zbud. w r. 1784 nakł. Jakuba Głowczeskiego) pw. św. Wita i Modesta mm. k. 89v—95.
13. Brodnia, wieś; parafia najpierw afil. do Glinna, a potem razem z nią ink. w r. 1643 do prep. z adzimskiej. Kościół par. (wyst. nakł. albo tylko wyk. przez Stanisława Borka w r. 1566) pw. św. Stanisława b. k. 95—101v.
- Wspólcz. topogr. rejestr opisanych parafii na k. 102.

89

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Syg. akt.] AAG. Wiz. 89.

[2. Tyt. nad.] Akta wizytacji **generalnej** parafii **Dekanatu Warckiego** (w Archidiaconacie Uniejowskim), przeprowadzonej w roku **1791** przez kanonika płockiego Celestyna Cieleckiego²⁰⁵, delegowanego do tej czynności przez kan. S.W. Łubieńskiego²⁰⁶, administratora gen. archidiecezji gnieźnieńskiej (za zgodą arcybiskupa M.J. Poniatowskiego²⁰⁷).

²⁰⁵ Zob. przyp. 194.

²⁰⁶ Por. przyp. 192.

²⁰⁷ Zob. przyp. 177.

[3. Daty krań.] 1791.

[4. Opis zew.] Pol.— 2° (37,3×23,4 cm).— Kart II, 86; karty czyste: Iv, Iiv, 85v—86v.— Oprawa współcz. w skórę, w r. 1974 wyrep. Złoc. brzegów wytarte; pozostał jednak po nich czerwony podkład. Na k. 35—38 ślady daw. zwilgocenia.

[5. Syg. daw.] 189 (Inw. 1918, Chodyński).— № 21 (Spis 1857, Kons. Kal.) na księdze nie uwidoczniony.

[6. Uwagi] Mamy do czynienia z ostatnią spośród czterech wizytacji generalnych, przeprowadzonych przez kan. Cieleckiego. O jej randze generalnej mówią liczne dane, uwidocznione w tymże p. w poz. 85—86.— Jest to wizytacja ogólna, tak zewnętrzna jak i wewnętrzna.— Jest to zarazem czystopis akt, wyk. na papierze ze znakami wodnymi przez tego samego sekretarza wizytacji, który zredagował dokumentację lustr. dek. konińskiego (syg. 85) i uniejowskiego (poz. 88), mianowicie ks. Błażeja Lewandowskiego, prob. par. Sławsk. Księga prowadzona jest starannie, tak samo tylko na lewych połowach kart.— Cielecki i Lewandowski uwierzytelnili akta własnoręcznymi podpisami (k. 84v).— Nie dokończony or. tytuł akt: „Protokół oczny” (k. I) nie może nikogo zadowolić.— Także w tej księdze opisuje się już parafie, a nie kościoły parafialne.— W każdym opisie dekrety ref. idą zaraz po sprawozdaniach wiz.— Akta są prowadzone w j. polskim.— Szczeg. chronologii itinerarium wiz. nie uwidoczniono, atoli z treści wynika, iż kościoły lustrowano na przestrzeni 1791 r.— W myśl obwieszczenia, wyd. przez adm. Łubieńskiego, łącznie z dek. warckim kan. Cielecki zwizytował również kolegiatę i kapitułę w Sieradzu, znajdującą się na tym terenie. Wizytował ją wg instrukcji, opublikowanej 18 lutego 1790 r. dla lustracji kolegiat i kapituł.— Jakkolwiek nin. księga zawiera opis kolegiaty sieradzkiej oraz bogatej w instytucje kośc. m. Warty, objętość jej jest szczuplejsza aniżeli dwóch poprzednich tegoż wizytatora. Pochodzi to stąd, że sekretarz Lewandowski wykonał akta pismem b. drobnym.— Również tu treść akt jest ilustrowana dwiema tablicami demograficznymi, ale nie wszędzie także ujmującymi dochód beneficjów.— Rękopis przynosi ze sobą wiadomości o archiwaliach i księgozbiorach parafialnych, a z tych ostatnich największymi są biblioteki w Warcie (k. 24), Sieradzu (k. 42v—43) i Stolcu (k. 58v).— Kolegiata w Sieradzu jest pt. Wszystkich Świętych, lecz za „patrona” ma św. Józefa (k. 35).— Dla innych odbiorców może to będzie ważniejsze, że księga wspomina o dwóch zaginionych wizytacjach, mianowicie prawdop. jeszcze archidiakońskiej, odbytej w a-diak. uniejowskim w r. 1668 (za prym. Olszowskiego, k. 7v) i gen., przeprowadzonej w tymże archidiakonacie ok. r. 1702 (za kard. Radziejowskiego, k. 12v).— Notariusz wizytacji, będący prob. w

Sławsku, wchodzącym w skład a-diak. gnieźnińskiego, 3 pierwsze parafie w tej księdze: Dobrę (k. 1v), Boleszczyn (k. 5) i Skęczniew (k. 9) umieścił błęd. w archidiakonacie gnieź., chociaż cały dek. warcki należał do a-diak. uniejowskiego.— Rzadko w których aktach nie napotka się błędów szczeg. Tutaj rzuciło mi się w oczy wymienienie bpa „bakonskiego” zamiast „bakowskiego” (k. 6), bpa „Karskiego”, a nie „Kurskiego” (k. 22), nazwanie bpa Pstrokońskiego „Mateuszem”, zam. „Maciejem” (k. 71).— Na k. 85 znajduje się współcz. topogr. wykaz opisanych kościołów par.— Akta te, przekazane kurii arcybiskupa, znalazły się potem w Gnieźnie, skąd w r. 1822 wydano je do Kalisza, a po 1885 zwieziono do Włocławka.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

Ogólne wiadomości o dekanacie k. 1.— Dziekanem dek. warckiego jest od 2 VIII 1785 ks. Dominik Warcki (s), prob. par. Dobra k. 1.

1. Dobra, miasteczko. Kościół par. pw. Narodzenia NMP k. 1—5:
  - a. Kościółek pw. św. Jana (nie powiedziano którego), stojący na północ od miasteczka, w stronę Uniejowa i Koła, zadecydowała znieść ostatnia wiz. (F. Grochowalskiego w r. 1779) k. 2v.
  - b. Kościółek pw. Ducha Św. i św. Barbary pm., położony w tymże miejscu, przy drodze do Koła k. 2v—3. Miał on ulec cz. pożarowi przed 3 laty k. 2.
  - c. Bożnica żydowska (wyst. po r. 1761) k. 3.
2. Boleszczyn, wieś. Kościół par. (kons. w r. 1623 przez bpa bak. Goskiego) pw. św. ap. Piotra i Pawła k. 5—8v.
3. Skęczniew, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1748 nakł. kol. Jana z Mącznik Mącznińskiego, b. kasz. sier.) pw. Trójcy Św. k. 8v—11v:
  - a. Rzechtą, wieś w par. Skęczniew, posiadająca kaplicę pryw. w pałacu wspom. Jana Mącznińskiego k. 9v—10.
4. Mielkowice, wieś. Kościół par. (wyst. w r. 1787 nakł. Ignacego Lipskiego, łowcz. wschow., poświę. tr. przez miejsc. prob. Antoniego Zielińskiego) pw. św. Mikołaja b. k. 11v—13v.
5. Jeziorsko, wieś. Kościół par. (kons. 6 II 1710 przez sufr. pozn. Wierzbowskiego) pw. św. Krzyża i Zwiastowania NMP k. 13v—17.
6. Tubądzin, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1737 przez Ludwika Węzyka. kasz. wiel., kons. 16 X 1729 (s) przez sufr. gnieź. Kraszkowskiego) pw. św. Wawrzyńca m. k. 17—19v:
  - a. Orzeżyn, wieś na ter. par. Tubądzin, gdzie we dworze Pawła Zbierchowskiego. podkomorzycy raw., znajduje się kaplica pryw. k. 17, 17v.
7. Warta, miasto, prepozytura par. Kościół par. pw. św. Mikołaja b. k. 19v—28:
  - „Biblioteka kościelna“ k. 24.
  - a. Prepozytura szpitalna z kościołem pw. Ducha Św., zamkniętym z powodu swego zrujnowania k. 20, 22, 25, 25v, 26, 26v.
  - b. Druga prepozytura szpitalna z kościołem (wyst. star. ks. Balcera Kar-

- czewicza, dziek. warc., a nakł. Andrzeja Janowskiego, raj. m. Warty, kons. 8 IX 1660 przez bpa bak. Kurskiego) pw. św. Krzyża, również z tej samej przyczyny zapieczętowanym k. 20, 22, 25, 26, 26v.
- c. Kościółek (pom.) pw. św. Jana Chrzc. k. 22, 25.
- d. Klasztor Bernardynów z kościołem pw. Wniebowzięcia NMP k. 22—22v:
— Przy kościele klasztornym istnieje 5 bractw k. 22.
- e. Konwent Bernardynek z kościołem pw. św. Józefa k. 22v.
- f. Bożnica żydowska (zbud. po r. 1641) k. 22v—23.
- g. Bartochow, wieś w par. Warta, w której wygasł indult dla kaplicy dworskiej k. 22v.
- h. Małkow, wieś na ter. par. Warta, gdzie kaplica szl. nie funkcjonuje z powodu wygaśnięcia indultu k. 22v.
8. Kamienacz, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b. k. 28—29v
9. Charłupia Mała, wieś. Kościół par. (wyst. w r. 1765 nakł. kol. Walewskiego, sędz. ziem. sier., pośw. przez kan. sier. Tomasza Cytackiego) pw. Narodzenia NMP k. 29v—32v.
10. Sieradz, miasto. Kościół kolegiacki i jednocześnie parafialny pw. Wszystkich Świętych a opieką (patron) św. Józefa k. 33—46v.
— Kapituła kol. została przeniesiona w r. 1729 z kościoła pw. Trójcy Św., stojącego przy zamku król. na Łęgu (rozebranego w 1780), do kośc. prepozyturalnego Wszystkich Świętych w mieście k. 33v.
— Kapituła sier. składa się z dwóch prał. (prepozyt, kustosz) i 5 kan. k. 33v—34v.— Akta kap., obec. uważane za zaginione, znajdują się z l. 1553—1790 k. 41v.
— Wykaz książek Biblioteki Kap. w Sieradzu; 180 dzieł nie spis. z powodu „nieznanych autorów“ k. 42v—43.
- a. Kościółek pw. św. Mikołaja b., położony na Górze Poświętnej, przeznaczony na rozebranie z powodu niezdatności do naprawy k. 35v—36.
- b. Prepozytura szpitalna (w ręku Bożogrobców Miech.) z kościołem (zbud. w r. 1746 nakł. kap. miech., pośw. przez kan. sier. Tomasza Rossowskiego) pw. Ducha Św., znajdującym się na przedmieściu k. 43v—45.
- c. Klasztor Dominikanów (fund. przez ks. Leszka Czarnego † 1288) z kościołem pw. św. Stanisława b. k. 45:
— Dok. odpustowe kośc. klaszt. od r. 1494 k. 45.
— Dekret ref. dla kapituły w Sieradzu k. 45v—46.
11. Dąbrowa Wielka, wieś. Kościół par. (wyst. w r. 1653 nakł. kol. Anny Małuskiej) pw. św. Michała arch. k. 46v—48v.
12. Choyne, wieś. Kościół par. (pierwszy kons. a-bp Łaski, ten zaś zbud. w r. 1613 nakł. Stanisława Pobóg Zapolskiego, pods. sier.) pw. św. Anny k. 48v—51v.
13. Bużenin, miasteczko. Kościół par. (wyst. w r. 1642 nakł. bpa chełm. Pstrokońskiego i przez niego kons.) pw. św. Wojciecha i Stanisława bb. oraz siedmiorga innych świętych (k. 53) k. 52—56:
a. Kościół pw. Ducha Św. (zbud. nakł. Adama Skoraszewskiego, kasztelanica przemęc.) k. 53, 55, 55v.
b. Ligota, wieś w par. Bużenin, mająca kaplicę pryw. w majątku wojs. Seweryna Zaręby Tymienieckiego k. 53v.

14. Stolec, wieś. Kościół par. (wyst. w r. 1768 nakł. kol. Filipa Szaniawskiego, star. kąż.) pw. św. Wawrzyńca m. k. 56—60v:
— Spis ksiązek kośc. par. k. 58v.
a. Niechmirow, wieś na ter. par. Stolec, posiadająca kaplicę publ. k. 52.
15. Złaczew, miasto, daw. filia par. Uników. Kościół par. (zbud. w r. 1601 nakł. dziedz. Andrzeja Ruszkowskiego) pw. św. Andrzeja ap. k. 60v—63v:
— Dok. erek. par. Z. z 21 V 1601 k. 62v.
a. Klasztor Bernardynów (fund. w r. 1608 przez Andrzeja Ruszkowskiego, miecz. kal.) z kościołem pw. Zwiastowania NMP k. 62.
16. Uników, wieś. Kościół par. (wyst. ok. 200 laty) pw. św. Stanisława b. k. 64—67v:
— Akta ochrzczonych przechowują się od r. 1590, zaślubionych od 1588 k. 66.
a. Klonowa, wieś w par. Uników, gdzie znajduje się kaplica publ. (wyst. nakł. Melchiora Szymanowskiego, star. klon.) pw. Wniebowzięcia NMP k. 65—65v.
17. Brzeźno i Brzezno, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1754 nakł. kol. Kazimierza Bleszyńskiego, chor. sier.) pw. św. Idziego op. k. 67v—70v:
— Metryki ochrzczonych znajdują się od r. 1596, zaślubionych od 1600 k. 69v.
a. Ostrow, wieś na ter. par. Brzeźnio, mająca kaplicę pryw. w pałacu sędz. ziem. sier. Stawiskiego k. 68v.
b. Pyszkow, wieś w par. Brzeźnio, w której we dworze komor. sier. Kobierzyckiego istnieje kaplica pryw. k. 68v.
18. Godynice, wieś. Kościół par. (wyst. nakł. Marcina Biskupskiego, podk. łącz., kons. w r. 1601 przez bpa przem. Pstrokońskiego) pw. św. Marcina b. i św. Zofii m. k. 70v—72v:
— Dok. erek. par. G. z r. 1603. (Parafia wydz. z Brzeźnia i zatrzymana dotąd jako jego filia) k. 71, 71v.
19. Kliczkow (Mały), wieś. Kościół par. pw. Koronacji NMP k. 72v—74v:
— Dok. erek. par. K. z r. 1590. (Parafia utw. z par. Charłupia W.) k. 73v.
20. Charłupia Wielka, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1750 nakł. dziedz. Feliksa Kolumny Walewskiego, kasz. rozp.) pw. św. Bartłomieja ap. k. 74v—76v.
21. Wąglczew, wieś. Kościół prepozyturalny Bożogrobców Miechowskich i zarazem parafialny (fund. w r. 1626 przez braci Łubieńskich, kons. w 1629 przez bpa pozn. Łubieńskiego) pw. św. Klemensa p. k. 76v—81:
— Napisy na pomnikach w kościele w W. k. 77v.
a. Łubna, wieś na ter. par. Wąglczew, posiadająca kaplicę pryw. na części Jarosława k. 78.
22. Wroblew, wieś. Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap. k. 81—84v.
„Regestr kościołów“ k. 85.